

**Luovutettu Karjala ja kalevalaiset premissit.
Olavi Paavolaisen *Karjala – muistojen maan* Karjala-retoriikka
Chaim Perelmanin argumentaatioteorian valossa**

Kosti Salminen
Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta
Suomen kirjallisuus
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2018

Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta
Suomen kirjallisuus

SALMINEN, KOSTI: Luovutettu Karjala ja kalevalaiset premissit.

Olavi Paavolaisen *Karjala – muistojen maan* Karjala-retoriikka Chaïm Perelmanin argumentaatioteorian valossa

Pro gradu -tutkielma, 104 sivua
Marraskuu 2018

Tutkin pro gradu -työssäni sitä, millaisia argumentatiivisia tekniikkoja Olavi Paavolainen käyttää välirauhan aikana julkaistussa teoksessaan *Karjala – muistojen maa* argumentoidessaan luovutetusta Karjalasta. Selvitän, millaisille suomalaisuutta käsitteleville väitteille argumentaatio perustuu sekä millä tavoin argumentaatio käyttää karelianistisen Karjalan kuvausperinnettä hyväkseen. Lopuksi selvitän argumentaation suhdetta Paavolaisen vuonna 1931 kirjoittamaan artikkeliin Akseli Gallen-Kallelasta. Paavolaisen Itä-Karjalaa koskeva argumentaatio jää tutkimusalueen ulkopuolelle.

Karjala – muistojen maa (1940), oli ensimmäisiä luovutetusta Karjalasta kertovia laajoja kuvakirjoja talvisodan jälkeen. Se on luonteeltaan luovutetun Karjalan muistokirja, joka esittelee uuden itärajan taakse jäänyttä maakuntaa, ja sillä on ollut huomattava vaikutus myöhempään luovutetun Karjalan kuvauksen perinteeseen Suomessa. Artikkelini ”Gallen-Kallela, erämaiden löytäjä, muinaisuuden manaaja” on vuonna 1931 *Aika*-lehdessä julkaistu muistoteksti, joka käsittelee Gallen-Kallelan taidetta, persoonaa ja Karjala-innostusta.

Pohjaan retoriikan analyysini Chaïm Perelmanin argumentaatioteoriaan. Perelmanin edustama uusi retoriikka tutkii argumentaatiota vaikuttamisena, ja sen mukaan argumentaatiosta on mahdollista päätellä, millaiselle yleisökonstruktiolle argumentoija on argumenttinsa suunnannut, millaiseen ihmisryhmään tämä pyrkii argumentaatiollaan vaikuttamaan. Teorian avulla voin tutkia niin *Karjala – muistojen maan* argumentaation yleisökonstruktiota kuin erittelemään sen esittämiä väitteitä.

Karjala – muistojen maan argumentaatio pohjautuu laajalti vanhempaan argumentaatioperinteeseen. Perelmanin argumentaation tekniikoista teoksen argumentaatiossa merkittävimmässä asemassa ovat analogiat ja metaforat, jotka periytyvät karelianistisesta perinteestä. Teoksen ensimmäinen essee ”Kahden miekan maa” kuvaa Suomea länsimaisuuden ja Karjalaa Suomen etuvartiona sekä sijaiskärsijänä. Vaikka toisessa esseessä ”Sinisen kukan maa” Paavolainen kiistääkin luovutetun Karjalan läheisen suhteen romanttisen karelianismin Karjala-kuvaan, argumentaatiossaan hän luo kuitenkin läsnäoloa tälle kuvastolle. Gallen-Kallela-esseellä on huomattavia yhtymäkohtia tämän esseen kuvauksen kanssa siitä huolimatta, että esseiden välillä on lähes kymmenen vuotta.

Teoksen argumentaatio suunnattu erityisyleisölle, suomalaisille, ei karjalaisille, vaikka muistojulkaisuluonteesta voisi olettaa toisin. Argumentaatio pyrkii vaikuttamaan suomalaisen käsitykseen luovutetusta Karjalasta ja karjalaisista korostamalla karjalaisten uhrauksia muun Suomen puolesta ja karjalaisuuden muinaishistorian merkitystä suomalaisuudelle kansakuntana sekä argumentoimalla alueen venäläisiksi koettuja piirteitä vastaan. Vaikka argumentaatio nostaa esiin karjalaisen kulttuurin itsenäisiä piirteitä, se argumentoi kuitenkin kulttuurin olevan osa suomalaisuutta.

Avainsanat: argumentaatioteoria, uusi retoriikka, karelianismi, luovutettu Karjala

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Paavolainen: Moderni runoilija, uutuudennälkäinen kriitikko, matkakirjailija ..	5
1.2	<i>Karjala – muistojen maa</i>	10
1.3	Aikaisempi tutkimus	12
1.4	Karjalan monet merkitykset.....	14
2	Teoreettiset lähtökohdat	17
2.1	Chaïm Perelmanin uusi retoriikka	17
2.1.1	Yleisö ja yleisökonstruktio	22
2.1.2	Universaaliyleisö ja erityisyleisö.....	24
2.1.3	Valinta ja läsnäolo	26
2.2	Analogia ja metafora	27
3	Karelianismi Karjalan kuvauksen taustana	33
3.1	Valistuksellinen karelianismi.....	37
3.2	Romanttinen karelianismi.....	37
4	"Kahden miekan maa" ja Karjalan sotaisa retoriikka	40
4.1	Suomalaisuus ja sen suhde länsimaisuuteen	41
4.1.1	Suomalaisuuteen pohjautuvan argumentaation taustaoletukset	42
4.1.2	Suomi rauhanomaisena kärsijänä	45
4.1.3	Suomi länsimaalaisuuden etuvartiona ja Pyhänä Yrjänänä	46
4.1.4	Suomi ja suurempi voima	52
4.2	Karjala Suomen puolustajana	53
4.2.1	Historiallisen ajan Karjala Suomen eturintamana.....	55
4.2.2	Historiallisen ajan Karjala suomalaisena	59
4.2.3	Karjala sijaiskärsijänä ja uhrautujana	62
4.3	"Kahden miekan maan" argumentaation karelianistiset piirteet.....	64
5	"Sinisen kukan maa" ja romanttinen karelianismi argumentaatiossa....	67
5.1	Romanttinen karelianismi ja argumentaation etäisyys.....	69
5.2	Karjalan monet merkitykset argumentatiivisena tekniikkana.....	71
5.3	Jaakkolan vasta-argumentti	76
5.4	Romanttinen karelianismi ja Raja-Karjala	78

5.5 "Sinisen kukan maan" argumentaation karelianistiset piirteet.....	83
6 Kenelle Paavolainen argumentoi <i>Karjala – muistojen maassa?</i>	85
7 Gallen-Kallela-essie "Sinisen kukan maan" edeltäjänä	89
7.1 Gallen-Kallela-essie ja "Sinisen kukan maan" Raja-Karjala-jakso	93
8 Lopuksi.....	96
Lähteet	101
Tutkimusaineisto.....	101
Elämäkerrat	101
Painetut lähteet	101
Elektroniset lähteet.....	104

1 Johdanto

Tutkin pro gradu -tutkielmassani Olavi Paavolaisen (1903–1964) välirauhan aikana julkaiseman teoksen *Karjala – muistojen maa* (1940) rakentamaa kuvaa Karjalasta ja karjalaisuudesta. Olen kiinnostunut siitä, millaisia argumentatiivisia rakenteita Paavolainen tekstissä käyttää, sekä siitä, millainen hänen argumentaationsa suomenkarjalaisuuden ja suomalaisuuden suhde on siihen käsitykseen karjalaisuudesta, jonka karelianismi loi. Työni lopuksi hahmotellen *Karjala – muistojen maan* argumentaation suhdetta Paavolaisen vuonna 1931 *Aika*-nimisessä aikakauslehdessä julkaisemaan Gallen-Kallelan muistokirjoitukseen ”Gallen-Kallela, erämaiden löytäjä, muinaisuuden manaaja”, jonka voi nähdä eräänlaisena varhaisversiona *Karjala – muistojen maan* osiolle ”Sinisen kukan maa”.

Tutkimuksen pääasiallisena kohteena olevan Paavolaisen vuonna 1940 julkaiseman teoksen *Karjala – muistojen maa* (= KMM) yhteydet vuosisadan vaihteen Karjalaa romantisoineeseen karelianismiin ovat silmiinpistäviä, ja nykytutkimuksessa teosta on jopa pohdittu jonkinlaisena ”Karjala-kitchinä” (Riikonen 1995, 46; Riikonen 2014, 368). Ehkäpä juuri tästä syystä teos ei ole herättänyt Paavolaista tutkineissa kiinnostusta systemaattisempaan tekstiosuuden tarkasteluun siitäkään huolimatta, että Karjala-tutkija Hannes Sihvo korostaa sen merkitystä myöhempien samasta aiheesta kirjoitettujen tekstien mallina: ”Olavi Paavolaisen kokoomateos *Karjala muistojen maa* [sic] antoi yleismallin koko sodanjälkeiselle yli puoli vuosisataa kestäneelle ja yhä voimakkaana jatkuvalla Karjala-kirjallisuudelle.” (Sihvo 2004, 26.)

Kun ottaa huomioon Paavolaisen teoksen merkityksen myöhemmälle Karjala-kirjallisuudelle, on suoranaan ihme, että se ei ole innostanut tutkijoita analysoimaan sitä laajemmin. Karjalasta sen monissa merkityksissä (ks. 1.4) oli toki kirjoitettu runsaasti ennen Paavolaistakin, mutta alueluovutusten myötä koko tekstien konteksti oli muuttunut tyystin toisenlaiseksi: kun kansallisromantiikka oli edeltävän vuosisadan taitteessa kietonut Karjalan ylle menneiden aikojen esi-isien asuinalueen mystiikkaa, oli talvisodan myötä luovutetusta Karjalasta todella tullut menetettyä kotiseutua kymmenesosalle suomalaisista. *Karjala – muistojen maa* käsitteli

tuoreeltaan kansallista traumaa.

Selvitän tässä työssä, millaista teoksen Karjalaa koskeva argumentaatio on ja millainen sen suhde on varhaisempaan karelianistiseen Karjalan kuvauksen traditioon. Luovutetusta Karjalasta on kirjoitettu sotien jälkeen runsaasti, ja Paavolaisen teoksen vaikutus näkyy näissä kirjoissa, kuten Sihvo edellä toteaa. Näin ollen *Karjala – muistojen maan* retoriikan ja karelianismin suhteen tutkiminen ei ole merkittävää vain Paavolais-tutkimuksen kannalta, vaan tuleva tutkimus voi käyttää tutkielmani tuloksia hyväkseen laajemminkin sodanjälkeisen Karjala-kirjallisuuden tutkimuksessa.

Kiinnitän erityistä huomiota Paavolaisen argumentaatioon luovutetun Karjalan ja karelianistien ennen kaikkea Itä-Karjalaan liittämän Karjala-romantiikan suhteesta. Pyrin selvittämään, millaisia toisaalta kirjoitusajankohdan historiankirjoitukselle ja toisaalta karelianismille tyypillisiä kertomuksia teoksen kerronta käyttää hyväkseen ja missä kohtaa se niistä poikkeaa. Selvitän myös syitä näille poikkeamille. Käytän karelianismille tyypillisten piirteiden tutkimuksellisenä taustana Hannes Sihvon väitöskirjassaan *Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana* esittelemää listausta karelianismille tyypillisistä piirteistä (Sihvo 1973/2003, 471).

Tutkielmani lopussa vertaan *Karjala – muistojen maan* retoriikkaa sekä tapaa käyttää karelianistista kuvastoa argumentaatioissa Paavolaisen vuoden 1931 Gallen-Kallelasta kirjoittamaan muistotekstiin ”Gallen-Kallela, erämaiden löytäjä, muinaisuuden manaaja”. Vuonna 1940 julkaistun Karjalan muistokirjan tekstin ja Gallen-Kallelan taidetta ja sen suhdetta suomalaiskansalliseen maisemaan pohtivan lähes kymmenen vuotta nuoremman tekstin retoriikoissa on kiinnostavia yhtäläisyyksiä ja eräät tekstijaksot ovat siirtyneet myöhempään tekstiin lähes sellaisinaan. Siitä huolimatta, että tekstien argumentaatiot niin kielellisesti kuin argumentaation tekniikoitaankin ovat hyvin samankaltaisia, ne eroavat nähdäkseni ratkaisevasti siinä, mihin argumentaatio karelianistisen romantiikan kuvastoa pyrkii yhdistämään, Karjalan alueeseen vai sen kuvaajaan. Tekstien retoriikan vertailu osoittaa, kuinka merkittäviä tekstin tasolla pienet muutokset voivat argumentaation tasolla olla.

Käytän teoreettisena taustanani Chaïm Perelmanin argumentaatioteoriaa, jonka hän esitteli Lucie Olbrechts-Tytecan kanssa kirjoittamassaan teoksessa *La nouvelle rhétorique: Traité de l'argumentation* (1958) (englanniksi *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation* [1969]), ja teoksessaan *L'empire rhétorique: Rhétorique et argumentation* (1977) (Suomeksi *Retoriikan valtakunta* [1996]). Perelman oli yksi uuden retoriikan merkittävimmistä teoreetikoista 1900-luvulla. "Uuden retoriikan" nimellä tunnettu retoriikan suuntaus irtautui antiikista asti periytyvän puhetaidon opettamisen traditiosta kohti teoreettisempaa ja analyttisempaa lähestymistapaa, ja samoin se väljensi retoriikan tutkimusalaan ainoastaan tai ensisijaisesti puhumista kattamaan kaikki kommunikaation muodot. (Puro 2003, 86–88.) Perelmanin mukaan retoriikan ydin on argumentaatio, ja *La nouvelle rhétorique: Traité de l'argumentation* "analysoi argumentoinnin perusteita ja käyttötapoja, ja toisaalta osoittaa, miten uusi retoriikka nojautuu argumentointiin" (Puro 2006, 130). Runsaasti esimerkkejä sisältävän *Retoriikan valtakunnan* voi nähdä tämän perinteen jatkajana.

Uusi retoriikka on kiinnostunut kommunikaatiosta nimenomaan vaikuttamisena, ja sen mukaan argumentaatiolla on aina yleisö, johon se pyrkii vaikuttamaan (Perelman 1996, 11, 16). Perelmanin mukaan onnistunut argumentaatio on sellaista, joka onnistuu vaikuttamaan yleisönsä (mt., 20); argumentaation arvo mitataan sen vaikuttavuudessa, ei esimerkiksi esittämisen teknisessä taituruudessa tai argumentoijan monipuolisessa argumentaatiotekniikkojen käytössä.

Kiinnitän erityisesti huomiota niihin Paavolaisen käyttämiin analogioihin ja metaforiin, jotka ne ovat keskeisessä asemassa Paavolaisen argumentaatioissa. Määrittelen analogian tässä työssä Perelmanin ja Hamusen tavoin kahden suhteen samankaltaisuudeksi (Hamunen 2015, 279; Perelman 1996, 130). Näistä paremmin tunnettu suhde toimii analogian perustana, heikommin tunnettu taas teemana (Perelman 1996, 129). Analogia selventää ja selittää teemaa perustan avulla (mp.). Metafora käyttää yhtä sanaa tai lausetta kuvaamaan tyystin toisenlaista asiaa kuin tavanomaisesti. Kyse ei ole analogian kaltaisesta rinnastus- tai vastaavuussuhteesta, vaan metafora luo uuden yhdistelmän, jossa yksi asia asetetaan suoraan toisen paikalle

(Hosiaisuusluoma 2016, 587–588). Metaforan nähdään koostuvan kahdesta komponentista, kuvattavasta ja kuvasta. Kuvattava viittaa siihen metaforan termiin, joka luetaan kirjaimellisena, joka on metaforan pääajatus, ja kuva siihen termiin, joka luetaan kuvainnollisena, ilmaisuvälineenä (Turunen 2010, 44; Kantola 2003, 274.). Metaforasta on esitetty useita teorioita Aristoteleesta saakka. Noudatan tässä työssä Perelmaninkin metaforakäsityksen taustalla olevaa vertaamisteoriaa, joka määrittelee metaforan olevan tiivistynyt analogia (Perelman 1996, 136; Turunen 2010, 43). Teoriaa on kritisoitu siitä, että sen esittämä metaforan kaava X on ikään kuin Y ei taivu selittämään kaikkea metaforista kielenkäyttöä (Koski 1992, 16–17), mutta nähdäkseni Paavolaisen argumentaatiossaan käyttämät metaforat eivät ole tässä suhteessa ongelmallisia. Käsittelen analogiaa ja metaforateorioita tarkemmin luvussa 2.2.

Paavolainen tunnettiin 1920-luvulla tulenkantajien johtohahmona, modernistisena lyrikkona, esseistinä sekä uuden etsimiseen kannustavana kriitikkona, joka vaati kuvauksen ja kielen muuttumista aikansa mukana. 1930-luvulta asti hänet tunnettiin ennen kaikkea prosaistina, joka pyrki matkoillaan löytämään ja matkakirjoissaan kuvaamaan omassa ajassaan tapahtuvat muutokset tuoreeltaan. Hypoteesini on, ettei hän tyydy toistamaan varhaisemmin sanottua vaan pyrkii argumentaatiossaan käyttämään monipuolista retoriikkaa, tuoreita kielellisiä keinoja, yllättäviä metaforia ja analogioita väitteidensä perusteina.

Karjala – muistojen maan julkaisuajankohta oli monin tavoin poikkeuksellinen Suomen historiassa. Hävitty sota ja Neuvostoliiton saamat laajat alueluovutukset Karjalassa herättivät katkeruutta, ja vaikka uuden sodan mahdollisuudesta ei virallisesti saanutkaan kirjoittaa, oli ”revanssihenkeä” jo laajalti ilmassa välirauhan aikana. Venäläisvastaisuus, jota oli ruokittu itsenäistymisen alusta asti, oli yleistä, mutta vihamielinen kirjoittelu Venäjältä oli kielletty 1940 maaliskuun lopussa annetussa sensuuriasetuksessa (Pilke 2009, 93). Siirtokarjalaisten asuttaminen uuden rajan sisäpuolelle oli taloudellinen ja logistinenkin sisäpoliittinen ongelma, joka oli omiaan luomaan ristiriitoja siirtokarjalaisten ja muiden suomalaisten välille. Nämä julkaisuajankohdan jännitteet vaikuttivat siihen ilmapiiriin, jossa kaikki suomalaiset kirjoittajat ja kustantajat toimivat.

Karjala – muistojen maa ei ole merkittävä teksti vain luovutetusta Karjalasta muodostuneen muistokirjallisuuden mallina, vaan se on myös Paavolaisen tuotannon kannalta merkittävä: Se on hänen ensimmäinen laaja Karjalaa käsittelevä tekstinsä (palaan mainittuun Gallen-Kallela-tekstiin ja sen karelianistisuuteen työni lopussa). Se edeltää jatkosodan aikaisia varsinkin Itä-Karjalaa käsitteleviä propagandatekstejä sekä sodan jälkeen julkaistua *Synkkää yksinpuhelua*. Paavolainen liikkuu jatkosodan artikkeleissaan maantieteellisesti ja kulttuurillisesti tutusta asteittain kohti tuntemattomampaa, suomalaisuudesta ja suomenkarjalaisuudesta rajakarjalaisuuden ja yleisen ”karjalaisen kansan” kautta itäkarjalaisuuteen, ennen kaikkea aunukselaisuuteen, ja lopulta sukulaiskansa vepsäläisiin saakka. *Karjala – muistojen maan* sekä sitä lähes vuosikymmentä vanhemman Gallen-Kallela-esseen tutkimisen kautta myös nämä myöhemmät tekstit saavat uutta valaistusta, kun ne asettuvat osaksi ajallisesti pidempää jatkumoa. Pidempi ajallinen jänne mahdollistaa myös Paavolaisen Karjalan kuvauksen muutoksen näkemisen. Koska Paavolaisen jatkosodan tuotannon suhde karelianismiin jää tämän tutkimuksen tutkimusalueen ulkopuolelle, jäävät nämä kysymykset kuitenkin tulevan tutkimuksen selvittäviksi.

1.1 Paavolainen: Moderni runoilija, uutuudennälkäinen kriitikko, matkakirjailija

1903 Karjalan Kivennavalla syntynyt Olavi Paavolainen tuli 1920-luvulla suuremman yleisön tietoisuuteen kirjailijaryhmä tulenkantajien keskushahmona. 1920-luvun boheemit olivat erityisen kiinnostuneita ulkomaisesta estetiikasta, ja tämä vahvisti ”pakoa suomalaisesta kansallisuusaatteen värittämästä kulttuurista ja kansanperinteestä” (Mauriala 2005, 77). Paavolaisen ensimmäistä julkaistua teosta, koneromanttista ja modernistista runokokoelmaa *Valtatiet* (1928), jonka hän julkaisi nimellä Olavi Lauri, voi pitää juuri tällaisena. Kyseessä oli yhteisteos Mika Waltarin kanssa.

Maurialan mukaan tulenkantajina tunnetulle nuorten runoilijoiden muodostamalle ”sukupuoliselle ryhmittymälle” tärkeää oli ”ilmaista yksilöllisiä tunnekokemuksia” ja ”rakentaa elämä omista yksilöllisistä tunnekokemuksista käsin” (Mauriala 2005, 33). Tulenkantajien ja muiden

nuorten boheemiryhmittymien määrä oli kuitenkin 1920–1930-luvun Suomessa pieni, vaikka äänekäs. Kansallista kulttuuria rakennettiin kristillisten arvojen pohjalta, ja modernismin nähtiin edistävän moraalitonta ja yhteiskunnan vastaista elämäntapaa. (mt., 200.) Paavolainen lähtikin etsimään omaa ajattelutapaansa muista eurooppalaisista maailmankatsomuksista, jotka olivat myös hylänneet kristillisyyden ajattelunsa pohjana.

Paavolainen määritteli 1920-luvun loppua toteamalla, että menneisyyden totuudet olivat kuolleet, mutta tulevaisuuden totuudetkaan eivät vielä olleet selvillä. ”Ei ole muuta varmuutta kuin nykyisyys – ja jos kysyt sen totuutta, niin se vastaa vain: etsi!” (Paavolainen 1929, 15.) Hän löysi etsimäänsä nykyaikaa Pariisista, jossa hän monen muun aikalaistaiteilijansa tavoin kävi. *Nykyaikaa etsimässä* (1929), eri lehdissä julkaistuista esseistä koottu teos, oli se työ, jolla Paavolainen nousi suuremman yleisön tietoisuuteen. Paavolaisen suurimmaksi osaksi Pariisissa kirjoittamat esseet heijastelevat sellaista kansainvälisen suurkaupungin tunnelmaa, jota vielä agraarisessa Suomessa ei kyennyt tavoittamaan. Paavolainen nosti tässä teoksessa esiin useita oman ajattelunsa ja ihmiskuvansa kannalta olennaisia teemoja, kuten sukupuolien tasa-arvoisuuden, eroottisuuden ja ihmisruumiin esteettisyyden ihailun. Ritva Hapuli huomauttaa väitöskirjassaan *Nykyajan sininen kukka: Olavi Paavolainen ja nykyaika*, että Paavolaisen kirjoituksissa tulevat esiin sekä kurinalaistetun ja sotilaallisen tehokkaasti toimivan että terveen, elämäniloisen ja kauniin ruumiin ihanteet (Hapuli, 1995, 194). Näihin teemoihin hän palasi myös 1930-luvun tuotannossaan, ennen kaikkea teoksessa *Kolmannen valtakunnan vieraana* (1936).

1930-luvulla Paavolainen jatkoi kriitikkona ja esseistinä, ja vuosikymmenen kuluessa Paavolaisen tuotanto muuttui yhteiskunnallisempaan suuntaan, mutta kuten H. K. Riikonen toteaa: ”Paavolaisesta ei kuitenkaan tullut varsinaisesti yhteiskunnallista julistajaa vaan yhteiskunnallinen tarkkailija ja ilmiöiden raportoija.” (Riikonen 2014, 216.) Häntä kiinnostivat Euroopan tapahtumat ja hän koki elävänsä muutoksen aikaa, ja samaan aikaan häntä ahdisti, kun hän tunsu, että Suomessa ei ymmärretty, ”m i t ä m a a i l m a s s a o i k e i n t a p a h t u u !” (Paavolainen 1936, 8–9; Paavolainen 1937, 9; Paavolainen 1946a, 5). Kansallissosialistisen Sak-

san nousu ja Euroopan yhä jännitteisemmäksi käyvä tilanne saivat hänet matkustamaan kuniavieraana Nürnbergin puoluepäiville 1936, ja kokemuksistaan hän kirjoitti tuoreeltaan reportaasin *Kolmannen valtakunnan vieraana* (1936). Teoksen vastaanotto oli pääosin positivistista, mutta suureksi kysymykseksi nousi Paavolaisen oma suhtautuminen kansallissosialismiin. Panu Rajala käsittelee laajasti tätä keskustelua (Rajala 2014, 222–231). Tulkinnat olivat keskenään ristiriitaisia: vasemmisto piti teosta kansallissosialisteja puolustavana, oikeisto taas näki siinä liikaa kritiikkiä natsismia kohtaan. Kansallissosialistinen Saksa määräsi Paavolaisen teoksen johdosta maahantulokieltoon. (Hapuli et al. 1990.) Siitä ei Rajalan mukaan kuitenkaan ollut epäselvyyttä, ettei Paavolainen olisi ollut teoksellaan ajan hermolla näyttämässä, mitä maailmassa juuri sillä hetkellä tapahtui (Rajala 2014, 223).

Seuraavana vuonna Paavolainen matkusti Etelä-Amerikkaan, ja matkasta syntyi teos *Lähtö ja loitsu – Kirja suuresta levottomuudesta* (1937). Matka oli Paavolaiselle Veli-Matti Pynttärin mukaan omaehtoinen maanpako: Paavolainen ajatteli, että Euroopan taakse jättäminen voisi auttaa häntä ymmärtämään paremmin sitä aikaa, jossa hän eli (Riikonen 2014, 263). Paavolaisen seuraava kirja *Risti ja hakaristi* (1938) jatkoi siitä, mihin *Lähtö ja loitsu* oli loppunut, ja pyrki rakentamaan synteisiä matkojen kokemuksista. Hän käsittelee muun muassa laajalti fasismin ja kristinuskon kädenvääntöä Saksassa. Teoksen vastaanotto jäi kuitenkin vaisuksi: sen tyyliä kiitettiin, mutta kokonaisuutena teos oli kuitenkin suurimmalle osalle pettymys (Rajala 2014, 285, 288).

Paavolaisen tuotannon läpi käy kaksi toisiaan täydentävää lähestymistapaa. Toisaalta teokset sisältävät tarkkaa älyllistä analysointia ja erittelyä, toisaalta taas Paavolaisen vahvuus kuvajana on juuri subjektiivisessa heittäytymisessä, kyvyssä aistia ilmapiiriä, kauneutta ja tunnelmaa. Paavolaisen 1930-luvun tuotannolle on tyyppillistä, että hän ilmoittaa harvoin suoraan tai ristiriidattomasti omaa kantaansa kirjoittamiinsa asioihin. Tämä kahtiajakoisuus heittäytymisen ja älyllisyyden välillä näkyy erityisen selkeästi Paavolaisen matkakirjoissa *Kolmannen valtakunnan vieraana* (1936) ja *Lähtö ja loitsu* (1937), ja se on myös selittää useiden Paavolaisen teosten vastaanottoon liittynyttä hämmennystä: mitä mieltä Paavolainen kuvailemastaan asiasta pohjimmiltaan oli?

Paavolainen ei ollut kiinnostunut yksinomaan lännestä, vaan myös Venäjästä ja Neuvostoliitosta. Venäjän vallankumouksen aikaiset ja välittömästi sen jälkeiset kirjalliset ja taiteelliset kokeilut olivat 1920-luvulla saaneet Paavolaisesta hurmioituneen kuvaajan, mutta hän kirjoitti myös analyttisemmalla otteella uudesta poliittisesta järjestelmästä, toteaa H. K. Riikonen. (Riikonen 2016, 13.) ”Paavolaisella olikin merkittävä, lähes keskeinen asema siinä, mitä Neuvostoliiton kulttuurista kirjoitettiin Suomessa 1920-luvulta 1940-luvun lopulle” (mt. 13–14). Paavolainen kirjoitti 1920-luvulla neuvostovenäläisestä elokuvasta sekä venäläisestä kirjallisuudesta, ja *Nykyaikaa etsimässä* -teoksessaan hän pohtii Venäjällä kehittyntä ”insinöörietetiikkaa”, käsittelee vallankumousrunoilijoita, mm. Majakovskia, Venäjän nopeaa teollistumista, bolsevismin alkuaikojen kulttuuritoimintaa ja Neuvostoliiton suhdetta futurismiin (mt. 16–21). 1930-luvulla Paavolaisen kiinnostus itäiseen totalitaariseen valtioon säilyi. Paavolainen kävi juuri ennen sotaa myös Neuvostoliitossa, ja hänen oli tarkoitus kirjoittaa myös tästä matkasta matkakirja, mutta sodan syttymisen takia teos ei valmistunut. Paavolainen hahmoteli vielä sodan jälkeen Neuvostoliitto-aiheisia artikkeleita, joissa hän käytti varhaisempia kokemuksiinsa hyväkseen. Jotkin teksteistä julkaistiin sodan päätyttyä, mutta Paavolaisen jälkeenjääneistä papereista koottua, vuonna 2016 julkaistua teosta *Volga virtaa nyt Moskovaan* (Toim. Ville Laamanen ja H. K. Riikonen) ei voi toimittajien mukaan pitää tuona Neuvostoliittokirjana siksi, että aineiston määrä ei siihen riitä (esipuhe teokseen Paavolainen 2016, 8). Ville Laamanen on selvittänyt teokseen liitettyssä artikkelissaan kiinnostavasti Paavolaisen Neuvostoliiton-matkan ohjelmaa, Paavolaisen reittiä ja hänen isäntinään olleiden neuvostoliittolaisten arvioita hänestä (mt. 47–81).

Alkanut toinen maailmansota muutti Paavolaisen tuotannon suuntaa merkittävästi. Paavolaisen tuotannossa vallalla ollut modernisoituvan Euroopan kuvaus väistyi, ja tilalle tulivat kansalliset aiheet: Karjala ja sota. *Karjala – muistojen maa* syntyi välirauhan aikana Paavolaisen omasta aloitteesta, ja hän oli saanut Karjalan Liiton avukseen. Tämä yhteys syntyi Rajalan mukaan helposti, sillä Olavi Paavolaisen setä Erkki Paavolainen toimi vasta perustetun liiton toiminnanjohtajana. (Rajala 2014, 362.)

Myös jatkosota piti Paavolaisen kynän liikkeessä ja aiheet kansallisina. *Rakas entinen Karjala, Karjala – muistojen maan* sisarteos, syntyi vuonna 1942, kun luovutetut Karjalan osat oli valuttu takaisin. Teoksessa ei ole *Karjala – muistojen maan* kaltaista tekstiosuutta, vaan se koostuu esipuhetta lukuun ottamatta kuvista ja kuvaotsikoista. Jatkosodan alkuvuosina Paavolainen kirjoitti myös propagandatekstejä eri lehtiin. Propagandatekstejä Paavolaiselta odotettiin, ja talvisodan aikana hän olikin ollut tuottelias kirjoittaen pari sataa sivua (Riikonen 2014, 364), mutta jatkosodan pitkittyessä hänen kirjoitustahtinsa hiipui huomattavasti. Paavolaisen Karjalaa käsittelevien TK-artikkelien kannalta merkittävin vaihe oli jatkosodan alkupuoli, jolloin hän toimi rintamareportaasien tekijänä, vaikka hänelle tyypillisesti kirjoitukset eivät syntyneet helposti eivätkä nopeasti (Riikonen 2014, 369). Myöhemmin sota-aikana Paavolaisen aika kuului erilaisten kirjaprojektien toimitustöissä ja päämajassa kielen- ja tyyliintarkastajana (Pilke 2011, 21). Hän toimitti antologian *Täältä jostakin – Suomen kenttäarmeijan runoja* (WSOY 1943) ja oli osaltaan toimittamassa Hagar Olssonin juhla kirjaa *Hård höst* (Holger Schildts Förlag 1943) sekä sotakertomuksista koostunutta teosta *Jännittävin sotaelämykseni* (WSOY 1942) (Riikonen 2014, 370–371). Paavolainen suunnitteli myös propaganda-artikkeleista koottua laajaa artikkelikokoelmaa *Taistelu Aunuksesta* Martti Haavion kanssa, mutta vaikka teoksen suunnitelma eteni hyvin pitkälle, ei se nähnyt päivänvaloa ennen vuotta 2011, jolloin SKS julkaisi sen Helena Pilkkeen uudelleen kokoamana komeana laitoksena.

Karjala-aiheisten kuvakirjojen lisäksi Paavolainen julkaisi sodan jälkeen sotapäiväkirjansa *Synkkä yksinpuhelu* (1946), joka sai osakseen voimakasta kritiikkiä aikalaislehdissä. Monet pitivät Paavolaisen päiväkirjaa epäaitona ja epäilivät, että hän oli editoinut oman suhtautumisensa tekstiin vasta myöhemmin, sodan loputtua ja voittajan selvittyä. Paula Paavolainen on tutkinut teoksen vastaanottoa pro gradu -työssään (Paavolainen, P. 1985).

Synkkä yksinpuhelu jäi viimeiseksi Paavolaisen laajemmaksi kirjalliseksi työksi. Vaikka arvostelua on pidetty merkittävänä seikkana Paavolaisen kirjallisen vaikenemisen taustalla, H. K. Riikonen toteaa elämäkerrassaan, että syynä ei voi pitää yksinomaan *Synkän yksinpuhelun* arvostelua, vaan löytää syytä niin taideproosan muutoksesta kuin Paavolaisen sodan jälkeen vas-

taanottaman virkatoimen Radioteatterin päällikkönä yhteensopimattomuutta hänen työskentelymetodilleen (Riikonen 2014, 436–437; 457). Paavolainen toimi tehtävässä aina kuolinvuotensa 1964 saakka.

1.2 *Karjala – muistojen maa*

Kun Moskovan rauhan ehdot tulivat tietoon ja luovutettavien alueiden laajuus valkeni keväällä 1940, oli yksi ensimmäisistä muistoteoksista, joita kustantamoille tarjottiin, Olavi Paavolaisen toimittama ja pääosin kirjoittama (avustajana Maija Suova) *Karjala – Muistojen maa*. WSOY julkaisi teoksen vuoden 1940 lopulla (teoksen esipuhe on päivätty 15.11.1940), myöhemmin välirauhana tunnettuna ajanjaksona. WSOY:n antamien tietojen mukaan teosta painettiin vuosina 1940 ja 1941 yhteensä 50 000 kappaletta ja vuonna 1949 teoksesta otettiin 18 200 kappaleen painos. 2010-luvulle tultaessa painosmäärä on yhteensä 84 069 kappaletta. (Sähköpostikeskustelu WSOY:n Vesa Lehtolan ja Jaana Sajan kanssa 26.4.2010.) Näin suuret painosluvat kertovat teoksen suosioista niin julkaisuajankohtana kuin sen jälkeenkin ja tukevat myös Sihvon käsitystä teoksen merkityksestä Karjalan kuvauksen traditiossa niin sodanaikaisessa kuin sen jälkeisessäkin Suomessa. Teos oli lisäksi aikanaan arvostelumenestys (Riikonen 1995, 45).

Karjala – muistojen maan painoksissa on tämän tutkimuksen kannalta merkittäviä eroja: sodanjälkeisistä painoksista (alkaen vuoden 1949 painoksesta) teoksen alun ja lopun tekstiosuudet sekä teoksen esipuhe on jätetty pois. Tietoa siitä, miksi poistot on tehty, ei ole, mutta koska kirjakauppasensuuri ei teokseen sodan jälkeen kajonnut (Ekholm 2000, 202–206) eikä kirjastosensuurikaan sitä poistanut juuri lainkaan (mt., 174), on valinnan takana luultavasti joko kustantaja tai kirjailija itse, eivät sodan jälkeen muuttuneet sensuurisäädökset. Poisjätettyjä tehtiin myös *Karjala – muistojen maan* sisarteoksen, vuonna 1942 julkaistun *Rakas entinen Karjala* -kirjan kohdalla: vuoden 1947 painoksessa ei ole esipuhetta eikä lopun osiota ”Idän lukkona”.

Karjala – muistojen maa on Paavolaisen toimittama ja pääosin kirjoittama laaja kuvakirja,

jossa avustajana toimi Maija Suova. Teoksen 1940-luvun alun painokset koostuvat esseistä, lyriikasta ja valokuvista. Esseet ovat esipuhetta (Olavi Paavolainen ja Maija Suova) ja Kersti Bergrothin esseitä ”Nuori Karjala” lukuun ottamatta signeeraamattomia, mutta H. K. Riikosen mukaan niitä voidaan pitää Paavolaisen kirjoittamina (Riikonen 2014, 366), ja teoksen ruotsinnoksessa (*Karelen – landet som var*. WSOY 1941) tekstien mainitaan olevan Paavolaisen käsialaa (Riikonen 1995, 44, 113).

Paavolaisen mukaan *Karjala – muistojen maan* keskiössä on luovutettu Karjalan alue (KMM 5–6). Kuvaosio on koottu luovutettujen pitäjien mukaisesti, joten kuvat noudattelevat tarkasti vanhaa valtion rajaa. Tämän alueen ulkopuolelle jäävää Itä-Karjalaa teoksen tekstiosuus ei käsittele suoraan kuin paikoin karjalaisuuden varhaishistorian yhteydessä.

Ensimmäinen osio, ”Kahden miekan maa”, on kronologisesti etenevä historiallinen kuvaus Karjalan menneisyydestä esihistoriasta 1940-luvulle. Seuraava osio, ”Sinisen kukan maa”, käsittelee karelianismia, Kalevala-perinnettä ja suomalaisuuden syntymisen historiaa, Laatokan ympäristöä ja Valamoa, Kannasta ja sen venäläistä huvila-asutusta, sekä viimeisenä Viipuria. Alun tekstiosuuden päättävä osio, nimeltään ”Työn ja tarmon maa”, käsittelee Karjalan taloudellista tilaa ja Suomen taloudellista menetystä. Tätä H. K. Riikonen ei tunnu pitävän Paavolaisen kirjoittamana, tai ainakaan teoksen kokonaisuuden kannalta keskeisenä osana (Riikonen 1995, 44). Osio on luettelomainen kuvaus ennen kaikkea taloudellisista menetyksistä. Teoksen laajin osuus, ”Muistojen maa”, sisältää yli 1200 kuvaa, jotka on valikoitu yli 20 000 kuvan joukosta. Kuvat on järjestetty pitäjittäin, ja niiden yhteydessä on lyhyet kuvaukset. Kuvat saatiin pyytämällä radion ja lehdistön kautta kansalaisilta Karjala-aiheisia kuvia. (KMM 5.) Lähetettyjen kuvien suuri määrä kuvastaa jo itsessään sitä, miten merkittäväksi Karjala-aiheisen teoksen julkaiseminen koettiin.

Teoksen toiseksi viimeinen osio, nimeltään ”Uuteen elämään”, on lyhyt, siinä on vain muutama sivu kuvia ja lyhyt tekstiosuus, joka kuvaa siirtokarjalaisten uuden elämän aloitusta uuden rajan sisäpuolella. Teoksen päättää osio ”Karjalan ääni”, jossa karjalaiset kirjailijat muistelevat menetettyä kotiseutuaan sentimentaaliseen sävyyn lyhyissä esseissä ja runoissa.

Karjala – muistojen maata edelsi ainakin kaksi kuvakirjasuunnitelmaa, joista toinen ehdittiin toimittaa lähes valmiiksi asti. Julkaisematta ja viimeistelemättä jäänyt *Länsimaiden velka Suomelle* toimii eräänlaisena esiteoksena *Karjala – muistojen maalle* ja vuonna 1942 julkaistulle *Rakas entinen Karjala* -teokselle. Riikosen mukaan Paavolaisen tekstiosuus ja kuvasuunnitelma oli valmiina 6.5.1940. (Riikonen 1995, 41.) Teos on SKS:n arkistossa (KL 10043). Riikonen toteaa, että käsikirjoituksesta on siirtynyt ideoita, otsikoita ja sanankäänteitäkin suoraan *Karjala – muistojen maahan* (Riikonen 1995, 43).

Länsimaiden velka Suomelle ei ollut Paavolaisen ainut Karjala-aiheisen kirjan suunnitelma, joka jäi julkaisematta. J. Paavolainen lainaa Paavolaisen Kurjensaarelle kirjoittamaa kirjettä (päiväty 22.6.1940), jossa Paavolainen kertoo etunimettä jäävän valokuvaaja Fagerströmin ja Börje Sandbergin kanssa työstämästään *Karjala-Kirjasta*. (Paavolainen J. 1991, 167.) Ilmeisesti muistiinpanoja tästä suunnitelmasta ei ole säästynyt, sillä J. Paavolainen pitää mahdollisena sitä, että mainitun teoksen tekstiosuus olisi siirtynyt teokseen *Karjala – muistojen maa*, mutta toteaa kysymyksen jäävän avonaiseksi (mt. 168).

Keskityn *Karjala – muistojen maa* -teoksen tekstiosion, Paavolaisen mainitseman ”tunnelma-taustan” (KMM 5) analysointiin ja rajaan teoksen kuvaosion tutkimukseni ulkopuolelle. Viitataan teoksen tekstiosion yhteydessä olevaan kuvitukseen esimerkinomaisesti, mutta systemaattinen kuvien analysointi sekä kuvituksen ja tekstin suhteen purkaminen jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Karjala-aiheisten kuvateosten, mukaan lukien Paavolaisen teokset, kuvitusta on tutkinut Päivi Lahdelma pro gradu -työssään *Katkeransuloiset Karjalan kuvat* (2009).

1.3 Aikaisempi tutkimus

Olavi Paavolaisen tuotantoa on tutkittu laajalti pitkin 1900-lukua, ja 2010-luvun alkupuoli näyttäytyy suorastaan jonkinlaisena Paavolais-buumina. Paavolaisen 1920- ja -30-lukujen tuotantoa ovat tutkineet muun muassa Vesa Mauriala historian alan väitöskirjassaan *Uutta aikaa etsimässä: individualismi, moderni ja kulttuurikritiikki tulenkantajien elämässä 1920- ja 1930-*

luvulla (Gaudeamus, 2005), Ville Laamanen poliittisen historian väitöskirjassaan *Suuri levottomuus – Olavi Paavolaisen kulttuurinen katse ja matkat 1936–1939* (K&H, 2014) ja Ritva Hapuli kirjallisuustieteen väitöskirjassaan *Nykyajan sininen kukka: Olavi Paavolainen ja nykyaika* (SKS, 1995). Paavolaisen 1940-luvun tuotantoa on tutkinut tämän työn kysymyksenasettelun kannalta kiinnostavasti Hannu Riikonen teoksessaan *Sota ja maisema: tutkimus Olavi Paavolaisen 1940-luvun tuotannosta* (SKS, 1995). Artikkelikokoelmia Paavolaisesta ja hänen tuotannostaan ovat Henri Terhon toimittama teos *Paavolaisen paikat: kohtaamisia Olavi Paavolaisen kanssa* (SKS, 2003) ja Ritva Hapulin toimittama teos *Paavolaisen katse: tulkintoja Olavi Paavolaisen kirjoituksista* (Avain, 2012).

Paula Paavolainen on tutkinut pro gradussaan Olavi Paavolaisen *Synkän yksinpuhelun* vastaanottoa, ja Päivi Lahdelma tutki pro gradussaan *Katkeransuloiset Karjalan kuvat* Karjala-aiheisten kirjojen kuvitusta.

Paavolaisesta on julkaistu neljä elämäkertaa: 1975 Matti Kurjensaaren *Loistava Olavi Paavolainen: henkilö- ja ajankuva* (Tammi), vuonna 1991 Jaakko Paavolaisen *Olavi Paavolainen: keulakuva* (Tammi), 2014 H. K. Riikosen *Nukuin vasta aamuyöstä. Olavi Paavolainen 1903–1964* (Gummerus) ja samana vuonna Panu Rajalan *Tulisoihdu pimeään. Olavi Paavolaisen elämä* (WSOY).

Lisäksi 2011 julkaistiin Paavolaisen ja Martti Haavion toimittama sota-aikana julkaisematta jäänyt artikkelikokoelma *Taistelu Aunuksesta*, jonka Helena Pilke kokosi uudestaan ja varusti laajalla ja kattavalla esipuheella (SKS).

Perelmanin argumentaatioteoria on hyödyllinen Paavolaisen teoksen tutkimisessa, sillä se mahdollistaa argumentoinnin analysoinnin sen esittämiskontekstin huomioon ottaen. Paavolaisen retoriikkaan tai hänen argumentaatioonsa ei ole aikaisemmin tutkimuksessa kiinnitetty juurikaan huomiota. Paavolainen tunnetaan kuitenkin taidokkaasta kuvakiielestään, metaforistaan ja analogioistaan myös esseistiikassaan, ja on tuskin uskaliaasta olettaa hänen käyttävän argumentaatioissaan laajalti erilaisia argumentaation tekniikkoja yleisöönään vaikuttaakseen.

Tämä tutkielma on tärkeä avaus Paavolais-tutkimuksessa ja ohjaa toivottavasti muitakin keskittymään Paavolaisen retoriikkaan laajemminkin.

1.4 Karjalan monet merkitykset

Karjalan luonne raja-alueena idän ja lännen välissä tekee siitä mielenkiintoisen, vaikkakin haastavan tutkimuskohteen. Karjala on ollut etenkin suomalaisessa keskustelussa 1800-luvulta asti olennaisesti muutakin kuin vain maantieteellinen raja-alue: Karjalaan on liittynyt kertomus karjalaisten, ja suomalaistenkin, alkukodista ja myyttisestä muinaishistoriasta. Vaikka suomalaisen kansanrunouden alkuperäisestä esiintymisalueesta olikin käyty väittelyä pitkään, oli Karjalaan runouden hedelmällisimpänä keräysalueena liitetty kalevalaisia romanttisia mielikuvia pitkin 1800-lukua. Nämä mielikuvat vain vahvistuivat 1800-luvun lopulta eteenpäin, kun kansallisromanttiset karelianistit alkoivat etsiä ja löytää innoitusta töihinsä niin Lönnotin *Kalevalasta* kuin Venäjän ja Suomen Karjalastakin.

Suomalaisuuden historian kannalta Karjalaa ei voi sivuuttaa, onhan *Kalevala* ja kansanrunous muodostanut erään merkittävimmistä juonteista suomalaisuuden romanttista historiaa kirjoitettaessa 1800-luvun mittaan ja sen jälkeenkin. Se, mitä Karjala ja karjalaisuus merkitsevät, on vaihdellut laajalti myös ajankohdan mukaan: 1920- ja 1930-luvun vastaukset eroavat nykyisistä käsityksistä huomattavasti, sillä kysymys oli poliittisesti hyvin latautunut.

Jo Karjala maantieteellisenä käsitteenä on monimerkityksinen. Marja Torikan mukaan Karjala merkitsee karjalaisten vanhaa asuinaluetta, joka jakaantuu kahden valtion, Suomen ja Venäjän, alueelle. Tämä alue on tapana jakaa Karjalankannakseen, Laatokan Karjalaan, jonka itäisin osa on Raja-Karjala, Etelä- ja Pohjois-Karjalaan sekä vanhan valtakunnanrajan takaisin Vienaan ja Aunukseen Venäjän Karjalassa. (Torikka, 2004).

Itä-Karjalana tunnettu alue käsittää Vienan ja Aunuksen alueet. Itä-Karjalan länsiraja seurailee vuonna 1920 solmitun Tarton rauhan rajaa ja viittaa siis tällöin Suomen rajojen ulkopuolelle

jääneisiin karjalaisalueisiin. Venäjän Karjalaa käytetään synonyymisena Itä-Karjalalle, eikä tähän alueeseen siis kuulu Suomen toisen maailmansodan jälkeen luovuttamat karjalaisalueet. Venäjällä käytössä olevat ilmansuuntiin pohjautuvat Karjalan nimitykset eroavat huomattavasti suomalaisista vastineistaan, ja venäjässä Itä-Karjala viittaa Äänisen itäpuoliseen alueeseen. (Torikka, 2004.)

Suomessa Karjala on ennen kaikkea sodan jälkeen alettu käsittämään joko Suomen maakuntien Pohjois- ja Etelä-Karjalan sekä luovutettujen Kannaksen ja Laatokan Karjalan muodostamaksi alueeksi, tai alueeksi, joka kattaa vain luovutetut alueet. Tässä merkityksessä alue esiintyy esimerkiksi nationalistisessa Karjala takaisin -motossa. Karjalalla saatetaan tarkoittaa myös pelkästään yhä Suomen rajojen sisälle kuuluvia Pohjois- ja Etelä-Karjalaa, Venäjän puolella sijaitsevia karjalaisia alueita tai kaikkia edellä mainittuja alueita samanaikaisesti. Arkikielessä Karjala-sanana merkitystä määritellään harvoin, ja merkitys vain on pääteltävä kontekstista.

Vähintäänkin yhtä ongelmallista on se, kenestä puhutaan, kun puhutaan vain ”karjalaisista” määrittelemättä tarkemmin, mihin ihmisryhmään viitataan. Karjalaisuus saattaa kattaa kaikki niin Suomen ja Venäjän alueella asuvat karjalaiset (varhaishistorian ajan kansa), vain toiset näistä (karjalaiset kansanperinteen säilyttäjinä) tai vain osan jommastakummasta (karjalaiset evakossa). Viitataan tähän monimerkityksisyyteen termillä polysemia, jolla tarkoitetaan saman sanan esiintymistä eri käyttöyhteyksissä eri merkityksissä (Tieteen termipankki).

Nykyisten valtakunnanrajojen ja luovutetun alueen karjalaisten katsottiin sota edeltävänä aikana muodostavan karjalaisten heimon, kun taas Neuvostoliitossa sijaitsevan Itä-Karjalan asukkaat nähtiin Karjalan kansaksi. Näillä nähtiin kuitenkin yhtenäinen historia, ja itäkarjalaisen suhde suomalaisuuteen oli 1920-luvulta sota-aikaan erittäin tärkeää niin suomalaisuuden määrittelyyn, heimoaатteen, suursuomalaisen ideologian kuin jatkosodan oikeutuksenkin kannalta.

Karjalan alueella on puhuttu erilaisia suomensukuisia kieliä, ja käytännössä suomen itämur-

teiden ja karjalan kielen välillä oli murrejatkumo. Nykytutkimuksessa suomen kielen karjalaismurteet ja Itä-Karjalassa puhuttava karjalan kieli erotetaan toisistaan. Karjalan kielen puhuma-alue ulottui Raja-Karjalan alueelle, mutta karjalankielisten määrää on vaikeaa arvioida kovinkaan tarkasti. Vienankarjala ja Aunuksessa puhuttu livvi eli aunuksenkarjala määriteltiin kuitenkin vielä sota-aikana suomen kielen murteiksi, ja kieliyhteydellä oli osansa suursuomalaisessa retoriikassa. Kielierojen häivyttämistä ja suoraa kieltämistä keskustelussa ja kirjallisuudessa voi pitää poliittisena valintana. Korostamalla kielten yhtenäisyyttä korostettiin myös suomalaisten ja itäkarjalaisten kuulumista samaan kansaan.

2 Teoreettiset lähtökohdat

2.1 Chaïm Perelmanin uusi retoriikka

Chaïm Perelman ja Stephen Toulmin olivat argumentaatiotutkimuksen merkittävimmät tutkijat 1960- ja 1970-luvuilla, ja heidän tutkimuksensa vaikuttavat edelleen argumentaatioteorian taustalla (van Eemeren 1996, 53). Vaikka molempien argumentaatiomallien vaikutus argumentaatioteorian kehittymiselle on ollut merkittävä, on näiden mallien välillä myös eroja. Toulmin kuvaa argumentaatiota analogisena oikeuskäsittelyn kaltaiselle kommunikaatiotilanteelle, jossa on puhuja ja kriittinen kuuntelija. Toulminin ja Perelmanin sekä Olbrechts-Tytecan teorioissa on paljon samaa, mutta Toulminin malli on tarkoitettu argumentaation kestävyuden arviointia varten, vaikka se jättääkin arvioinnin toteuttamisen ja kriteerit kunkin alan ekspertereille, kun taas Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan malli on periaatteessa puhtaan kuvaileva. (mt., 54.) Toulminin argumentaatiomalli tunnetaan laajalti nimellä argumentin analogia, ja malli painottaa ensisijaisesti argumentin rakennetta ja jättää esittämisen ja tilanteen käytännössä analyysin ulkopuolelle (Puro 2006, 136–137). Tämän tutkielman kiinnostuksen kohteena ei niinkään ole Paavolaisen argumentoinnin objektiivinen kestävyys, vaan hänen argumentaationsa tutkiminen ja sen suhteuttaminen niin argumentaation esittämisen aikaan kuin siihenkin, millaiselle yleisölle se oli suunnattu. Perelmanin argumentaatioteoria mahdollistaa argumentoinnin analysoinnin sen esittämiskontekstin huomioon ottaen.

Käytän Chaïm Perelmanin argumentaatioteorian lähteenäni pääosin hänen teostaan *Retoriikan valtakunta*, 1996, suom. Leevi Lehto (alkup. *L'empire rhétorique. Rhétorique et argumentation*, 1977). Teos on selkeä yleisesitys argumentaatioteoriasta, mutta useista teoksessa käsittelemistään aiheista Perelman on kirjoittanut aikaisemmassa tuotannossaan tarkemmin. *Retoriikan valtakunta* viittaa laajalti Perelmanin ja Lucie Olbrechts-Tytecan teokseen *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*, 1969, engl. John Wilkinson ja Purcell Weaver (alkup. *La Nouvelle Rhétorique: Traité de l'argumentation*, 1958). Viittaa myös tähän laajempaan tutkimukseen niiltä osin kuin se on työni kannalta tarpeellista.

Perelmanin argumentaatioteoria tutkii argumentaatiota ja siinä käytettyjä tekniikkoja. Se tutkii, millaisia argumentteja jonkin asian puolesta tai sitä vastaan käytetään, millaiselle pohjalle nämä argumentit perustuvat ja millaisia oletuksia argumentoija tekee yleisöstään. Perelmanin mukaan argumentaatioteorian tutkimuskohteena ovat ”[d]ialektiset päätelmät koostuvat perusteluista eli argumenteista, joilla tähdätään tietyn kiistanalaisen väitteen hyväksymiseen tai hylkäämiseen. Tällaisia argumentteja ja niiden esittämisen ehtoja tutkii *uusi retoriikka*, joka yhtä aikaa jatkaa ja laajentaa Aristoteleen retoriikkaa.” (Perelman 1996, 11, kursiivi alkup.) Tämä uusi retoriikka on enemmän kuvailevaa kuin normatiivista, se painottaa tekstin analyysia sen tuottamisen asemesta ja asennoituu tutkimuskohteeseensa empiirisesti: argumenttien hyvyys vaihtelee yhteisöittäin, joten niiden arvottaminen rationaalisesti on mahdotonta (Kaakkuri-Knuutila 2007, 241).

Jukka-Pekka Puro toteaa uuden retoriikan vakiinnuttaneen asemansa toisaalta siksi, että se vakuutti lähtökohtiensa perusteellisuudella ja toisaalta siksi, että se vastasi 1900-luvun uuden, muuttuneen ajan tarpeisiin ja tulkitsi sitä paremmin kuin yleisöpuhelähtöinen perinne. Radion ja TV:n kyky tavoittaa massoja oli vertaansa vailla, ihmisten maailmankuva muuttui, maailma kansainvälistyi ja kommunikaatiosta tuli samanaikaisesti helpompaa mutta myös alttiimpaa väärinkäsityksille ja epävarmuudelle. Kaupallisuuden ja markkinoinnin määrä kasvoi ennennäkemätöntä vauhtia, ja pelko piilovaikuttamisesta aiheutti ahdistuneisuutta. Klassisen retoriikan yksiäänisen vaikuttamisen sijaan retoriikasta oli tullut moniäänistä ja -kanavaista. (Puro 2006, 109–110.) Klassinen retoriikka ei kyennyt vastaamaan uuden ajan haasteisiin uuden retoriikan tavoin.

Kuten Perelman totesi, uusi retoriikka ei ole vain Aristoteleen retoriikan uudistamista, vaan myös sen laajentamista. Hän jakaa Aristoteleen tavoin päättelyn kahtia analyttiseen ja dialektiseen päättelyyn. Analyttinen päättely koskee tosiasioita, ja sen avulla asioita voidaan todistaa kiistatta. Tyypillinen esimerkki analyttisestä päättelystä on seuraava: jos kaikki A:t ovat B:tä ja kaikki B:t ovat C:tä, ovat kaikki A:t väistämättä C:tä. Tämä päättelyn muoto on pätevä aina, riippumatta premissien totuusarvosta, vaikka johtopäätös on tietenkin tosi vain silloin, kun premissit ovat tosia. Analyttiset päätelmät ovat yleispäteviä, totta kaikissa tilanteissa ja

tapauksissa, eikä niiden totuudellisuus riipu yleisön mielipiteistä. Muodollinen logiikka edustaa analyttistä logiikkaa puhtaimmillaan. (Perelman 1996, 7–9.)

Perelmanin mukaan on kuitenkin selvää, ettei analyttistä päättelyä voi pitää ainoana päättelyn muotona, sillä ”me kiistatta päätelemme myös silloin, kun emme kalkyloi, eli kun joko yksityisessä pohdinnassa tai julkisessa keskustelussa puolustamme tai vastustamme jotain väitettä kun arvostelemme ja torjumme arvostelua” (Perelman 1996, 10–11). Kun keskustelemme jokapäiväisessä elämässämme, puolustamme mielipiteitämme, perustelemme valintojamme ja yritämme vakuuttaa muita siitä, että olemme tehneet oikean valinnan, päätelemme asioita toisten pohjalta ja suhteutamme mielipiteitämme toisiin. Törmäämme päättelyyn väistämättä tämän tästä, kun luemme yleistajuista tietokirjaa tai päivän lehteä. Tällainen argumentointi pohjautuu kuitenkin toisenlaiselle logiikalle: sellaiselle, joka ei ole palautettavissa muodollisen logiikan eli analyttisen päättelyn päättelysääntöihin.

Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttilan mukaan Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan tapaa asettaa deduktiivinen ja retorinen päättely vastakkain on myös kritisoitu (Kakkuri-Knuuttila 2007, 241), ja hän ja Ilpo Halonen esittävätkin esimerkkejä retorista argumentaatiosta, jossa argumentaation premissien ja johtopäätöksen välillä on ”sitova linkki”, jolloin johtopäätös on väistämättä totta, mikäli premissitkin ovat (Kakkuri-Knuuttila & Halonen 2007, 78–79).

Argumentointi on nähty länsimaisessa ajattelussa toisarvoisena verrattuna muodolliseen päättelyyn: analyttistä päättelyä ja kiistattomia totuuksia suosiva Platonin, Descartesin ja Kantin metafyyinen filosofinen perinne länsimaissa näki itsensä vastakohtaisena ”reettoriin ja sofistien tekniikoiden kanssa, joilla haetaan vain hyväksyntää erilaisille, yhtä vaihtuville kuin pettävillekin mielipiteille” (Perelman 1996, 12). Analyttisen päättelyn näkeminen ainoana todellisena päättelyn muotona siirsi argumentoinnin ja retoriset vaikuttamistekniikat pois hyväksyttävien menetelmien joukosta ja piti niitä parhaimmillaankin arveluttavina ja epäluotettavina. Kuitenkin jo Aristoteles oli ymmärtänyt, että politiikan ja etiikan kaltaisilla käytännöllisillä tieteenaloilla täytyy tehdä valintoja ja kiistat ovat väistämättömiä, joten niillä on välttämätöntä turvautua argumentaatioon (mt., 13). Perelman ei kuitenkaan rajaa argumentaatiota

koskemaan vain tieteellistä ajattelua, vaan hän rinnastaa argumentaation käytännölliseen järkeen: jos uskoo ihmisten tekevän jatkuvasti järkeviä valintoja punnittuaan erilaisia ratkaisuja etukäteen, ei tätä pohdintaa ja punnitsemista tutkivaa argumentaatioteoriaa voi ohittaa (mt., 14–15).

Aristoteles erotti toisistaan retoriikan ja dialektiikan, eli ne puhujan tekniikat, joita puhuja käyttää suurelle yleisölle tarkoitetussa puheessa niistä, joita tämä käyttää kahdenkeskisessä keskustelussa tai väittelyssä, mutta uusi retoriikka kattaa kaiken argumentoinnin, oli sen yleisö sitten koko ihmiskunta tai vain argumentoija itse (Perelman 1996, 11). Uusi retoriikka ei myöskään rajaa argumentointia vain puheaktien tutkimiseen, kuten Perelmanin tapa valita esimerkkinsä kirjallisuudesta läpi *Retoriikan valtakunnan* osoittaa.

Kun analyttinen päättely koskee tosiasioita, dialektinen päättely koskee mielipiteitä: dialektisilla argumenteilla pyritään kiistanalaisen väitteen hyväksymiseen tai hylkäämiseen (Perelman 1996, 11). Argumentointi voi olla vakuuttavampaa tai heikompa (mt., 8), ja vahvemmallalla argumentilla on suurempi todennäköisyys vaikuttaa kuulijan ajatteluun.

Argumentit suunnataan aina yleisölle, ja argumentaation tavoite on tuon yleisön mielipiteisiin vaikuttaminen (Perelman 1996, 16). Menestyäkseen argumentaation on käytettävä sellaisia premissejä, jotka yleisö voi hyväksyä (mt., 41). Jotta argumentointi voi onnistua vaikuttamaan yleisöönsä, argumentoijan tulee valita argumentointinsa lähtökohdat yleisön jo hyväksymien väitteiden joukosta (mt., 41), eli sellaisista väitteistä, joiden totuudellisuudesta ei esiinny kiistaa. Jos argumentointi ei pohjaudu yleisön hyväksymille väitteille, ei yleisö hyväksy niistä johdettua argumentaatiota, ja argumentaatio epäonnistuu tehtävässään, yleisön suostuttelussa tai vakuuttamisessa. Käsittelen tarkemmin argumentaatioteorian käsitystä yleisöstä aluvussa 2.1.1.

Toisin kuin muodollinen logiikka, argumentaatio on jo sen käyttämän luonnollisen kielen takia väistämättä moniselitteistä (Perelman 1996, 16). Argumentaatioissa kaikkia käytettyjä termejä

ei selitetä eikä monimerkityksellisyydestä pyritä eroon (mt., 62), ja itse asiassa monimerkityksellisyys voi toimia myös argumentaatiotekniikkana, kuten *Karjala – muistojen maan* tapauksessa (5.2).

Argumentaatio ei ole johtopäätösten todistamista loogisessa mielessä, vaan kyse on premisien hyväksynnän siirtämisestä koskemaan myös johtopäätöksiä (Perelman 1996, 28). Tämä hyväksynnän siirtäminen on mahdollista tietyillä tekniikoilla, mutta koska argumentaatio on epämuodollista, sen käyttämiä tekniikoita ei ole esitetty eksplisiittisesti analyyttisen päättelyn päättelysääntöjen tavoin (mt., 16). Siitä huolimatta näitä argumenttityyppejä voidaan kuvata ja eritellä (mt., 58). Argumenttityyppien erittelemine ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ne olisivat jonkinlaisia puhtaasti muodollisia tekniikkoja, jotka olisivat argumentin sisällöstä irrallaan. Hilka Summan mukaan Perelmanin näkemyksessä retorisen argumentin muotoa ei voi erottaa sen sisällöstä: ”Muoto ja sisältö eivät [...] olekaan kaksi eri asiaa, vaan toisiinsa kietoutuneita päättelyn ja vakuuttamisen elementtejä. Sellaiset kielenkäytön ulkoisiksi muodoiksi käsitetyt elementit kuin kielikuvat, asioiden esittämisjärjestys tai korostukset osoittautuvatkin argumenttien sisällöllisiksi osatekijöiksi, vakuuttamisen keinoiksi.” (Summa 1996, 65.)

Millaisia sitten ovat yleisön mielipiteiden ja toiminnan muuttamiseen tähtäävät argumentaation tekniikat Perelmanin mukaan? Perelmanin mukaan jotkin argumentit ovat sidosmuotoisia, mikä mahdollistaa premissien hyväksynnän siirtämisen koskemaan johtopäätöksiä. (Perelman 1996, 58). Hän jakaa sidosmuotoiset argumentit kolmeen ryhmään: kvasiloogisiin argumentteihin, jotka muistuttavat loogista ajattelua mutta jotka vaativat kuitenkin joidenkin epämuodollisten lähtökohtien hyväksymistä; todellisuuden rakenteeseen perustuviin argumentteihin, jotka pohjautuvat todellisuuden eri osien välisten suhteiden olemassaoloon perustuvaan uskoon; ja todellisuuden rakennetta luoviin argumentteihin, joihin kuuluvat niin yksittäisestä yleiseen etenevä päättely kuin metaforat ja analogiat (mt., 59–60).

Sidosluonteisten argumenttien lisäksi Perelman nostaa esiin erottelumuotoisen argumentaation, joka pyrkii erottamaan toisistaan kielen tai kulttuurin yhteen liittämiä asioita, ja viimeisenä hän käsittelee argumenttien toistoon ja järjestykseen liittyviä seikkoja, argumentaatiota

kokonaisuutena (Perelman 1996, 58, 61).

2.1.1 Yleisö ja yleisökonstruktio

Argumentointi ei pyri ”johtamaan seurauksia premisseistä, vaan *hankkimaan tai vahvistamaan yleisön hyväksyntää tai kannatusta esitetyille väitteille*” (Perelman 1996, 16, kursiivi alkup.). Argumentaatioteorian mukaan argumentit ovat vakuuttamisen ja suostuttelun välineitä, tapoja vaikuttaa argumentin vastaanottajan ajatteluun. Argumentaatioteoriassa olennaisessa roolissa onkin yleisö, jolle argumentointi kohdistetaan. Argumentointi sisältää väistämättä jonkinlaisen käsityksen yleisöstä, jonka mielipiteisiin pyritään vaikuttamaan, ja puhujan, suostuttelijan, vakuuttajan. ”Itse asiassa [argumentaatiossa] oletetaan aina ennalta tietty puhujan ja yleisön välinen ’henkien kohtaaminen’: ellei puhetta kuunnella ja kirjaa lueta, ne jäävät vaille vaikutusta” (mt., 16).

Argumentaatioteoriaa käyttäessäni lähestyn siis myös *Karjala – muistojen maan* argumentaatiota argumentoijan ja yleisön kohtaamisena. Oletan myös, että teoksen argumentaatio tähtää vaikutukseen argumentaation vastaanottajissa – että argumentaatio pyrkii joko vahvistamaan tai muuttamaan yleisön ajatuksia niistä asioista, joita se käsittelee.

Puhujan yleisön määrittelemisen ei ole itsestään selvää, eikä sitä voi päätellä esimerkiksi siitä, kenelle puhe osoitetaan: Ison-Britannian parlamentissa puheet pidetään (Suomen eduskunnan tavoin) nimellisesti puheenjohtajalle, mutta puhe saattaa olla suunnattu kaikille paikalla oleville, tai sitten sillä pyritään vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen. Puheella voidaan pyrkiä vaikuttamaan vain osaan paikallaolijoista, esimerkiksi oman puolueen edustajiin, tai voi olla, että puheen yleisöä ei ole fyysisesti paikalla lainkaan, kuten lehtihaastattelua annettaessa: yleisö ei ole journalisti, vaan lehden lukijakunta. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 19). Argumentaatioteorian tarkoittama yleisö ei siis välttämättä ole sama kuin se, jota argumentoija puhuttelee suoraan, tai ne ihmiset, jotka ovat paikalla ja kuulevat argumentaation, vaan siihen on luettava ”*kaikki ne, joihin puhuja haluaa argumentaatiollaan vaikuttaa*” (Perelman 1996, 21, kursiivi alkup.). Perelmanin määritelmän mukaan argumentaation todellinen yleisö on siis

määriteltävissä argumentoijan intention avulla.

Argumentaatiossa itsessään todellinen yleisö ei sellaisenaan näy, vaan se yleisökäsitys, joka argumentaatiosta heijastuu, on argumentoijan konstruktio niistä ihmisistä, joihin hän haluaa argumentaatiollaan vaikuttaa. Ollakseen tehokasta tämän konstruktion tulee vastata todellista yleisöä niin tarkasti kuin mahdollista, muuten argumentointi voi epäonnistua. Ero konstruktion ja todellisen yleisön välillä voi johtua argumentoijan tietämättömyydestä tai sellaisista olosuhteiden muutoksista, jotka eivät olleet ennakoitavissa. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 19–20.)

Vaikka argumentaatio siis pyrkii vaikuttamaan todellisiin ihmisiin, on argumentaatiosta pääteltävissä oleva yleisökonstruktio argumentoijan muodostama käsitys sen pohjalta, millaisiksi hän mieltää ne todelliset ihmiset, joihin hän pyrkii argumentaatiollaan vaikuttamaan. Näin ollen tutkimalla pelkästään argumentaatiota voidaan tehdä päätelmiä vain siitä, millaisiksi argumentoija olettaa yleisönsä perusväittämät, ei siitä, millaisia uskomuksia tällä yleisöllä todellisuudessa on.

Yleisökonstruktio selittää sen, miksi joidenkin argumentaatioiden vaikutus ulottuu usein laajemmalle kuin siihen yleisöön, jolle ne on alun perin suunnattu. Universaaliyleisölle tarkoitettua argumentaation tulisi olla jo määritelmänsä takia luonteeltaan ajatonta ja yleisöstä riippumatonta, mutta erityisyleisölle suunnattu argumentointi ei tällaista ole. Siitä huolimatta ei ole mitenkään tavatonta, että erityisyleisölle suunnattu argumentointi onnistuu voittamaan puolelleen yleisöjä, joille se ei ole suunnattu ja joita ei ole ollut edes olemassa vielä argumentoinnin luomisen aikaan. Määritelmällisesti nämä yleisöt eivät ole Perelmanin mukaan argumentaation yleisöä, sillä ne eivät kuulu niihin, ”*joihin puhuja haluaa argumentaatiollaan vaikuttaa*” (Perelman 1996, 21, kursiivi alkup.). Argumentoinnin rakentuminen argumentoijan luomalle yleisökonstruktiolle selittää kuitenkin argumentoinnin toimivuuden myös niissä tilanteissa, joissa vaikuttanut yleisö on eri kuin argumentoijan yleisönä pitämä: tämä uusi todellinen yleisö mahtui argumentoijan yleisökonstruktion tai oli riittävän lähellä sitä voidakseen hyväksyä ne lähtökohdat, joihin argumentoija argumenttinsa perustaa.

2.1.2 Universaaliyleisö ja erityisyleisö

Toinen Perelmanin teorian yleisöä koskeva keskeinen kysymys on se, pyrkiikö argumentaatio vakuuttamaan kaikki järjelliset olennot riippumatta siitä, millaisia taustaoletuksia heillä on, vai vain jonkin tietyn ryhmän. Perelman ja Olbrechts-Tyteca erottavat toisistaan universaaliyleisölle ja jollekin tietylle yleisölle suunnatun viestinnän (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 31). Universaaliyleisölle suunnatun argumentin pitää vakuuttaa lukija siitä, että sen esittämät argumentit ovat itsestään selviä, absoluuttisia ja ajasta riippumattomia (mt., 32). Universaaliyleisölle suunnattujen argumenttien perustana eivät voi olla vain tietyn erityisyleisön hyväksymät perusväittämät, vaan argumentoija ”pyrkii löytämään yleispäteviä tosiseikkoja, totuuksia ja arvoja, jotka jokaisen kohtuullisen valistuneen oletetaan ilman muuta hyväksyvän” (Perelman 1996, 24).

Hilkka Summan mukaan erottamalla universaaliyleisön ja erityisyleisön toisistaan on Perelman ja Olbrechts-Tyteca yrittävät vastata retoriikan historiassa pitkään vallinneeseen kiistaan siitä, miten erottaa toisistaan järkeen perustuva argumentointi ja ”epäilyttävä, tunteisiin perustuva retoriikka”. Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan vastaus on ero ”puhujan yleisökäsityksessä: universaaliin [...] yleisöön vaikuttaminen edellyttää järkeen vetoavaa, vakuuttavaa argumentointia, kun taas määrätyn, erityisen yleisön voi suostutella sitoutumaan johonkin väitteeseen vetoamalla yleisön erityisiin intresseihin ja taipumuksiin.” (Summa 1996, 67–68.) Universaaliyleisölle suunnatun järkiargumentaation tulisi kyetä vakuuttamaan kaikki kuulijat, kun taas tietylle erityisyleisölle suunnatussa argumentaatiossa argumentoija voi käyttää hyväkseen juuri tuolle ryhmälle tyypillisiä uskomuksia.

Universaaliyleisökäsitettä kohtaan on esitetty myös kritiikkiä. Käsitteet siitä, mikä on universaalia, vaihtelevat, ja jonkun universaalina pitämä piirre voi olla kulttuuriperustaista (Puro 2006, 132). Tällöin universaaliksi tarkoitettu argumentaatio rajautuu ja kykenee vakuuttamaan vain erityisyleisön. Myös silloin, jos puhuja ja kuulija eivät kohtaa, puhujan universaaliksi

tarkoittama argumentointi saattaa jäädä erityiseksi (mt. 132–133). John Rayn mukaan universaaliyleisö on Perelmanille samanaikaisesti niin puhtaan rationaalinen, ei-empiirinen käsite kuin myös juuri empiriaan pohjautuva, argumentoijan kulttuurin ja historian synnyttämä. Myös universaaliyleisön esittäminen yleispätevänä standardina on samalla tavalla ongelmallinen kuin Roussaun käsite yleisestä edusta: niiden soveltaminen yksittäistapauksiin on mahdollonta. Ne ovat Kantin kategorisen imperatiivin tavoin yrityksiä rakentaa teorialle transsendentaalinen perusta. (Ray 1978, 364–375.) Summa toteaa myös, että Perelmanin tarkoittamana argumentoinnin rationaalisuuden standardina käsite ajautuu kehäpäätelmäksi, jossa ”rationaalisia ovat ne arvot, jotka pystytään perustelemaan niin, että universaaliyleisö ne hyväksyy – mutta sitä, minkä universaaliyleisö milloinkin hyväksyy, ei voida päätellä muusta kuin siitä, mikä on milloinkin hyväksyttyä” (mt., 69).

Kun universaaliyleisölle argumentoivan täytyy pohjata väitteensä kaikkien hyväksymille väitteille, erityisyleisölle argumentoiva voi käyttää argumentaationsa perusväittäminä sellaisia väittämiä, jotka tämä erityisyleisö hyväksyy (Perelman 1996, 24). Tutkija voi olettaa kollegoidensa hyväksyvän tutkimusalan perusolettamukset, ja pappi voi olettaa seurakunnan hyväksyvän *Raamatun* arvovallan (mt., 39). Erityisyleisölle suunnattu argumentaatio ei välttämättä vakuuta tämän yleisön ulkopuolella olevia, sillä argumentaatio saattaa pohjautua sellaisille väitteille, jotka ovat erityisyleisön ulkopuolisille vieraita tai joita he eivät hyväksy lainkaan (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 31).

Jos Karjala – muistojen maan argumentaatio pyrkii vaikuttamaan ensisijaisesti universaaliyleisöön, on sen argumentaation pohjattava sellaisille väitteille, jotka ovat yleisesti hyväksyttävissä, mutta jos argumentaation kohteena ovat esimerkiksi suomalaiset, voi se pohjata argumenttinsa suomalaisten hyväksymille väitteille siitä huolimatta, että ne eivät riittäisi vakuuttamaan tämän ryhmän ulkopuolella olevia. Käsittelen *Karjala – muistojen maan* argumentaation premissejä käsittelyluvuissa neljä ja viisi, ja luvussa kuusi käsittelen argumentaation yleisökonstruktiota sekä kysymystä siitä, suuntautuuko teoksen argumentaatio universaali- vai erityisyleisölle.

2.1.3 Valinta ja läsnäolo

Kun argumentoi nostaa joitain piirteitä argumentointinsa pohjaksi, on hän suorittanut valinnan, joka korostaa yksiä piirteitä toisten kustannuksella. (Perelman 1996, 41–42). Tällaista etualalle nostamista ja piiloon jättämistä on erittäin vaikeaa välttää argumentoidessa, sillä argumentaatio on pohjattava joillekin väitteille, eikä kaikkia piirteitä ei ole mahdollista nostaa samanaikaisesti esiin, mutta etualalle nostaminen on myös argumentointia: se, mitkä premisit valitsee ja miten niitä kuvaa, on sitä selkeämmin (tahallinen tai tahaton) kannanotto, mitä selvemmin voidaan nähdä, että toisenlaisiakin kuvaustapoja ja premissejä olisi ollut käytettävissä (mt. 42). Jo se, että joitain asioita valitaan ja esitetään yleisölle, sisältää väitteen, että asiat ovat argumentaation kannalta relevantteja (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 116).

Tiettyjen lähtökohtien valitseminen esityksen perustaksi tuo ne tietoisuuden etualalle, ”antaa niille *läsnäolon*, jonka takia niitä on mahdotonta sivuuttaa” (Perelman 1996, 43, kursiivi alkup.). Meillä on tapana pitää tärkeänä sitä, mikä on etualalla tietoisuudessamme, ja vastaavasti merkitystään menettävä asia muuttuu abstraktiksi ja lähestulkoon lakkaa olemasta olemassa. Argumentoi onkin onnistunut, kun hän on saanut yleisönsä kiinnittämään huomiota sellaiseen, jonka tämä olisi muuten ohittanut. (mt., 44.) Tämän sidoksen vahvuus on antanut aihetta pohtia retoriikkaa ”pelkkänä taitona luoda läsnäoloa erilaisten esittämistekniikoiden avulla” tai Richard Weaverin tavoin nimenomaan ”painottamisen taitona” (mt., 44–45).

Läsnäoloa voidaan luoda hyvinkin abstrakteille asioille. Perelman ja Olbrechts-Tyteca käyttävät esimerkkinään esimerkkinä oppineita, joista kukaan ei ollut tietämätön siitä, että kirkko on huomattavasti keskiaikaista aristoteelista ajattelua vanhempi, mutta kukaan heistä ei ajatellut tätä seikkaa. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 117.) Tässä tapauksessa ikäjärjestyksellä ei ollut läsnäoloa heidän mielissään, mutta sillä olisi voinut olla.

Esittelen luvussa kolme Hannes Sihvon käsityksen karelianismista ja karelianistisista lausumista. Hän jakaa karelianismin romanttiseen ja valistukselliseen karelianismiin ja erottelee

näiden kuvausperinteiden näkemystä Karjalasta ja karjalaisuudesta toisistaan. Kun argumentaatio valitsee argumentointinsa lähtökohdaksi yhden karelianismin kuvausperinteen, se korostaa tuossa kuvausperinteessä merkittävänä esitettyjä piirteitä karjalaisuudesta toisen kuvausperinteen korostamien piirteiden kustannuksella. Argumentaatio voisi myös irrottautua karelianistisesta kuvausperinteestä tyystin ja perustaa argumentaationsa tyystin toisenlaisille karjalaisuuden piirteille.

Vaikka läsnäoloa siis syntyy väistämättä argumentoitaessa, on läsnäolon luominen myös argumentatiivinen tekniikka. Läsnäolon saavuttamiseksi argumentoijan kannattaa käsitellä lähtökohtiaan pidempään, sillä pitkitetty huomion kiinnittäminen voimistaa niiden läsnäoloa yleisön mielessä. ”Tavoitellun tunteen saavuttaminen vaatii tiettyä itsepintaisuutta”, kuten Perelman Giambattista Vicoon viitaten toteaa. (Perelman 1996, 45.) Läsnäolon saavuttamiseen retoriikan opettajat ovat suositelleet monia retorisia tekniikkoja, kuten toistoa, yksityiskohtien kasaamista, tiettyjen jaksojen painottamista ja amplifikaatiota, retorista tekniikkaa, joka luo läsnäoloa jakamalla kokonaisuuden osiinsa (mt., 45–46). Kun Paavolainen kuvaa matkailijoiden kokemusta Raja-Karjalassa, hän kasaa kalevalaisena ja kansallisromanttisena pidettyjä yksityiskohtia kuvaukseensa. Siinä esiintyvät niin kalmistosaarien yllä leijuva murhe, karjalaiset ristit ja ruokauhrit kuin vielä kansanperinteen taitava pitkäpartainen ukkokin (KMM 27).

2.2 Analogia ja metafora

Analogiat ja metaforat ovat Perelmanin argumentaatioteorian mukaan todellisuuden rakennetta luovia argumentteja. (Perelman 1996, 60–61).

Markus Hamunen tiivistää analogian seuraavasti: ”Analogia tarkoittaa lyhyesti kahden tai useamman eri ilmiön tai järjestelmän osien suhteiden välistä rakenteellisesti-funktionaalista samankaltaisuutta tai yhteneväisyyttä.” (Hamunen 2015, 279.) Analogia ei siis vertaa toisiinsa kahta eri ilmiötä sinänsä, vaan näissä ilmiöissä olevien osien suhdetta. Myös Perelmanin mukaan analogiassa on kyse juuri näiden suhteiden, ei termien vertautumisesta keskenään. (Perelman 1996, 129.) Dendre ja Donald Gentner ovat esittäneet tämän olevan metaforan ja analogian

erottava tekijä (Johnson 1990, 109–110).

Perelmanin mukaan analogian yksinkertaisin malli on ”A:n suhde B:hen on kuin C:n suhde D:hen”. Analogia muodostuu suhteiden samankaltaisuudesta yhtäläisyyden asemesta (mt., 130). Paavolainen kuvaa Karjalan merkitystä suomalaisille analogialla, jossa Karjalan menettäminen merkitsi suomalaisille samaa kuin Olympon menettäminen merkitsisi Kreikalle (KMM 24). Tässä analogiassa Karjalan menettäminen on A ja suomalaisuus B, ja näiden välinen suhde vertautuu C Olympon menettämisen ja D Kreikan väliseen suhteeseen.

Analogiassa A:n ja B:n suhde muodostaa teeman, C:n ja D:n suhde taas *phoroksen*, perustan. Analogia selventää ja selittää teemaa sitä paremmin tunnetun perustan avulla, ja teema ja perusta kuuluvat keskenään eri alueille. (Perelman 1996, 130.) Paavolaisen analogiassa tämä tarkoittaa sitä, että Olympon menettämisen ja kreikkalaisuuden suhde toimii analogian perustana, ja sitä käytetään teeman, Karjalan menetyksen ja suomalaisuuden suhteen, selittämiseen. Se tarkoittaa myös sitä, että argumentaatio olettaa perustana toimivan Olympon menetyksen ja kreikkalaisuuden suhteen olevan yleisökonstruktiolle tutumpi kuin teemana olevan Karjalan menetyksen ja suomalaisuuden.

Perelmanin määritelmän mukaan analogian merkityksen siirtyminen on yksisuuntaista: analogia ei vastaa algebran $A:B = C:D$ -rakennetta, josta voidaan päätellä $C:D = A:B$ (mt., 130), vaan perustan suhde selittää teemaa, mutta teema ei vaikuta siihen, millä tavalla perusta ymmärretään.

Paavolaisen käyttämän analogian muuttaminen muotoon ”Olympon menettäminen merkitsisi kreikkalaisille samaa kuin Karjalan menettäminen suomalaisille” muuttaa analogian toiseksi: uudessa analogiassa perustana toimii Karjalan menettämisen ja suomalaisuuden suhde, joka selittää Olympon menettämisen ja Kreikan suhteen välistä teemaa.

Analogia voi olla muodoltaan nelipaikkaisen lisäksi myös kolmipaikkainen, ja silloin se on muo-

toa ”B on C:lle samaa kuin A on B:lle”. Tällöin yksi termeistä esiintyy niin teemassa kuin perustassakin (Perelman 1996, 131).

Metafora on Yrjö Hosiailuoman mukaan kielikuva eli trooppi, joka käyttää sanaa tai lausetta kuvaamaan jotain tyystin toisenlaista kuin mitä sillä tavanomaisesti kuvataan (Hosiailuoma 2016, 587). Se on monimerkityksinen kuvailmaisuus, joka ei varsinaisesti rinnasta tai osoita vastaavuutta, vaan joka luo uuden yhdistelmän, jossa ”kuva asetetaan kuvattavan paikalle välittömästi, suoraan vertaamatta” (mp. 587–588). Paavolaisen *Karjala – muistojen maassa* käyttämä metafora ”Suomi on Pyhä Yrjänä” ei vertaa Suomea ja Pyhää Yrjänää toisiinsa, kuten analogia tekisi, vaan kutsuu Suomea etuvartioksi. Nimitykset ”kuva” ja ”kuvattava” ovat vaikiintuneita vaikkakin kritisoituja käännöksiä I. A. Richardsin termeistä *tenor* ja *vehicle* (Turunen 2010, 44; Kantola 2003, 274). Tenor eli kuvattava viittaa siihen metaforan termiin, joka luetaan kirjaimellisena, joka on metaforan pääajatus, ja vehicle eli kuva siihen termiin, joka luetaan kuvainnollisena, ilmaisuvälineenä (mp.). Mainitussa Paavolaisen metaforassa Suomi on kuvattava, etuvartio kuva.

Metafora ei vetoa vain lukijan älyyn, vaan taitava kirjoittaja voi käyttää sitä monin tavoin vaikuttaakseen lukijaan: ”Metaforien kautta lukijaa voidaan stimuloida ja provosoida epätotunnaisella kielenkäytöllä. Metafora vetoaa sekä älyyn että tunteeseen, herättää mielteitä ja jättää lukijan epävarmaksi siitä, mikä tulkintavaihtoehto olisi pätevin.” (Hosiailuoma 2016, 588). Vesa Haapalan mukaan metafora on tarpeellinen, kun tahdotaan puhua sellaisesta, jolle kielessä ei ole ennestään nimiä tai käsitteitä (Haapala 2003, 55). Kaikki metaforat eivät kuitenkaan ole tehokkaita, sillä ne ovat menettäneet yllättävyytensä ja konventionaalistuneet. Hosiailuoman mukaan ”[m]etaforan ongelmana on kuluminen ja kliseytyminen jatkuvassa käytössä. Monista alkuaan tuoreista metaforista on tullut ajan myötä ’heikkoja’ – haalistuneita, kalvenneita tai kuolleita – metaforia, kuten ’pöydänjalka’ ja ’suonsilmä’.” (Hosiailuoma 2016, 588) Useat edellisen esimerkin kaltaiset arkikielen metaforat ovat menettäneet yllätyksellisyytensä niin täysin, että niitä ei edes välttämättä enää ymmärretä metaforiksi.

Metafora on ollut tutkijoiden kiinnostuksen kohteena aina Aristoteleesta asti. Mikko Turunen

käsittelee väitöskirjassaan *Haarautuvat merkitykset. Puukuvasto Lassi Nummen lyriikassa* laajalti metaforateorioita. Hänen mukaansa perinteisiksi kutsutut metaforateoriat jakaantuvat vertaamis-, korvaamis- ja vuorovaikutusteorioihin sen mukaan, millaisena ne näkevät metaforisen ilmauksen osien suhteen. (Turunen 2010, 40.)

Korvautumisteorian lähtökohdat ovat Aristoteleen *Runousopissa*. Korvautumisteorian mukaan metafora on kätkeyty vertaus, jossa asian nimi korvataan toisella. Tämä nimityksen vaihtamisen seurauksena merkityksensiirto tapahtuu kuvattavasta kuvaan. Turunen toteaa, että teoriaa on kritisoitu siitä, että se ottaa huomioon vain lopputuloksen eikä sitä, millä tavoin metafora tuon merkityksen luo. (Turunen 2010, 42.)

Vertaamisteoria näkee metaforan analogiana metaforan osien välillä. Se voidaan esittää kaavana "a=b" tai "a on kuin b", jossa a ja b merkitsevät verrattavia osapuolia. (Turunen 2010, 43). Vertaamisteorian mukaan metaforalla on kirjaimellisesti ymmärrettävä merkitys, vaikka se onkin saavutettu kiertotietä (Hosiaislouma 2016, 588).

Teoriaa on kritisoitu siitä, että $a=b$ antaisi ymmärtää suhteen toimivan samoin molempiin suuntiin, mutta tämä ei pidä ongelmattomasti paikkaansa (Turunen 2010, 43). Paavolaisen esittämää metaforaa "Suomi on etuvartio" ei voi kääntää muotoon "etuvartio on Suomi" luomatta merkitykseltään uutta metaforaa. Lisäksi muotoilu ei ota huomioon sitä, että hyväksytynkään metaforan ei oleteta olevan kirjaimellisesti totta. Metafora vihjaa kahden tosiasiallisesti yhteensopimattoman asian olevan jollain tasolla samankaltaisia. (Turunen 2010, 44.)

Perelman määrittelee vertaamisteorian tavoin argumentaatioteoriassaan metaforan teeman ja perustan sulautumisen synnyttämäksi tiivistyneeksi analogiaksi, joka on palautettavissa analogiamuotoon rekonstruoimalla puuttuvat termit (Perelman 1996, 136). Perelman ei siis anna metaforalle itsenäistä asemaa, vaan käsittelee sen tiivistyneenä analogiana, jossa teema ja perusta ovat sulautuneet mutta edelleen löydettävissä. Koska Perelman määrittelee analogiansa yksisuuntaiseksi ja toteaa analogian algebran merkintätapaan virheelliseksi, hän välttää yllä mainitun vertaamisteorian kohtaaman molempisuuntaisuuskritiikin.

Vuorovaikutusteoria ottaa huomioon metaforan esiintymiskontekstin eikä keskity vain yksittäisiin sanoihin, vaan laajempaan metaforaan kokonaisuutena. Max Blackin mukaan metaforan merkitys syntyy kuvattavan ja kuvan samanaikaisesta läsnäolosta, jossa kumpikaan ei ole toista tärkeämpi. (Turunen 2010, 44–45.) I. A. Richards, jonka termit *vehicle* ja *tenor* ovat, lasketaan kuuluvaksi tähän ajattelutraditioon, sillä hänen käsityksensä painottaa vuorovaikutuksellisuutta (Kantola 2003, 274).

Turusen perinteisiksi kutsumien teorioiden jälkeen syntyi kognitiivinen metaforateoria. (Turunen 2010, 40.) Kognitiivisena metaforateorian tunnetaan George Lakoffin ja Mark Johnsonin teoksessaan *Metaphors We Live By* esittelemä teoria ja sen myöhemmät johdannaiset. Kognitiivinen metaforateoria eroaa perinteisistä metaforateorioista siinä, että se ei lähesty metaforaa kielikuvana, vaan se pitää kaikkea kielenkäyttöä ja ajattelua metaforisena. (mt. 46–47.) Urpo Nikanne mainitsee, ettei ole löytänyt kognitiivisen metaforateorian kirjallisuudesta selkeää määritelmää metaforalle, mutta tarjoaa seuraavaa infomaalista määritelmää Lakoffin tekstin pohjalta: ”A ja B ovat käsitteitä. Metafora on A:n kuvaus B:hen siten, että ainakin jokin joukko A:n skeeman osista kuvataan B:n skeemaan.” (Nikanne 1992, 61.) Skeema on hänen mukaansa käsitejärjestelmän ydin, käsitteen mielessä herättämien asioiden ja suhteiden kuva, A taas ”metaforan lähde (source)” ja B ”se käsite, joka metaforisesti ymmärretään, eli metaforan kohde” (mp.).

Noudatan tässä työssä Perelmaninkin metaforakäsityksen taustalla olevaa vertaamisteoriaa, joka määrittelee metaforan olevan tiivistynyt analogia (Perelman 1996, 136; Turunen 2010, 43). Teoriaa on kritisoitu siitä, että sen esittämä metaforan kaava X on ikään kuin Y ei taivu selittämään kaikkea metaforista kielenkäyttöä (Koski 1992, 16–17), mutta Paavolaisen argumentaatioissaan käyttämät metaforat eivät osoittaudu tässä suhteessa ongelmallisiksi. Turusen mukaan metaforatutkimuksen eri linjat eivät kilpaile metaforan selittämisessä, vaan ”ne esittävät metaforisuuden eri ulottuvuuksista” (Turunen 2010, 35). Tässä työssä metaforan merkityksen purkamiseen valitsemani teoria toimii työssäni ensisijaisesti apuvälineenä meta-

foran purkamiseen argumentatiivisena rakenteena, ja toisenlaisen metaforateorian soveltaminen käyttämiini metaforiin toisi niistä esiin toisenlaiset piirteet.

3 Karelianismi Karjalan kuvauksen taustana

Karjala ei ollut ennen talvisotaakaan neutraali maantieteellinen nimitys suomalaisessa keskustelussa, vaan Karjalalla on merkittävä rooli siinä tarinassa, joka kertoi suomalaisuudesta ja sen syntyhistoriasta. Tämä käsitys ohjasi sitä, millaisena Karjala nähtiin ja millaisia uskomuksia Paavolaisenkin teoksen yleisöllä Karjalasta ennen kirjan lukemista oli. Esittelen tässä luvussa Hannes Sihvon käsityksen karelianismista toisaalta valistuksellisena, toisaalta romanttisena suuntauksena, ja esittelen hänen lausumaluokituksensa, jota käytän karelianististen lausumien tunnistamiseen työssäni. Sihvo jakaa lausumaluokituksensa neutraaleiksi ja suursuomalaisiksi karelianistisiksi lausumiksi, ja käytän tätä jakoa hyväkseni selvittääkseni, eroavatko Paavolaisen esseiden ”Kahden miekan maa” ja ”Sinisen kukan maa” argumentaatiot karelianismin painotuksiltaan toisistaan.

Paavolainen kirjoittaa suoraan Karjalaan liittyvistä uskomuksista ”Sinisen kukan maan” alkupuolella: ”Me tiedämme kaikki, miten syvästi tunneperäinen ja vertauskuvallinen arvo suomalaisessa kulttuuritietoisuudessa Karjalan nimellä on. [...] [V]oi sanoa, että karjalaiset saivat meidät ensimmäiseksi käsittämään kansallisen erikoisluonteemme.” (KMM 25.) Kohta on osa laajempaa Paavolaisen argumentaatiota, joka korostaa Karjalan ja karjalaisten merkitystä suomalaisuudelle, mutta kuten hän antaa ymmärtää, on kertomus karjalaisten merkityksellisyydestä lukijoille jo entuudestaan tuttu ja näiden hyväksymä. Tekstikohdassa Paavolaisen argumentaation yleisökonstruktio koostuu ihmisistä, jotka tuntevat Karjalan arvon suomalaisuuden historialle ja hyväksyvät sen.

Karjalan kuvaa voimakkaasti muuttanut ajattelu- ja kuvaustapa oli Karjalaan kohdistuneesta kiinnostuksesta ja harrastuneisuudesta kehittynyt karelianismi. Se oli kansallismielinen aate- ja taidesuunta, joka haki innoituksensa *Kalevalasta* sekä Karjalasta, erityisesti Venäjän Karjalasta.

Vaikka karelianismi usein nähdäänkin pääasiallisesti juuri tiettyyn taidekauteen liittyvänä, Hannes Sihvo ei käsittele väitöskirjassaan *Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana* karelianismia vain 1890-luvulta 1910-luvulle jatkuneena *Kalevalasta* ja Karjalasta vaikutuksia saaneena kuvataiteen, musiikin ja kirjallisuuden suuntauksena. Hän näkee karelianismin osana laajempaa historiallista ja poliittista Karjala-harrastusta, johon kuului edellä kuvatun kulttuurikarelianismin lisäksi myös poliittinen karelianismi, jota on kutsuttu myös suursuomalaisuudeksi ja vähemmän ekspansiivisessa muodossaan Karjala-aatteeksi. (Sihvo 1973/2003, 13–15.) Samoin karelianismia lähestyy myös Miikka Tervonen artikkelissaan, jossa hän käsittelee suomalaisen historiankirjoituksen suhdetta yhden kansan myytin luomiseen: ”’Suomalaistamalla’ menneisyyttä historiantutkimus oli tärkeässä osassa sen myyttipohjan rakentamisessa, jonka varaan uudenlaista kansallisvaltiota luotiin” (Tervonen 2014, 138). Varhais historian merkitys oli huomattava, sillä sieltä pyrittiin löytämään vastauksia sille, mikä kansa oli ja keitä siihen kuului. Tämä ei ollut tyypillistä vain Suomelle, vaan nuorille kansallisvaltioille ylipäätään:

’Alkukodin’ ja historiallisten juurien etsintä leimasi kansallismielistä ajattelua varsinkin 1800-luvulta eteenpäin muotoutuneissa uusissa kansallisvaltioissa, joissa ei voitu nojata olemassa oleviin dynastisiin perinteisiin. Kuten Derek Fewster on huomauttanut, Lönnotin Kalevala ja sitä seurannut karelianismi olivatkin Suomessa vain yksi osa laajempaa kansallisen muinaisuuden ja etnisen alkuperän myytin luontia. (Tervonen 2014, 144.)

Kansanrunous, karelianismin perintö ja tietenkin *Kalevala* itsessään antoivat Karjalan alueelle merkittävän aseman suomalaisuuden määrittämisessä ja sitoivat siihen paljon mystiikkaa, joka liittyi ennen kaikkea kansan menneeseen aikaan.

Sihvo näkee karelianismin historiallisessa kehityksessä kaksi keskenään hyvin erilaista asennoitumista karjalaisuuteen. Toisaalta erotettavissa on 1700-luvun valistusajatuksiin pohjautuva realistinen linja, joka näki Karjalan primitiivisenä ja sivistystä vailla olevana. Sen suhtautuminen oli taloudellisesti motivoitunutta esteettisen asemesta, ja karjalaisiin liitetty primitiivisyys nähtiin negatiivisena. Karjalaiset nähtiin sivistymättöminä, ja tämä sivistymättömyys oli haaste. Toinen linja taas oli karjalaisia romantisoiva, 1800-luvun romantiikasta periytyvä rousseaulainen ajattelutapa, joka näkyi karjalaisiin yhdistetyn primitiivisyyden idealisoimisena ja

estetisoimisena sekä Karjalan näkemisenä eräänlaisena porttina suomalaisuuden kaukome-
neisyyteen. (Sihvo 1973/2003, 397–398, 402.) Nämä kaksi tapaa hahmottaa Karjala eivät ol-
leet keskenään vaihtoehtoisia tai toisiaan tyystin poissulkevia, vaan esiintyivät samanaikai-
sesti: ”Karelianismi oli kukoistusvaiheessaan romanttisen ja realistisen ’Runo-Karjalan’ kuvaa-
mis- ja käsittämistävän taistelua mutta myös synteesiä” (mt., 397).

Hannes Sihvo esittää väitöskirjassaan *Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita auton-
omian aikana* luettelon karelianistisista lausumista:

Ensiksi muodostuu ryhmä melko neutraaleista Karjalaa koskevista lausumista.

A1. Kalevala ja Karjala samastetaan sekä esitetään vertauksia kulloistenkin tarkoitusp-
erien mukaan Kalevalan luomiin »positiivisiin» ja »negatiivisiin» henkilötyyppeihin samoin
kun [sic] Kalevalan mytologiaan.

A2. Viittaillaan surumielisesti ja nostalgisesti Karjalan entiseen suuruuteen, menneisiin ka-
levalaisiin sukupolviin eli »urhoihin kumpujen yössä»; samoihin seikkoihin vedotaan myös
mahtipontisesti.

A3. Korostetaan Karjalaa menetettynä rauhan idyllinä, josta kantele, laulu ja runo on
vaiennettu, tai toisaalta ennustetaan, että samat karjalaiselementit vielä heräävät hen-
kiin.

A4. Esitetään ennustus Karjalan tulevaisuudesta: optimistinen runous näkee/toivoo Kar-
jalan huomenen, kevään, valon, vapauden koittavan, kun taas pessimistiset ennustukset
näkevät edessä vain syksyä, hallaa, talvea, yötä, pimeyttä ja orjuutta. Tämän runouden
taustana on joko routavuodet tai ensimmäisen maailmansodan jälkeinen aika.

A5. Karjalaisten luonteenominaisuuksia ovat aina olleet nauru, leikki, laulu, soitto ja runo
mutta myös työnteko, raadanta ja rakentaminen. Edelliset kliseet ovat siis jo vähintään
topeliaanisia, mutta jälkimmäisten tausta on Karjalan taloudellinen nousu 1800-luvun lo-
pulla ja 1900-luvulla.

A6. Karjalan luonto ja elinympäristö on nähty runon motiiveista johtuen joko ylistävässä
tai karuutta valittavassa sävyssä: toisaalta on ylistetty viljelyksen, asumusten, henkisen
kulttuurin korkeaa tasoa, toisaalta valitettu karjalaisen kulttuurimaiseman köyhyyttä.

Toisen valtaryhmän muodostavat lausunnot, joille antaa leiman suursuomalainen asennoitu-
minen.

B1. Idän uhka, varjo ja kirous todetaan aina vällinneeksi asiantilaksi. Toisaalta esitetään
voimakkain värein idän sorto, vaino, miekka, hävitys, orjuus »juuri nyt» Karjalassa aktuaa-
leiksi. Tämä runous on taas tietenkin routavuosilta ja sotien väliseltä ajalta samoin kuin

seuraavat lausumat:

B2. Venäläisvihaa lietsotaan käyttämällä sanaa ryssä tai etsimällä epiteettejä vainolainen, barbaari, saasta, punainen, ja korostamalla vierasrotuisuutta.

B3. Todetaan toisaalta Lännen (suomalaisten ja ruotsalaisten) ja karjalaisten väliset muinaiset taistelut mutta myös suomalaisten ja karjalaisten yhteinen verellä ja uhrilla pyhitetty taistelu Itää vastaan.

B4. Korostetaan, että Karjala ja myös Itä-Karjala on osa luonnollista Suomea.

B5. Karjala on Suomen ja Lännen etuvartio.

B6. Vanha ja voimassa oleva raja on väärä.

B7. Uusi oikea raja piirretään miekalla linjalle »Äänisjärvi, Pohjanlahti, Auran rannat, Vienan suu.»

B8. Raja on ollut Karjalan kohtalo. Se on jakanut paitsi Suomen vielä Karjalankin kahtia.

B9. Todetaan karjalaisten ja suomalaisten veriveljeys joko passiivisesti tai aktiivisesti, mikä merkitsee itä-karjalaisten [sic] ja suomalaisten yhtymistä.

B10. Esitetään avunhuutoja Itä-Karjalan status quon johdosta ja vedotaan Jumalaan, uskontoon, oikeudenmukaisuuteen ja inhimillisyyteen vääryyden todistajana ja pyydetään oikaisua.

B11. Viha ja kosto katsotaan oikeutetuksi.

B12. Esitetään Karjalan tulevat vapauttajat ristiretkeläisinä, joiden isiltä perittyinä tehtävänä on vannoa vala ja antaa lupaus Itä-Karjalan, luvattun maan, vapauttamiseksi.

(Sihvo 1973/2003, 471.)

Luettelojen koodaaminen A- ja B-symbolein K. S.

Käytän Sihvon lausumaluokitusta tutkiakseni *Karjala – muistojen maan* argumentaation suhdetta karelianistiseen argumentaatioon. A- ja B-luokittelun erotteleminen toisistaan mahdollistaa *Karjala – muistojen maan* argumentaation erittelemisen suursuomalaiseen ja tässä suhteessa neutraaliin karelianistiseen argumentointiin ja mahdollistaa teoksen esseiden karelianististen piirteiden vertailun keskenään. Käsittelem ”Kahden miekan maan” argumentaation karelianistiset piirteet kootusti luvussa 4.3, ja ”Sinisen kukan maan” taas luvussa 5.5.

3.1 Valistuksellinen karelianismi

Sihvo löytää kaksoisasennoitumisen realistisen linjan alkumerkkejä 1600-luvun renessanssikirjallisuudesta, jossa ”Karjala oli epämääräinen barbaarien asuttama maankolkka jossakin pohjan perällä” (Sihvo 1973/2003, 397), ja toteaa tämän tietämättömyyteen perustuneen asennoitumisen jatkuneen myöhemmin ”suorastaan Karjala-antagonismina” (mp.). Hänen mukaansa 1700-luvulla syntynyt Carelica-kirjallisuus taas lähestyi Karjalaa käytännönläheisesti ja valistuksen hengessä, ”jossa ei ollut häivääkään »rousseaulaisuutta»”, vaikka ajattelutapa oli kyllä tuttu niin Suomen kuin Venäjänkin sivistyneistölle. Luonnon arvotus pohjautui hyötynäkökulmiin esteettisen arvojen asemesta, ja ajatus karjalaisten sivistämisen tarpeesta syntyi, vaikka ei vielä muuttunutkaan kuin harvoin teoiksi. Tämä valistuksellisuus ei kuitenkaan ollut kokonaisuudessaan pyyteetöntä, vaan kyse oli ”myös tietynlaisesta lähetystyöstä, joka johti erilaisiin ilmentymismuotoihin ekspansiivisesti sävyttyneestä heimoliikkeestä selvään poliittiseen, sivistykselliseen ja uskonnolliseen »sendungiin»”. (mt., 397–398.) Tämä valistuksellisen karelianismin poliittinen suuntaus tunnettiin sittemmin suursuomalaisuutena.

Toisin kuin romanttinen karelianismi, valistuksellinen asennoituminen ei ihannoinut, idealisoinut tai estetisoinut Karjalassa havaitsemaansa primitiivisyyttä. Sille Karjalan kehittymättömyys ja kansan sivistymättömyys olivat pelkästään negatiivisia asioita, joista täytyi päästä eroon, eikä niihin sisältynyt lisäksi samanlaista positiivista latausta kuin mitä romanttinen karelianismi niihin yhdisti.

3.2 Romanttinen karelianismi

Karelianismin romanttinen, alkukantaisuutta estetisoiva ja idealisoiva »rousseaulainen» asennoituminen nousi 1800-luvun myötä ”romantiikan »hyökyaallon» vyöryttyä Suomeen”. Kun realistinen karelianistinen perinne painotti hyötynäkökohtia, niin romanttisen karelianismin myötä niin karjalaisten ihmisten kuin maisemienkin primitiivisyys alettiin nähdä itseisarvoisena. (Sihvo 1973/2003, 397–398.)

Rousseau, Herderin ja Porthanin ajattelun synnyttämässä ilmapiirissä kehittyivät idealisoidut

kansantyyppit, kuten Z. Topelius vanhemman luterilainen, savo-karjalainen talonpoika ja Runebergin venäjänkarjalainen kauppamies, ja samaan aikaan karjalaisista tuli myös runon ja runonlaulun taitajia, ensin talonpoikaisuutta painottaen, myöhemmin ”arkaistisen ja arkaisoidun runonlaulajan hahmossa”. (Sihvo 1973/2003, 398.) Tästä taustasta ponnistava kansanrουνousharrastus tapasi Z. Topelius vanhemmasta asti Vienan Karjalassa vielä Suomen kansan »alkupuhtaudessaan» (mt., 398). Olennainen karelianismiin liittynyt piirre oli kansallinen renessanssi, jonka taustana Suomessa oli eurooppalainen uushumanismi (mt., 402). Niin karelianismi kuin kansallinen renessanssikin pyrki

suoraan alkulähteille; Suomessa ammennettiin *Kalevalasta*, eurooppalaisessa renessanssissa antiikin mytologiasta. Idealisoidusta »kalevalaisesta kulttuurista» kehkeytyi suomalainen antiikki, jonka mytologia oli Homerosta vastaavasti Lönnrotin eepoksissa. Mutta sen sijaan, että olisi jouduttu tekemään pyhiinvaellusmatkoja Kreikan tai Italian raunioille – joissa suomalaiset taiteilijat ja kirjailijat myös kävivät – löydettiin jo aivan Suomen itärajan tuntumasta aito ja elävä »antiikin» miljöö: luonnon ja ihmisen sopusointu arkaistisessa »kalevalaisessa» maisemassa. (Sihvo 1973/2003, 402.)

Sihvo näkee juuri sen, että 1890-luvun karelianistit löysivät näitä ”»todellisuusvastineita» Kalevala-romanttisille mielikuville” Itä-Karjalasta, heidän käänteentekevänsä lisänään (Sihvo 1973/2003, 14). Aikaisemmin myyttinen menneisyys tuli nähtäväksi ja koettavaksi, nykyhetki ja menneisyys olivat läsnä yhtäaikaisesti. ”Kaikissa tapauksissa karelianismi oli idealistisessa muodossaan aina pohjaltaan haavetta »kansallisesta kaukومenneisyydestä»”: kreikkalaiskattolisesta Karjalasta löydettiin aidointa, vanhinta säilynyttä suomalaisuutta, ”suomalaisen alkurodun perityyppi suomalaisessa alkumaisemassa” (mt., 402). Sihvo kutsuu sitä idealistisen karelianismin idealisoimaa kuvaa, jossa karjalaisista tuli villin sijasta jaloja villejä, jossa ”[k]reikanuskoinen, »venäläinen», »puolipakana» oli nyt »runoemo» Larin Paraske ja »korea metsäläinen» livana Onoila”, karelianismin utooppiseksi struktuuriksi (mp.). Hänen mukaansa utooppisen struktuurin ”toimintamalli oli yleisinhimillistä käyttäytymisen peritypologiaa: eskapismia, pakoa todellisuudesta tai myönteisemmin sanoen menoa harmoniaan ja idylliin” (mp.). Hektisen ja nopeasti muuttuvan modernin maailman vastapainoksi karjalaisen maiseman hiljaisuudesta ja karjalaisten tasapainoisuudesta haettiin rauhaa ja harmoniaa, ja tähän yhdistyi ”usein atavistinen kokemus: tunnettiin saavutun jostain alitajuisista mielikuvista tuttuun esi-isien miljööseen” (mp.).

Romanttisen karelianismin utooppisen struktuurin tapa suhtautua karjalaisten sivistymättömyyteen oli tyystin toisenlainen kuin valistuksellisen karelianismin, joka näki kouluttamattomuuden ja primitiivisyyden negatiivisessa valossa. Utooppinen struktuuri sen sijaan pohjautui juuri primitiivisyyteen ja vanhojen kulttuuritapojen säilyttämiseen: Karjalassa asuva, kouluja käymätön karjalainen oli idealisoitu ”jalo villi”, joka juuri eristäytymisensä takia on kyennyt säilyttämään ne vanhat tavat, joista romanttiset karelianistit olivat kiinnostuneita.

Sihvon erottelu valistuksellisen ja romanttisen karelianismin välillä on tutkielmani kannalta kiinnostava. Oletan Paavolaisen molempien esseiden sisältävän karelianistista argumentaatiota, mutta Sihvon romanttisen ja valistuksellisen karelianismin erottelun avulla voin tutkia, painottaako Paavolaisen tekstin argumentaatio jompaakumpaa ja onko teoksen esseiden argumentaatioiden välillä tässä suhteessa eroja.

Erittelen myös sitä, missä roolissa karelianistiset väitteet argumentaatiossa ovat: millaisia karelianistisia lausumia argumentaatio tukee, millaisia se käyttää premisseinä ja millaisia se kyseenalaistaa.

4 ”Kahden miekan maa” ja Karjalan sotaisia retoriikka

”Kahden miekan maa” on ensimmäinen Paavolaisen *Karjala – muistojen maan* esseistä. Teksti alkaa lyhyellä suomalaisten ja karjalaisten historiallista tehtävää käsittelevällä osiolla, ja sen jälkeen essee käsittelee kronologisesti Karjalan varhaishistoriaa ja historiallista aikaa aina talvisotaan saakka. Se sisältää 11 kaksipalstaista sivua, joista jokaisella on vähintään yksi kuva.

Tutkin Perelmanin argumentaatioteorian avulla niitä Paavolaisen analogioita, joille hän perustaa ”Kahden miekan maan” argumentaation. Analogiat ja metaforat kuuluvat Perelmanin analyysin mukaan todellisuuden rakennetta luoviin argumentteihin.

”Kahden miekan maan” retoriikassa merkittävässä osassa on heti tekstin ensimmäisellä sivulla oleva analogia, joka rinnastaa Suomen ja länsimaiden välisen suhteen sekä Karjalan ja Suomen välisen suhteen toisiinsa: ”Karjalan osa Suomen pienoismaailmassa on ollut sama kuin koko Suomen läntisessä sivistysmaailmassa: *kunnia* ja *sijaiskärsimys*” (KMM 12, kursiivi alkup.).

Koska analogian tehtävä on valaista teemaa sitä paremmin tunnetun perustan avulla (Perelman 1996, 131), ei analogiaa voi ymmärtää kirjoittajan tarkoittamalla tavalla ymmärtämättä sitä perustassa vallitsevaa suhdetta, jonka avulla analogia pyrkii teemaa selittämään. Paavolaisen käyttämän analogian perustana on suomalaisuuden ja länsimaalaisuuden suhde, jota hän kuvaa usealla metaforalla, kuten ”Suomi on Pyhä Yrjänä” ja ”Suomi on etuvartio”. Käsitelen sekä näitä metaforia että analogian pohjana toimivaa suomalaisuutta alaluvussa 4.1. Hahmottelen myös sitä, millaisille premisseille ja millaiselle maailman jäsentymisen tavalle teos suomalaisuuden kuvansa rakentaa, samoin sitä, millaiselle yleisökonstruktiolle se argumentaationsa suuntaa. Luvussa 4.2 käsitelen itse analogiaa ja sitä, millaisia piirteitä Paavolainen analogialla pyrkii Karjalaan yhdistämään. Lopuksi luvussa 4.3 käsitelen sitä, millainen Paavolaisen esseen suhde on Sihvon esittelemiin karelianistisiin argumentteihin.

4.1 Suomalaisuus ja sen suhde länsimaisuuteen

Ennen kuin Paavolainen alkaa ”Kahden miekan maassa” käsitellä Karjalan esihistoriallista ja historiallista aikaa, josta pääosa esseestä koostuu, hän käsittelee Suomen suhdetta niin sen itäiseen naapuriin kuin länsimaihinkin kahdessa kappaleessa, jotka aloittavat esseen. Koska aloitus on teoksen argumentaation kannalta niin keskeinen, lainaan sen kokonaisuudessaan:

Kohtalo on antanut Suomelle aseman ja tehtävän, jotka ovat muovailleet sen historiasta melkein keskeytymätöntä sotien historiaa. Kansa, joka itse ei koskaan ole esiintynyt valloitusshaluisena hyökkääjänä, ja jonka kansalliseepos ylistää sanan ja hengen ylivoimaa aseellisen taistelun rinnalla, on sen sijaan itse loppumattomasti joutunut hyökkäysten kohteeksi. Sillä kohtalo on tehnyt Suomesta länsimaisuuden etuvartion Pohjolassa. Suomi on ollut länsimaisen kulttuurin nuori Pyhä Yrjänä, joka on yksin saanut kamppailla Idän monipäistä lohikäärmettä vastaan.

Karjalan osa Suomen pienoismaailmassa on ollut sama kuin koko Suomen läntisessä sivistysmaailmassa: *kunnia* ja *sijaiskärsimys*. (KMM 12, kursiivi alkup.)

Vaikka Suomen historiallisen tehtävän sisältävä kuvaus on suppea, vain kahdentoista rivin mittainen sivulla, joka jakaantuu kahteen palstaan, on teksti ladattu merkityksillä. Jo käsittelyn sijoittuminen esseen aloitukseksi korostaa sen merkitystä esseen kokonaisuuden kannalta. Kappaleen voi nähdä argumentaation johdantona (Perelman 1996, 164). ”Kahden miekan maassa” sen tehtävä on toisaalta ohjata lukijan tietoisuutta kohti esseen käyttämää kansallisen retoriikan merkitysmaailmaa luomalla läsnäoloa isänmaallisille väitteille, toisaalta toimia premissinä myöhemmälle Karjalaa koskevalle analogialle. Tämän esseen keskeisimmän argumentin hyväksyminen riippuu siitä, millä tavoin lukijat suhtautuvat tässä alaluvussa käsittelemiini argumentin premisseihin.

Perelmanin mukaan onnistuakseen argumentaation on valittava argumentointinsa lähtökohdat yleisön jo hyväksymien väitteiden joukosta (Perelman 1996, 41), eli sellaisista väitteistä, joiden totuudellisuudesta ei esiinny kiistaa. Jos argumentointi ei pohjautu yleisön hyväksymille väitteille, ei yleisö hyväksy niistä johdettua argumentaatiota, ja argumentaatio epäonnistuu tehtävässään, yleisön suostuttelussa tai vakuuttamisessa. Koska suomalaiskansallisen retoriikan merkitys on Paavolaisen argumentaatiossa keskeisessä osassa, kertoo tekstikohdan suppeus siitä, millaista vastakaikua hän olettaa argumenttien yleisössä aiheuttavan: hän olettaa yleisön hyväksyvän nämä argumentit jo valmiiksi, eikä niitä sen takia tarvitse erityisesti

perustella.

Millaisia argumentteja "Kahden miekan maan" ensimmäinen kappale suomalaisuudesta sitten sisältää? Tekstin mukaan Suomen historia on "melkein keskeytymätöntä sotien historiaa", ja suomalaiset ovat kohtalon määräyksestä länsimaalaisuuden etuvartio Pohjolassa. (KMM 12.) Ensimmäinen kappale ei suoraan nimeä tätä uhkaajaa ja hyökkääjää Venäjäksi tai Neuvostoliitoksi, vaan puhuu "Idän monipäisestä lohikäärmeestä", mutta talvisodasta toipuvassa Suomessa ei ole epäselvää, mihin maahan sanalla viitataan. (KMM 12.)

Eräs kiinnostava piirre Paavolaisen esityksessä nousee selkeästi esiin jo esseen alkusanoista asti: Paavolainen ei argumentoi talvisodan ainutlaatuisuuden puolesta, vaan hän esittää sen osana huomattavasti pidempää historiallista kaarta. Vaikka Paavolainen ei viittaa teoksen julkaisuvuonna päättyneeseen talvisotaan, suomalainen lukija lukee sen sitä vasten. Näin Paavolaisen esittämä käsitys historiasta sitoo talvisodan osaksi pitkää sotien jatkumoa, liittää sen osaksi sitä tarinaa, johon hän viittaa esseen alussa kirjoittaessaan, että Suomi on "loppumattomasti joutunut hyökkäysten kohteeksi". Selitys vähentää talvisodan ainutkertaisuutta, mutta samalla se antaa sille myös laajemman merkityksen, suuremman painoarvon historiassa.

Suomalaisuuden kuva ja suomalaisuuden suhde länsimaalaisuuteen muodostavat kahden "Kahden miekan maan" keskeisimmän metaforan, "Suomi on länsimaiden etuvartio" ja "Suomi on Pyhä Yrjänä", perustan. Tutkin, millaisia piirteitä Paavolainen suomalaisuuteen liittää, millaisia retorisia tekniikkoja hän käyttää ja mitä puolia suomalaisuudesta hän haluaa nostaa lukijoidensa mielen etualalle, eli millaisille suomalaisuuden piirteille hän luo läsnäoloa.

4.1.1 Suomalaisuuteen pohjautuvan argumentaation taustaoletukset

Karjala – muistojen maa ei sisällä Suomen historian osuutta, mutta argumentaatio kuitenkin tukeutuu tietynlaiseen käsitykseen Suomen historiasta. Teos ei argumentoi tietynlaisen Suo-

men historian puolesta, vaan se käyttää eräitä väitteitä suoraan Karjalaa koskevan argumentaationsa premisseinä. Jotta Karjalaa koskeva argumentointi voisi vakuuttaa ne, kenelle se suunnataan, on näiden Suomen historiaa koskevien premissien oltava sellaisia, jotka argumentaation yleisö hyväksyy jo etukäteen.

Karjala – muistojen maan ”Kahden miekan maa” -osion argumentointi pohjautuu tietyille perusväittämille, jotka toimivat myöhempien argumenttien premisseinä. Karjalaa koskevien metaforien taustalla on useita maailman jäsentymistä koskevia implisiittisiä väitteitä, joita ilman ne eivät olisi ymmärrettävissä.

Osion argumentaatio Karjalan asemasta perustuu seuraavanlaisille Suomea koskeville premissille: Suomen historia on sotien värittämää, koska Suomi on läntisen kulttuurin etuvartio aggressiivista itää vastaan. Asema ei ole Suomen valitsema, vaan sen syynä on kohtalo. (KMM 12.)

Argumentaatio sisältää seuraavat taustaoletukset:

1. On olemassa länsimainen kulttuuri, jota itä uhkaa. (Suomi länsimaisen kulttuurin Pyhä Yrjänä, joka suojelee sitä ”Idän monipäiseltä lohikäärmeeltä” [KMM 12]).
2. Suomelle on annettu tehtäväksi puolustaa länttä itää vastaan. (”Kohtalon” Suomelle antama puolustustehtävä [KMM 12]).
3. Sen takia Suomen historia on poikkeuksellisen sotaisa. (”Kohtalo on antanut Suomelle aseman ja tehtävän, jotka ovat muovailleet sen historiasta melkein keskeytymättömää sotien historiaa.” [KMM 12]).

Metaforien ”Suomi on länsimaisuuden etuvartio” ja ”Suomi on länsimaisen kulttuurin Pyhä Yrjänä” hyväksyminen tarkoittaa väistämättä myös näiden väitteiden hyväksymistä, ja koska Paavolaisen myöhempi argumentaatio pohjautuu näille premissille, koostuu hänen yleiskonstruktionsa sellaisista ihmisistä, jotka nämä väitteet hyväksyvät.

Yllä mainitut käsitykset olivat Paavolaisen aikana hyvin tunnettuja ja suosittuja. Ne sisältyivät esimerkiksi Helsingin yliopiston Suomen historian professorina 1932–1954 toimineen Jalmari Jaakkolan historianäkemykseen. Jaakkolalla oli huomattava vaikutus niin aikansa akateemisissa piireissä kuin kansankin valistajana. Poliittisen historian emeritusprofessori Osmo Jussila käsittelee tutkimuksessaan *Suomen historian suuret myytit* (WSOY 2007) Jaakkolan historiallisia tutkimuksia, ennen muuta teosta *Suomen varhaishistoria* (1935), ja tiivistää erään Jaakkolan historiankirjoituksen merkittävimmistä ajatuksista seuraavasti: "Suomi oli länsimaisen sivistyksen etuvartio itää vastaan, ja vuosisadat se joutui käymään tätä taistelua lähes yksin." (Jussila 2007, 40–41.)

Jaakkola ja hänen historiankäsityksensä on merkittävä Paavolaisen tekstin kannalta myös siitä syystä, että Paavolainen itse viittaa Jaakkolan tutkimuksiin, vaikka tekeekin sen esseessä "Sinisen kukan maa", ei historiaa käsittelevässä "Kahden miekan maassa". Vuoden 1940 syksyyn tultaessa Jalmari Jaakkolalta oli ilmestynyt keväällä (teoksen esipuhe on päivätty pääsiäiselle) 1940 *Suomen historian ääriviivat*, tiivis yleisesitys, joka esittelee hieman yli kahdessa sadassa sivussa koko Suomen esihistorian ja historian aina sota-aikaan asti. Sen taustalla ovat Jaakkolan laajemmat tutkimukset *Suomen varhaishistoria* (1935) ja *Suomen varhaiskeskiaika* (1938). Koska Paavolainen ei *Karjala – muistojen maassa* Jaakkolan teksteihin viitatessaan mainitse lähdeään, on mahdotonta varmuudella sanoa, onko Paavolainen perehtynyt Jaakkolan tutkimusteksteihin vai populaariesitykseen *Suomen historian ääriviivat*. Sillä, mitä tekstiä Paavolainen on käyttänyt lähteenään, ei kuitenkaan ole olennaista merkitystä, sillä Jaakkolan näemyksen pääpiirteet ovat samanlaiset niin populaariesityksessä kuin tutkimuksissakin, vaikka populaariesitys karttaakin tutkimuksellista eksaktiutta ja pyrkii helpompaan lähestyttävyyteen.

Paavolainen toistaa Jussilan tiivistämän Jaakkolan ajatuksen Suomen yksinäisestä puolustus-tehtävästä itää vastaan sellaisenaan "Sinisen kukan maassa": [K]ohtalo on tehnyt Suomesta länsimaisuuden etuvartion Pohjolassa. Suomi on ollut länsi-maisen kulttuurin nuori Pyhä Yrjänä, joka on yksin saanut kamppailla Idän monipäistä lohi-käärmettä vastaan." (KMM 12.)

Kokonaisuutena *Karjala – muistojen maan* argumentaatio eroaa kuitenkin merkittävästi Jaakolan näkemyksistä. Käsittelen näitä eroja laajemmin luvussa 5.3.

4.1.2 Suomi rauhanomaisena kärsijänä

Perelmanin mukaan rinnakkaisuussiteeseen perustuvan argumentin prototyyppinä toimii henkilön ja tämän ilmentymien välinen suhde, eli ihmisen luonteen ja hänen tekojensa välinen suhde. Nämä kaksi puolta ovat jatkuvasti toistensa kanssa vuorovaikutuksessa: toisaalta olemme tekojen kertovan henkilöstä, joka ne teki, mutta samaan aikaan tulkitsemme jonkun tekoja sen mukaan, millainen käsityksemme hänestä on. Oletamme, että henkilössä on jatkuvuutta eikä hän toimi satunnaisesti. Tämän sidoksen pohjalta on kehitetty myös muunlaisia sidoksia, jotka esimerkiksi *Volkgeistin*, romantisoidun kansanhengen tapauksessa korvaavat yksilön kansalla ja teot ryhmän jäsenillä. (Perelman 1996, 102–103, 112.)

Paavolainen käyttää suomalaisten menneitä tekoja heidän rauhanomaisen luonteensa osoittamiseen. Argumentin mukaan Suomi puolustautuu ulkoista uhkaa vastaan eikä ole itse luonteeltaan aggressiivinen: ”[Suomen] kansa, joka itse ei koskaan ole esiintynyt valloitushaluisena hyökkääjänä, ja jonka kansalliseepos ylistää sanan ja hengen ylivoimaa aseellisen taistelun rinnalla, on [...] loppumattomasti joutunut hyökkäysten kohteeksi” (KMM 12). Paavolainen tukee suomalaisten rauhaarakastavuutta argumentilla, joka pohjautuu rinnakkaisuussiteeseen: sen mukaan kansanperinteen heijastamien suomalaisuuden ilmentymien ja suomalaisen kansanluonteen välillä on sidos. Argumentti väittää, että kansanperinteen ja kansallisen hengen välillä on yhteys, että *Kalevalan* rauhanomaisuus on suomalaisen kansan rauhaa rakastavan luonteen ilmentymää.

Paavolaisen käyttämä rinnakkaisuussideargumentti sisältää oletuksen *Kalevalan* ja suomalaisuuden, ei vain karjalaisuuden välisestä sidoksesta. *Kalevala* keinona päästä käsiksi suomalaisuuden menneisyyteen, myyttiseen tai tosiasiapohjaiseen kansalliseen historiaan, nojaa romanttisen karelianismin ja kansallisen renessanssin käsitykseen kansanrunoudesta eräänä keinona päästä oman kulttuurin ”alkulähteille” (Sihvo 1979/2003, 402). Paavolaisen argumentin

taustaoletus periytyy vuosisadan vaihteen romantiikasta. Tällainen argumentti olettaa kansanluonteen joko olevan muuttumatonta tai ainakin muuttuvan niin hitaasti, että argumentti on edelleen pätevä.

Argumentoinnin tarkoitus on osoittaa, että Suomi ei ole omalla toiminnallaan saanut aikaan historiansa sotaisuutta. Suomen historia on lähes keskeytymätöntä sotien historiaa (KMM 12), mutta argumentaation mukaan suomalaisuus on ja on aina ollutkin rauhaa rakastavaa eikä aggressiivista. Näin argumentti tukee laajemmin argumentointia suomalaisuudesta etuvartiona ja puolustajana.

4.1.3 Suomi länsimaalaisuuden etuvartiona ja Pyhänä Yrjänänä

Paavolainen kuvaa Suomea useilla metaforilla, joilla on pitkät perinteet Suomessa ja laajemminkin Euroopassa. Käsittelen ensin ”Suomi on etuvartio” -metaforaa ja myöhemmin ”Suomi on Pyhä Yrjänä” -metaforaa.

Yrjö Hosiailuoman mukaan ”kuva asetetaan kuvattavan paikalle välittömästi, suoraan vertaamalla” (Hosiailuoma 2016, 587–588). ”Suomi on etuvartio” -metaforassa kuvattava on Suomi, kuva etuvartio.

Perelmanin vertaamisteoriaan pohjautuvan metaforakäsityksen mukaan metaforat ovat tiivistyneitä analogioita, jotka on palautettavissa analogioiksi rekonstruoimalla puuttuvat termit (Perelman 1996, 136). Perelmanin mukaan ”A:n suhde B:hen on kuten C:n suhde D:hen” -mallisesta analogiasta voi syntyä kolme erimuotoista metaforaa: ”D:n A”, ”B:n C” ja ”A on C”. (mt., 136; Perelman 1982, 120.)¹ Perelmanin mukaan metaforista pettävimpiä ovat viimeistä

¹ Leevi Lehdon suomennoksen mukaan kaksi ensimmäistä kohtaa ovat ”A:n D” sekä ”C:n B”. Kyseessä lienee erehdys, sillä Perelmanin esimerkkilauseen ”vanhuus on elämälle samaa kuin ilta päivälle” metaforat hän kääntää kuitenkin muotoon ”päivän vanhuus” ja ”elämän ilta”, ei ”vanhuuden päivä” ja ”illan elämä” (Perelman 1996, 136). Esimerkkilauseen alkuperäksi on Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan teoksessa mainittu Aristoteles (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 399), myöhemmässä teoksessa lähdettä ei ole merkitty.

muotoa olevat, sillä lukijalla on kiusaus tulkita ne identifikaatioiksi, vaikka niiden kunnollinen ymmärtäminen vaatisi analogian konstruoimista ja puuttuvien termien asettamista paikalleen (Perelman 1996, 136; Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 120). Tällainen on esimerkiksi Paavolaisenkin käyttämä ”Suomi on Pyhä Yrjänä” (KMM 12; 4.1.3).

Analogiaksi palautettuna ensiksi mainittu metafora on muotoa A:n suhde B:hen on kuin C:n suhde D:hen: ”Suomi on länsimaisuudelle samaa kuin etuvartio varsinaiselle sotajoukolle”, ja se on muotoa ”A on C”.

”Etuvartio” on armeijan kielenkäytöstä lainattu termi, ja näin ”Kahden miekan maan” konfliktia painottava otsikko saa vastinetta niin tekstin sisällön kuin metaforien terminologiankin kautta esseen alusta asti. Etuvartiot ovat rajan läheisyydessä olevia pieniä joukko-osastoja ja näin ollen ensimmäisiä, jotka huomaavat vihollisen liikkeit. Vaikka Suomi sijaitsee länsimaalaisuuden rajalla, on se kuitenkin osa länsimaalaisuutta: Paavolaisen mukaan ”ensimmäisen ristiretken tuloksena ei Länsi-Suomi ainoastaan ollut liittynyt länsimaiseen ja skandinaaviseen kulttuuripiiriin, vaan kirkko oli myös vähitellen yhdistänyt sikäläiset eripuraiset heimot yhteen Suomen kansaksi” (KMM 13). Tästä huolimatta yksin puolustaminen korostuu *Karjala – muistojen maassa*.

Jouni Tillin mukaan myytti Suomesta länsimaisen sivistyksen etuvartiona yleistyi kansallisromantiikasta vaikutteita saaneessa kirjallisuudessa 1800-luvun lopulla, taustanaan Suomen historia itäisten ja läntisten vaikutteiden risteyskohtana (Tilli 2014, 170–172), ja Hannes Sihvo pitää sitä yhtenä tyyppinä suursuomalaisesti suuntautuneesta karelianistisesta lausumasta (B5). Metaforan käyttö jatkui talvisodan aikana, kuten Jalmari Jaakkolan teksteissä (Jussila 2007, 40–41) ja Mannerheimin päiväkäskyssä 14.3.1940, ja pysyi myös jatkosodassa osana pappien retoriikkaa (Tilli 2014, 170–172). Tätä tuskin voi pitää yllättävänä, sillä sitomalla talvi- ja jatkosodan osaksi suurempaa idän ja lännen taistelua metafora glorifioi suomalaisten kamppailua: Suomen ja Neuvostoliiton sota ei ole laajemmasta eurooppalaisesta vinkkelistä katsottuna kaukana pohjoisessa olevan harvaan asutun, nuoren ja melko tuntemattoman maan kamppailua itsenäisyytensä puolesta Neuvostoliittoa vastaan, vaan kyseessä on länsimaiden

rajan puolustaminen ja taistelun panoksena koko länsimaisen maailman tulevaisuus.

Kuten Jaakkolan historiankirjoituksesta käy ilmi, Suomen länsimaalaisuuden korostaminen ei ollut ajan historiankirjoituksessa vierasta (Itse asiassa Jaakkola kiistää itäiset vaikutteet kokonaan: "Ja sittemmin on Suomen kansa ja kulttuuri – päinvastoin kuin tähän asti on yleensä edellytetty – kokonaan kasvanut ja kehittynyt hedelmöittävän etelästä ja lännestä tulevan merituulen alaisena." [Jaakkola 1940, 9.]) ja oli luultavasti myös lukevan yleisön tuntema näkemys.

Vaikka etuvartiometafora oli ennen itsenäistymistä ja sota-aikana Suomessa käytössä, on se kuitenkin huomattavasti suomalaista kansallisromantiikkaa vanhempi, ja alun perin tuontitavaraa. Se on kansainvälinen myytti, joka oli olemassa jo 1100-luvulla mutta yleistyi 1500-luvun myötä Paavi Leo X:n julistettua Kroatian kristinuskon suojamuuriksi ottomaaneja vastaan. Sen jälkeen "kristinuskon etuvartioksi" on kutsuttu useita eri kansoja ja valtioita, ja vastapuolena on nähty pääasiallisesti islam, kuten Tilli P. Kolstøhön viitaten toteaa. (Tilli 2014, 170.) Hänen mukaansa etuvartiomyytin avulla onkin usein vedetty uskonnollinen raja "meidän" ja "muiden" välille (mt., 170).²

Koska kansan etuvartioasemaan liittyy läheisesti Jumalan antama puolustustehtävä (ks. 4.1.4), on etuvartioasemaan pohjautuva argumentointi vahvasti sidoksissa kristilliseen uskoon. Paavolainen ei suomalaisuuden etuvartioasema -argumentoinnissaan kuitenkaan painota uskonnollista aspektia, vaan puhuu "länsimaisuudesta", "länsimaisesta kulttuurista" ja "läntisestä

² Etuvartiometafora oli Paavolaiselle tuttu myös sen ranskankielisessä asussa *avantgarde*. Paavolainen oli käsitellyt *Nykyaikaa etsimässä* -teoksessaan vuonna 1929 laajalti futurismia ja vuoden 1927 *Aitta*-lehdessä julkaisussa artikkelissaan *Dada dadaismia*, eikä venäläinen avantgardekaan ollut hänelle vierasta. H. K. Riikonen esittelee *Volga virtaa nyt Moskovaan* -teoksen alussa olevassa esseessään Paavolaisen 1920- ja 1930-luvun Neuvostoliittoa käsitteleviä esseitä, joissa hän kirjoittaa muun muassa Majakovskin lyriikasta ja venäläisen futurismin ongelmista vallanpitäjien kanssa (Riikonen 2016, 16–23).

Uutta, rohkeaa ja rajoja rikkovaa taidetta kuvaavana terminä *avantgarde* on ekspansiivinen, taiteen (metaforisten) rajojen laajentamiseen pyrkivä ja niitä kyseenalaistava. Näin se on kaukana suomen etuvartiometaforan konservatiivisesta merkitysmaailmasta. Näin samasta merkityksestä ponnistava metafora on saanut kaksi toisistaan hyvin selkeästi poikkeavaa merkitystä siitä riippuen, mitä perustan piirteitä on korostettu. Se kertoo metaforien taipuisuudesta ja monikäyttöisyydestä, mutta tuo esiin myös niiden monitulkintaisuuden.

sivistysmaailmasta” (KMM 12). Käsittelen suomalaisuuden ja kristinuskon suhdetta Paavolaisen argumentoinnissa tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Paavolainen käyttää myös toista metaforaa, joka korostaa Suomen merkitystä länsimaiselle maailmalle: ”Suomi on ollut länsimaisen kulttuurin nuori Pyhä Yrjänä”, (KMM 12). Tiiviimmässä muodossa metafora on ”Suomi on Pyhä Yrjänä”. Tässäkin metaforassa kuvattavana toimii Suomi, kuvana eli kuvainnollisessa merkityksessä Pyhä Yrjänä”.

Perelmanin vertaamiseen pohjaavan metaforakäsityksen mukaan metafora on tyypistynyt analogia, johon on mahdollista palauttaa puuttuvat termit (Perelman 1996, 136).

Paavolaisen käyttämän metaforan taustalta voi helposti hahmottaa analogian osapuolet: Suomen suhde länsimaihin on samanlainen kuin Pyhän Yrjänän suhde kristikuntaan. Tämäkin metafora on muotoa ”A on B:n C”.

Paavolaisen metafora samastaa Suomen ja Pyhän Yrjänän, ja näin Suomi ei ainoastaan ole osa länttä, vaan Suomi on lännen sankari. Jos edeltävän etuvartiometaforan yhteydet kristilliseen perinteeseen eivät välttämättä ole heti selviä, sitoo Suomen rinnastaminen Pyhään Yrjänään Suomen puolustustaistelun kiistatta osaksi uskonnollista taistelua.

Paavolainen laajentaa metaforaa antamalla länsimaisuutta uhkaavalle lohikäärmeelle ilman-suuntaan viittaavan määritteen ”itä”: ”Suomi on ollut länsimaisen kulttuurin Pyhä Yrjänä, joka yksin on saanut kamppailla Idän monipäistä lohikäärmettä vastaan.” (KMM 12.) Molemmat metaforat liittävät lännen ja Suomen yhteen, mutta etuvartiometaforassa uhkaajaa ei mainita, ja vasta Pyhä Yrjänä -metaforan laajennus kuvaa sitä, mitä vastaan Suomi puolustautuu. Lohikäärme edustaa epäinhimillisyyttä, ”meidän” vastakohtaa, vierautta, toiseutta.

Pyhä Yrjänä, joka tunnetaan myös Pyhänä Yrjönä, tunnetaan ortodoksisessa uskonnessa nimellä Georgios Voittaja ja tärkeä pyhä (ortodoksi.net). Georgios Voittajan merkityksestä Ve-

näjällä kertoo esimerkiksi se, että hänen kuvansa on niin Moskovan vaakunassa (ks. esim. Duuman kotisivut), ja Moskovan vaakuna taas on Venäjän kaksipäisen vaakunan keskellä (ks. esim. Venäjän valtion sivut). Paavolainen kuvaa tekstissään lohikäärmeen monipäiseksi, jolloin se tuo mieleen Venäjän vaakunan kaksipäisen kotkan, mutta en onnistunut löytämään sellaista Georgios Voittajan tai Pyhän Yrjön kuvaa, jossa lohikäärmeellä olisi useita päitä, ja niin Venäjän kuin Moskovan vaakunoissa lohikäärme on yksipäinen. Koska järjestelmälliseen kuvatutkimukseen ei tässä yhteydessä ole mahdollisuuksia, tieteellinen varmuus väitteeltäni jää uupumaan, mutta lienee kuitenkin turvallista sanoa, että lohikäärmeen kuvaaminen monipäisenä on poikkeuksellista ainakin silloin, kun sen vastustajana on Pyhä Yrjänä. Monipäinen lohikäärme tuo mieleen hydran, kreikkalaisen mytologian monipäisen hirviön, joka kasvattaa uuden pään menettämänsä tilalle (ks. esim. Apollodorus 2.5.2). Näin Paavolaisen metafora korostaa Suomen taistelun ikuisuutta: Venäjää ei voi voittaa, taistelu itää vastaan on päättymätön.

Vastavuoroisuuteen pohjautuvan argumentin mukaan sen samastamiin olioihin tai tilanteisiin tulisi suhtautua noudattaen muodollista oikeudenmukaisuussääntöä, jonka mukaan saman luokan olentoja tulee kohdella samoin. (Perelman 1996, 76–78.) Näin argumentti siirtää yhtä asiaa koskevan väitteen koskemaan toista asiaa.

Etuvartiometafora kuvaa Suomen osaksi länsimaista puolustusrintamaa, sen etäisimmäksi vartioasemaksi, ja sitoo näin suomalaisuutta osaksi länsimaalaisuutta. Suomen vertaaminen Pyhään Yrjänään ja laajennuksen lisäys "yksin" taistelemisesta sen sijaan nostaa Suomen muita länsimaita merkittävämmäksi, länsimaiden sankariksi: Suomi ei ole osa suurta läntistä armeijaa, Suomi on tuo armeija. Tähän analogiaan sisältyvän, vastavuoroisuuteen pohjautuvan argumentin mukaan länsimaisen kulttuurin tulisi kohdella Suomea samalla tavalla kuin kristikunta kohtelee Pyhää Yrjänää: kunnioittaen. Tämä argumentti on implisiittisesti osa analogiaa, ja lukija hahmottaa sen siitä huolimatta, että Paavolainen ei kirjoita sitä näkyviin.

Asettamalla metaforat peräkkäin lyhyessä tekstijaksossa ja asettamalla niitä konfliktiin keskenään Paavolainen luo niille molemmille läsnäoloa samanaikaisesti: Suomi on niin länsimaiden

etuvartio kuin Pyhä Yrjänäkin, sekä osa länttä että sen sankari.

Kuten todettua, Paavolainen ei juuri argumentoi Suomea koskevien analogioidensa puolesta muualla tekstissä. Hän esittää kuitenkin yhden lisäargumentin etuvartiometaforan tueksi. Esiteltyään analogian Suomen ja Karjalan välisestä suhteesta ja käsitellessään Karjalan sotaista historiaa Paavolainen toteaa: ”Suomen historia on Itää vastaan rakennetun rajalinnoituksen historiaa [...]. Jos ulkomaalaiselle esitetään Suomen sotahistorian kaksikymmentä tärkeintä vaihetta, on yksitoista niistä itäisen jättiläisnaapurin kanssa käytyä sotaa!” (KMM 12.)

Vaikka yksitoista kahdestakymmenestä onkin huomattava määrä, tarkoittaa se kuitenkin sitä, että lähestulkoon puolet merkittävistä sodista Suomi on käynyt tai Suomessa on käyty jotain muuta kuin itänaapurin vastaan, eikä konfliktia, jossa itä ei ole ollut osallisena, voi pitää poikkeuksellisenä. Argumentti nostaa lukujen avulla esiin itää vastaan käytyjen sotien yleisyyden, mutta se ei ongelmattomasti tue sitä ”suurta tarinaa”, joka jakaa maailman itään ja länteen ja jolle niin Suomi etuvartiona- kuin Suomi Pyhänä Yrjänänä -metaforat rakentuvat. Huomiota herättävää on, että Paavolainen esittää lukunsa siitä huolimatta, että ne eivät aivan aukottomasti tue hänen argumentointiaan. Näin heikon argumentin esittäminen analogian tueksi kertoo siitä, että Paavolainen olettaa yleisönsä hyväksyvän etuvartiometaforan jo etukäteen, ja argumentin on tarkoitus vahvistaa metaforaa niiden mielissä, jotka sen jo hyväksyvät, ei voittaa uusia yleisön jäseniä argumentin puolelle.

Miksi Paavolaisen argumentissa Suomen sotahistorian esitleminen on suunnattu ulkomaalaiselle, ei suomalaisille tai ihmisille ylipäätään? Argumentti viestii tämän tiedon olevan suomalaisille niin tuttua, ettei sitä tarvitse edes opettaa. Ulkomaalaiselle suuntaaminen toimii myös argumentin premissiä tukevana lisäargumentointina: vain ulkomaalaiset eivät tiedä Suomen sotahistorian tärkeimpiä vaiheita. Jos suomalainen kysyy tarkemmin premissistä, hän nojaa itsensä paljastamalla tietämättömyytensä.

4.1.4 Suomi ja suurempi voima

Syyn ja seurauksen kaltaiset peräkkäisyyteen viittaavat siteet suhteuttavat toisiinsa saman tason ilmiöitä ja esittävät niiden välillä vallitsevan suhteen. Seuraussuhteesta ponnistava argumentaatio voi tutkia syitä, todeta seurauksia tai arvottaa tosiseikkaa sen seurausten perusteella. (Perelman 1996, 93–94.)

Paavolaisen mukaan Suomi ei ole itse valinnut asemaansa etuvartiona, vaan tehtävän on antanut sille ”kohtalo” (KMM 12). Kyseessä on syyhyn ja seuraukseen pohjautuva argumentaatio, jossa syynä suomalaisten asemaan on kohtalo, jonka päätöksiin suomalaisilla itsellään ei ole vaikutusmahdollisuutta mutta jonka päätöksiä on kunnioitettava. Se asettuu sellaista argumentointia vastaan, joka pyrki osoittamaan suomalaisten tilanteen heidän itse aiheuttamukseen ja pitäisi sitä siksi oikeutettuna. Paavolainen esittää tätä argumentointia vastaan myös rinnakkaisuussiteeseen pohjautuvan argumentin (ks. 4.1.2).

Jouni Tilli käsittelee teoksessaan *Suomen pyhä sota – papit jatkosodan julistajina* pappien käyttämää retoriikkaa sota-aikana. Hänen mukaansa suomalaisten näkeminen Jumalan valittuna kansana oli tyypillistä pappien retoriikassa, ja tähän rooliin kuului Vanhasta testamentista ponnistava Jumalan tahdon välikappaleena toimiminen. (Tilli 2014, 169.) Tällaiseen ajattelu-tapaan yhdistyi usein valitun kansan saaman yksittäisen tehtävän suurempi merkitys koko ihmiskunnan pelastumisen kannalta, kuten Tilli Smithiin ja Cautheniin viitaten toteaa (mt., 170).

Kun Paavolainen käyttää kohtaloon perustuvaa argumentointia selittääkseen sitä, miksi suomalaiset joutuivat puolustautumaan Venäjää vastaan, käyttää hän samaa argumentaation mallia, suomalaiset Jumalan valittuna kansana -retoriikkaa, jota papisto käytti (Tilli 2014, 169). Mutta toisin kuin papisto, Paavolainen käyttää Jumalan tilalla ”kohtaloa” (KMM 12) ja ”historiaa”, jotka saavat inhimillisiä piirteitä (KMM 22). Kohtalo on Jumalan kaltainen subjekti, joka antaa tehtäviä. Argumentaatio käyttää uskonnollista retoriikkaa, mutta Jumalan sijaan kohtalosta puhuminen etäännyttää kuitenkin argumentaatiota uskonnollisesta diskurssista. ”Kahden miekan maa” ei kuvaa idän ja lännen kamppailua pappien tavoin uskonsotana, jossa lännen puolella olisi itse Jumala ja vastassa melko lailla määrittämättömäksi jäävä itä. Papiston

käyttämä Jumalan antama tehtävä -argumentti pohjautuu sille auktoriteetille, joka Jumalalle annetaan, mutta myös personifioituun kohtaloon pohjautuva argumentti on samankaltainen auktoriteettiargumentoinnin muoto: toisin toimiminen olisi väärin toimimista tai vähintäänkin riskialtista ”kohtalonsa uhmaamista”, ”kohtalooan vastaan taistelemista”. Myös kohtalon ohjaus sitoo yksittäiset suuretkin pettymykset ja kärsimykset osaksi laajempaa kertomusta ja antaa niille merkityksen, joka ulottuu tapahtumaa kauemmas. Näin se mahdollistaa uhrautumiseen pohjautuvan argumentoinnin: uhraamalla X saavutettiin Y.

Myös karelianistien retoriikassa kohtalo oli ollut suomalaisten ja suomalaisiin kuuluvien karjalaisten kärsimyksen syynä, sillä Karjalan ja Suomen kohtalo oli olla idän ja lännen rajalla (ks. B4, B8).

4.2 Karjala Suomen puolustajana

Sen jälkeen, kun Paavolainen on esittänyt Suomea koskevat argumenttinsa, käyttää hän niitä seuraavan, Karjalaa koskevan analogiansa perustana. Paavolainen esittää analogian Karjalan, Suomen ja länsimaiden keskinäisistä suhteista: ”Karjalan osa Suomen pienoismaailmassa on ollut sama kuin koko Suomen läntisessä sivistysmaailmassa: *kunnia ja sijaiskärsimys*” (KMM 12, kursiivi alkup.).

Analogia voi olla muodoltaan nelipaikkaisen lisäksi myös kolmipaikkainen, kuten tässä tapauksessa, ja silloin se on muotoa ”B on C:lle samaa kuin A on B:lle”. Tällöin yksi termeistä esiintyy niin teemassa kuin perustassakin. (Perelman 1996, 131.)

Näin ”Kahden miekan maan” aloittava suomalaisuuden kuvaus, joka korostaa suomalaisten merkityksellisyyttä länsimaalaisuudelle yhdistämällä uskonnollista valittu kansa -retoriikkaa dualistiseen maailman kuvaukseen, toimii sitä seuraavan, Karjalaa kuvaavan analogian perustana. Paavolainen on rakentanut analogian perustan sellaisista suomalaisuutta koskevista väitteistä, jotka antavat talvisodan aiheuttamille kärsimyksille glorifioivan selityksen sitomalla

ne osaksi suurempaa länsimaisen puolustautumisen tarinaa, jossa Suomella on toisaalta kotalon tai Jumalan antama rooli puolustaa sotimalla länsimaita valittuna kansana, toisaalta olla Jeesuksen tavoin sijaiskärsijä, uhrautua muiden puolesta. Tällainen retoriikka oli käytössä roustavuosista aina jatkosotaan asti niin uskonnollisissa kuin poliittisissakin puheissa (ks. 4.1.3), ja argumentaation sitomisen siihen voi nähdä Paavolaisen pyrkimyksenä valita Karjalaa koskevan argumentaationsa premissiksi suomalaisten laajalti hyväksymä ja suomalaisuutta glorioiva käsitys suomalaisuudesta ja sen asemasta maailmassa. Samalla se paljastaa myös argumentaation yleisökonstruktion: argumentaatio on kohdistettu niille, jotka hyväksyvät premisin sellaisenaan.

Millaista merkityssiirtoa Paavolaisen analogia Suomen ja Karjalan välillä sitten tarkoittaa? Jos yleisö ensiksikin pitää Suomea lännen ja kristikunnan etuvartiona, eli hyväksyy analogian perustan, ja toiseksi hyväksyy Paavolaisen esittämän analogian, tulisi Suomen tuntee samantyyppistä kiitollisuutta Karjalaa kohtaan kuin mitä Suomi voi mielestään odottaa muilta länsimailta, joiden puolesta se on uhrautunut. Paavolainen pyrkii vastavuoroisuuteen perustuvalla kvasioloogisella argumentilla nostamaan Karjalan erityisasemaan muuhun Suomeen nähden. Hän ei kuitenkaan nosta tätä analogian osaa esiin argumentaatiossaan esseiden alussa, vaikka hierarkia onkin analogiassa olemassa jo esseiden ensimmäisellä sivulla, vaan tukee ensin analogiaa useammalla erilaisella argumentoinnilla.

Vaikka väite Karjalan erityisasemasta on jo argumentaatiossa olemassa, siirtyy Karjalan alueen merkityksen korostus karjalaisuuden korostukseksi muiden suomalaisten rinnalla vasta myöhemmin: Paavolainen ei esitä väitettä karjalaisten erityisasemasta suomalaisuudessa suoraan ennen kuin esseiden lopussa. Toiseksi viimeisellä sivulla Paavolainen kirjoittaa, että karjalaisuus ei ole vain suomalaisuutta, vaan "Historiansa takia karjalaiset ovatkin enemmän kuin vain osa suomalaista kansaa. He ovat kivulla ja tuskalla kasvanut helmi suomalaisessa simpukassa" (KMM 21). Paavolainen rakentaa väitteensä karjalaisten erityisasemasta suomalaisuudessa asteittain, käyttäen Perelmanin peräkkäisyysiteeksi nimittämää argumentaatiota (2.3.2). Hän luo ensin läsnäoloa metaforalle Suomen asemasta Lännen etuvartiona (4.1.2), joka on suomalaiselle yleisölle jo entuudestaan tuttu väite ja siksi helposti hyväksyttävä. Sitten hän käsittelee

laajalti Karjalan sotaista historiaa osana Suomen historiaa ja vahvistaa näin analogian perustan ja teeman yhteyttä (4.2.1), lähentää analogian osia, Suomea ja Karjalaa, toisiinsa (4.2.2), ja argumentoi Karjalan kärsimyksen suuruuden olleen suurempi kuin muiden suomalaisten, joiden puolesta se on uhrautunut vuosisatojen ajan (4.2.3). Vasta tämän asteittaisesti etenevän polun lopuksi hän argumentoi karjalaisten olevan suomalaisten parhaimmistoa, ja perustelee väitteensä juuri karjalaisten kärsimyshistorialla.

Tämä vaivannäkö argumentaatiossa antaa ymmärtää, että Paavolainen ei suuntaa argumentaatiotaan karjalaisille, jotka luultavasti hyväksyisivät Karjalan erityisaseman heikommallakin argumentoinnilla, vaan sille ryhmälle, joka hyväksyy kyllä suomalaisuuden etuvartioaseman mutta joka ei ole karjalaisten tavoin valmis luovuttamaan tuota prestiisiä Suomen sisällä ensisijaisesti karjalaisille. Tämä ryhmä on tietenkin suomalaiset.

4.2.1 Historiallisen ajan Karjala Suomen eturintamana

Laajuudeltaan suurin osa ”Kahden miekan maasta” on Karjalan sotaisan menneisyyden läpikäymistä kronologisessa järjestyksessä.

Karjalan varhaishistoriallisen ajan kuvaaminen oli merkittävässä asemassa niin karelianisteille kuin vuosikymmeniä myöhemmin Jalmari Jaakkolan kaltaisilla historioitsijoilla. Romanttisen karelianismin oletama Karjalan kulta-aika, johon viittaavat Sihvon listan lausumat A2 ja A3, sijoittui tähän romantisoituun ajanjaksoon, jolloin Karjala vielä oli yhtenäinen. Myös Jalmari Jaakkolan kaltaisten suursuomalaisten ajattelijoiden historiankäsityksen kannalta Karjalan varhaishistoria oli tärkeää, sillä he pyrkivät varhaishistoriaa tulkitsemalla osoittamaan suomalaisten heimojen ja sukulaiskansojen läheisen yhteyden.

Paavolainen argumentoi Karjalan olleen varhaishistoriallisena aikana lännestä erillinen: se taisteli ”sitkeästi vanhojen uskomustensa ja riippumattomuutensa puolesta” vielä senkin jälkeen, kun Länsi-Suomi oli ”liittynyt” Ruotsiin (KMM 13), ja se oli myös itsenäinen: ”pakanuuden aikainen Karjala sai sytyttää vainoalkeat sekä idän että lännen uhkaa vastaan” (mp.).

Varhaishistoriallisen ajan kuvaus on lyhyt, sivun mittainen, eikä saa samanlaista painoarvoa kuin sitä seuraava historiallinen osuus, mutta karelianististen lausumien kannalta merkittävää on se, että Paavolainen ei varhaishistoriaa käsittelevässä osassa käytä karelianistien tavoin *Kalevalaa* tai kansanperinnettä tietolähteenään, vaan pohjaa väitteensä materiaalisiin todisteisiin: linnojen jäänteisiin ja muinaislöytöihin, vaikka mainitseekin "hämyiset tarinat" (KMM 13). Tässä Paavolainen eroaa myös aikalaisensa, Suomen historian professori Jalmari Jaakkolan karjalaisten varhaishistoriaa koskevista näkemyksistä, joita käsittelem tarkemmin luvussa 5.4.

Vaikka Paavolainen ei varhaishistoriassaan argumentoikaan suoraan suomalaisten ja karjalaisten yhteisestä alkuperästä tai rakenna argumentaatiotaan romanttisen karelianismin Karjalan menneen suuruuden varaan, hän rakentaa argumenttinsa kuitenkin niin, että se ei sulje kumpaakaan oletusta pois. Näin siis ne lukijat, jotka ovat hyväksyneet argumentin suomalaisten ja karjalaisten muinaisesta etnisestä yhteydestä tai Karjalan menneestä kulta-ajasta, voivat lukea esihistoriallisen osion ristiriidan syntymättä. Näin Paavolaisen teksti ei estä yleisöä palauttamasta mieleensä Karjalaan liittyviä positiivisia mielikuvia, vaikka ei niiden puolesta aktiivisesti argumentoikaan.

Varhaishistoriallisen ajan Karjala ei Suomea puolusta, mutta itsenäisen karjalaisen kulttuurin päätyttyä Paavolaisen argumentaatio muuttuu. Heti Pähkinäsaaren rauhan jälkeen Karjala on ennen kaikkea idän ja lännen taistelun näyttämönä, mutta vuosisatojen kuluessa Paavolainen alkaa selkeämmin argumentoida sen puolesta, että Karjala ei vain kärsi taisteluista, joita sitä ja länsi sen maaperällä käy, vaan se aktiivisesti puolustaa muuta Suomea.

Todellisuuden rakenteeseen nojaava auktoriteettiargumentointi käyttää auktoriteettiassmassa olevan mielipidettä todisteena argumentin puolesta (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 305).

Kun Paavolainen argumentoi karjalaisten joutuneen puolustamaan Ruotsi-Suomea yksin, ja hän pohjaa väitteensä auktoriteettiargumentaatiolle:

Ruotsin vallan aikana ei Karjalalle riittänyt paljoakaan valtakunnan virallisten sotavoimien apua. Ruotsin kuninkaiden kirjeissä ylistetäänkin usein talonpoikien urheata omatoimisuutta. (KMM 15.)

Koska Ruotsin kuningas tähän aikaan on myös Karjalan länsiosien hallitsija, Paavolainen vetoaa häneen tiedollisena auktoriteettina argumentoidessaan sen puolesta, että valtakunnan itäraja puolustivat erityisesti karjalaiset, eivät laajemmin suomalaiset.

Esimerkkiin pohjautuva argumentaatio ei pidä esittämäänsä tapausta poikkeuksellisena, vaan pyrkii päinvastoin selvittämään sen avulla yleisempää sääntöä tai rakennetta, jota se noudattaa (Perelman 1996, 120). Paavolainen tukee edeltävää argumenttiaan esimerkkiin pohjautuvan argumentaation avulla:

Joutselän taistelu 1555, jossa nelisensataa kannakselaista talonpoikaa löi Kivennavan pienen rajalinnan puolentoistasadan sotamiehen avustamana yli kymmenkertaisen venäläisen armeijan, on suomalaisen sotahistorian kunniakkaimpia. (KMM 15).

Esimerkissä karjalaisten talonpoikien lisäksi puolustamassa on myös sotamiehiä, joiden heimotaustaa ei mainita, ja lopussa Paavolainen argumentoi suomenkarjalaisten ja suomalaisten yhtenäisyyden puolesta painottamalla taistelua osana nimenomaan suomalaista sotahistoriaa.

Paavolainen korostaa Joutselän taistelun merkitystä lainauksella, jonka lähteen hän jättää mainitsematta:

"Joutselän taistelussa osoitettu johtajataito, joukkojen täyskelpoinen kunto ja luja hyökkäystahto kilvoittelevat parhaasta sijasta kuudennentoista vuosisadan maineikkaimpien sotatekojen pitkässä sarjassa. Ja oman maan ihmeellisten urotöiden joukossa on tämä hyökkäävän puolustuksen voitto loistavin" (KMM 15).

Tämä lainausmerkeissä oleva jakso on suoraa lainaa Aarno Karimon *Kumpujen yöstä* -teossarjasta (vrt. Jussila 2007, 65). Jussila pitää Karimon teoksia "myyttisyydessään ylittämättöminä" (Jussila 2007, 59). Paavolaisen argumentaatiossa lainauksen funktio on kuitenkin tukea argu-

mentaation esittämää tulkintaa Joutselän taistelun merkityksestä ja osoittaa taistelun merkityksen olevan laajemminkin hyväksyty.

Paavolainen argumentoi Joutselän taistelun olleen "kuin kaukainen enne Summan tai Tolvajärven urotöistä" (KMM 15). Argumentti luo läsnäoloa talvisodan maineikkaimmille taisteluille Karjalan historiaa käsittelevässä jaksossa. Vertaamalla Joutselän taistelua talvisodan taisteluihin Paavolainen korostaa molempien kuuluvan osaksi lännen itää vastaan käymää kamppailua.

Paavolaisen mukaan Joutselän taistelu ei ole ainoa taistelu, jossa karjalaiset puolustavat Ruotsi-Suomen rajoja. Myös 1600-luvulla karjalaiset ovat itse vastuussa alueensa puolustuksesta, mutta koska armeija ei ole paikalla, puolustautumiseen eivät riitä vain talonpojat: "Suomen sotaväen ollessa kuninkaan mukana Puolassa ja venäläisen hyökätessä [...] tarttuvat vielä Viipurin koulupojatkin aseisiin, ja vihollinen lyödään Raudussa..." (KMM 14).

Karjalan puolustus ei kuitenkaan ole vain talonpoikien ja Viipurin koululaisten varassa, vaan seuraavalla vuosisadalla itää vastassa on myös karjalaisista koottuja armeijan joukkoja:

[K]un Iso viha alkaa, tuo se kärsimyksensä Karjalaan jo vuosikymmentä aikaisemmin kuin muuhun Suomeen. Sen synkkä alkusoitto tapahtuu jo 1703, jolloin Lipolan aukeilla Karjalan urhollinen "Musta rykmentti", kaikki kahdeksan komppaniaa, kaatuu viimeiseen mieheen... (KMM 14–15).

Paavolainen argumentoi karjalaisten "isänmaallisen uhrimielen" olleen itsenäisyydenkin aikana voimakasta, ja perustelee väitettään sekä suojeluskuntien aktiivisuudella että karjalaisen suurella edustuksella rajavartijoissa. Argumentti perustelee osalla kokonaisuutta: karjalaisten maanpuolustustahdon vahvuus kokonaisuutena näkyy yksittäisissä esimerkeissä.

Talvisotaan tultaessakaan karjalaisten puolustusmieli ei ole laantunut:

[K]un sitten marraskuun 30 päivänä ensimmäiset kranaatit putoavat rajan takaa Kivennavalle ja Ahjärvelle, nähdään, että lihavat vuodet eivät olleet heikentäneet karjalaisen talonpojan entistä taistelijaverta. Ase kädessä ottaa vanhakin isäntämies vihollisen vastaan, sytyttää tuleen kartanonsa ja kotinsa ja taistelee koulutetun sotilaan rinnalla uljaan viivytystaistelun määrätulle

puolustuslinjalle asti luovuttaen vasta täällä paikkansa nuoremmille! (KMM 22).

Paavolainen perustaa argumentaationsa *Vanhan testamentin* vertaukselle ja fiktiiviselle esimerkille karjalaisen vanhan isännän taistelullisesta kyvykkyydestä ja uhrimielestä. Oleellista esimerkin avulla argumentoidessa on kuitenkin ”valitun esimerkin kiistattomuus: nojaahan johtopäätös juuri sen todellisuuteen ja todenperäisyyteen” (Perelman 1996, 121). Paavolaisen fiktiivistä esimerkkiä voi tuskin pitää kovin vakuuttavana argumenttina itsessään. Se ei kuitenkaan esiinny itsenäisenä, vaan on osa laajaa karjalaisten uhrautumisen- ja puolustusvalmiutta koskevaa argumentaatiota, josta etuvartioasema-aspektia olen käsitellyt edellä ja jonka Karjala sijaiskärsijänä -osaa käsitellen tarkemmin alaluvussa 4.2.3.

Esseensä lopussa Paavolainen vielä toistaa analogian sisällön rinnastamalla ensin Karjalan ja Suomen vartiotehtävät, sitten argumentoimalla karjalaisuuden sisältyvän suomalaisuuteen. Tekstikohdassa esseiden alun ”kohtalo” on muuttunut ”historiaksi”:

Mutta selvempänä kuin koskaan ennen näyttäytyi Suomen ja Karjalan merkitys koko länsimaisen sivistyksen etuvartiona niinä talven kuukausina 1939 ja 1940, jolloin Suomen kansa yhtenä miehenä astui ristilippunsa alle täyttämään velvollisuuttaan sillä vartiopaikalla, mihin historia kerran oli erään sen heimoista asettanut (KMM 21–22).

Paavolaisen Karjalan historiallinen osio kokonaisuudessaan tukee Karjala Suomen etuvartiona -metaforaa, mutta Karjalaan liittyvänäkään metafora ei ole Paavolaisen luoma, vaan se esiintyi tässä muodossa jo karelianisteilla (B5). Paavolainen lienee uskonut lukijoidensa hyväksyvän hänen Karjala Suomen eturintamana -argumentaationsa jo ennakolta, jolloin historiallisen osuuden Karjalaan liittämä suomalaisuuden puolustuksen argumentaatio toimisi ennen kaikkea läsnäolon luomisena, ei niinkään pyrkimyksenä muuttaa lukijan mielipidettä.

4.2.2 Historiallisen ajan Karjala suomalaisena

Perelmanin mukaan eräs tapa lisätä analogian vakuuttavuutta on lähentää perustaa teemaan (Perelman 1996, 133). Perelman käyttää keskiaikaista esimerkkiä, jossa Mooses haluttiin kuvata Jeesuksen edelläkävijänä, ja siksi Mooses kuvattiin, Raamatun kertomuksen vastaisesti, aasin selässä istuvana Jeesuksen tavoin (mp.).

”Kahden miekan maan” analogian tapauksessa perustan ja teeman lähentäminen tarkoittaisi joko suomalaisuuden ja karjalaisuuden tai länsimaalaisuuden ja karjalaisuuden lähentämistä toisiinsa. Koska karjalaisuuden ja suomalaisuuden suhde on läheinen vaikka moniulotteinen ja koska osa karjalaisuudesta on kiistatta osa suomalaisuutta, ovat Paavolaisen argumentaation perusta ja teema lähempänä toisiaan kuin Perelmanin esimerkin argumentaatiossa.

Pääosin Paavolainen argumentoi Karjalan ja Suomen läheisyyden puolesta, mutta hän argumentoi myös Karjalan ja länsimaisuuden läheisyyden puolesta. Heti esseen alussa Paavolainen argumentoi Karjalan sitoutumisesta idän ja lännen ikuisen taistelun kontekstissa, eikä tämä ajallisesti määrittelemättömään hetkeen viittaava argumentaatio jätä epäselväksi sitä, kummalle puolelle rajaa Karjala kuuluu, tai ainakin karjalaiset kokevat kuuluvansa:

Karjalan käsityksessä on [...] sana »sota» samaistunut käsitteeksi idästä päin tulevasta hyökkäyksestä. Karjala on ikuisen vainotien vartija [...] Tältä Lännen rintamalta ei raportti koskaan ole voinut kertoa: »Ei mitään uutta». (KMM 12.)

Paavolaisen argumentti viittaa Erich Maria Remarquen ensimmäisestä maailmansodasta kertovaan teokseen *Länsirintamalta ei mitään uutta* (1929), ja väittää, että Karjalan sotahistoriassa rauhallista hetkeä ei ole ollut.

Paavolainen ei juurikaan erikseen lähennä Karjalaa ja länsimaita, mutta hänen ei ole tarvettaakaan tehdä niin: Mikäli yleisö hyväksyy analogian perustaan sisältyvät premissit (ks. 4.1.1), se hyväksyy Suomen kuulumisen länteen. Näin ollen lähentäessään Karjalaa Suomeen Paavolainen väistämättä myös lähentää Karjalaa länsimaisuuteen. Kun Paavolainen argumentoi Karjalan suomalaisuuden puolesta, hän argumentoi myös Karjalan länsimaisuuden puolesta.

Paavolainen lähentää suomalaisuutta ja karjalaisuutta useimmin yksinkertaisesti korostamalla karjalaisten olevan suomalaisia. Esseen loppupuolella Paavolainen argumentoi Karjalan suomalaisuuden puolesta:

Suomalaisuuden varsinaisena varustuksena koko Karjalassa on ollut kansan syvä tunne siitä,

että tämä maa oli jo aikojen aamuna suomalaisten asuttama [sic] Historiansa takia karjalaiset ovatkin enemmän kuin vain osa suomalaista kansaa. He ovat kivulla ja tuskalla kasvanut helmi suomalaisessa simpukassa, ydinosa jakamattomassa, uskonvarmassa suomalaisessa kohtalon-yhteisyydessä. (KMM 21.)

Näin Paavolainen argumentoi, että historiallisella ajalla suomenkarjalaisuudesta on tullut kiistaton osa suomalaisuutta, ja itse asiassa enemmänkin, suomalaisten parhaimmista. Koska Paavolaisen esihistoriallinen jakso ei argumentoi sen enempää suomalaisten ja karjalaisten yhteisen etnisen alkuperän puolesta kuin sitä vastaankaan (4.2.1), voi lukija tulkita tämän historiallisen ajan yhtenäisyyden johtuvan joko karjalaisten historiallisen ajan ansioista tai varhaisemmasta etnisestä yhteydestä.

Yllä olevan lainauksen alussa Paavolainen pitää myös välimatkaa argumentaationsa suomalaisten ja karjalaisten muinaisuuteen asti yltäviin juuriin: kyseessä on "kansan syvä tunne". Tämä etäisyys on tyyppillisempää seuraavan esseiden argumentaatioissa (5.1), mutta sielläkin se liittyy Karjalan ja Suomen esihistoriaa ja ennen kaikkea sen romantisoimiseen liittyviin argumentteihin. Kun Paavolainen sitten argumentoi kärsimyksen avulla ansaitusta paikasta suomalaisuuden parhaimmistossa, eli historiallisesta ajasta, samanlaista varausta ei ole, ja esseensä lopussa, argumentatiivisesti korosteisessa paikassa, hän toistaa argumentin Karjalan sijaiskärsijyydestä:

Mutta ennen kaikkea karjalaiset ovat taas, selkeämmin kuin koskaan ennen, sijaiskärsijöitä muun Suomen puolesta. [...] Karjalaisten uhrista on tullut aineellisissa arvoissa määrittelyvoiman lähde: SUOMEN KANSA ON YHÄ JAKAMATON. (KMM 22, kapiteelit alkup.).

Paavolainen argumentoi karjalaisten uhrautuvan muun Suomen puolesta, nimenomaan osana suomalaisuutta, ei siitä ulkopuolisena. Kun varhais historian käsittelyssä Suomi ja Karjala ovat olleet toisistaan erillisiä, on Karjala historian saatossa ansainnut kärsimyksellään paikkansa suomalaisuuden parhaimmistossa. Näin esihistoriassa erillisistä alueista on tullut historiallisen ajan myötä yhtä: (ainakin) luovutettu Karjala on Suomea.

Vaikka Paavolainen esseensä historiallisessa osuudessa käsitteleeekin selkeästi luovutetun alueen Karjalaa ja suomenkarjalaisia, ei Karjalan ja karjalaisuuden polyseemisyys täysin häviä.

Paavolainen viittaa toistuvasti suomenkarjalaisiin vain karjalaisina, jolloin lukijan on usein mahdollista mieltää termin merkitys haluamallaan tavalla. Esseen loppupuolella Paavolainen kirjoittaa, Genetzin Karjala-runon alkusoinnuttelua noudattaen, monitulkintaisessa kohdassa ryhmästä, johon kuuluvat ainakin suomenkarjalaiset, mutta mahdollisesti myös itäkarjalaiset, "Karjalan kansana" (KMM 19). Sen sijaan aivan esseen lopussa Karjalan kansa kattaa vain suomenkarjalaiset (KMM 22). Perustan ja teeman lähentämisen kannalta karjalaisuuden polyseemisyys ja suomenkarjalaisiin viittaaminen vain karjalaisina muuttaa Paavolaisen argumentoinnin suursuomalaiseksi silloin, jos lukija tulkitsee karjalaisuuden laajemmassa merkityksessä: on aivan eri asia argumentoida suomenkarjalaisten kuin itäkarjalaisten suomalaisuuden puolesta.

4.2.3 Karjala sijaiskärsijänä ja uhrautujana

Eräs Perelmanin kvasilooginen argumentaation tekniikka on uhrautumiseen perustuva argumentaatio. Argumentaatio on kvasilooginen, sillä se ei nojaudu mihinkään objektiivisesti mitattavissa olevaan arvoon, vaan vain siihen arvoon, joka uhratulle arvolle ja päämäärälle yleisesti annetaan (Perelman 1996, 89).

Karjala sijaiskärsijänä -teema pyrkii osoittamaan, että muu Suomi saa kiittää rauhastaan ja sivistyksestään Karjalaa, joka on puolustanut läntistä kulttuuria aina Pähkinäsaaren rauhasta asti:

Mikä taistelujen pyörremyrsky vyöryykään seuraavina vuosisatoina [1300-luvun jälkeen] Karjalan yli! Hävitys- ja kostoretket seuraavat toinen toistaan. Samaan aikaan kuin Länsi-Suomessa puhkeaa upeimpaan kukkaansa katolinen sivistys, kouluja perustetaan, ja kirkko lähettää suomalaisia miehiä opiskelemaan Pariisiin, Prugin, Bolognan, Leipzigin ja Rostockin yliopistoihin, samaan aikaan punaavat Karjalan taivaanrantaan ikuiset vainovalkeat. (KMM 14.)

Argumentaation mukaan karjalaisten uhrautumisen ansiosta Länsi-Suomi kehittyi ja pystyi kehittymään. Karjalaiset vastasivat puolustuksesta usein yksin: Ruotsilta ei juuri liiennyt apua, vaan talonpojat puolustivat itse omatoimisesti rajaa Joutselän taistelussa jopa kymmenker-

taista venäläisarmeijaa vastaan (KMM 15). Komeiden voittojen asemesta Paavolainen argumentoi kuitenkin toistuvasti sitä, kuinka suurta hävitystä sodat, rajamuutokset ja isoviha, josta periytyvää lahjoitusmaakiistaa käsitellään kolmen sivun verran, Karjalassa aiheuttivat. Länsimaista kulttuuria ovat puolustaneet niin viipurilaiset koulupojat (KMM 14) kuin vanha isäntämieskin (joka ”sytyttää tuleen kartanonsa ja kotinsa ja taistelee [...] uljaan viivytystaistelun” koulutetun sotilaan rinnalla talvisodassa [KMM 22]).

Karjalan puolustustaistelu ei tarkoita vain Suomen puolustamista, vaan Karjala seisoo laajemmin koko länsimaalaisuuden etuvartiossa. Suomen ja Karjalan historian kuvaaminen osana suurempaa idän ja lännen kamppailua korostaa aseman merkitystä. Paavolainen palaa esseensä lopussa Suomi lännen etuvartiona -metaforaan ja sitoo sen avulla talvisodan samaan idän ja lännen kamppailun jatkumoon sitä edeltäneen historiallisen osuuden kanssa:

Mutta selvempänä kuin koskaan ennen näyttäytyi Suomen ja Karjalan merkitys koko länsimaisen sivistyksen etuvartiona niinä talven kuukausina 1939 ja 1940, jolloin Suomen kansa yhtenä miehenä astui ristilippunsa alle täyttämään velvollisuuttaan sillä vartiopaikalla, mihin historia kerran oli erään sen heimoista asettanut (KMM 21–22).

Länsimaisen sivistyksen turvaamisen perspektiivistä katsottuna talvisota oli menestys: idän hyökkäys saatiin pysäytettyä. Paavolainen käsittelee kuitenkin esseensä loppuksi talvisodan jälkeistä Karjalan menetystä suomalaisten ja karjalaisten kannalta nostamatta idän ja lännen dikotomiaa enää erikseen esiin. Koska Paavolainen kuitenkin esseen alusta asti antoi läsnäoloa idän ja lännen kamppailun merkityksellisyydelle Karjalan puolustustaistelussa ja voimisti siten sen läsnäoloa yleisön mielessä, yhdistyy talvisota osaksi tätä jatkumoa: se on osa loputonta puolustautumista itää vastaan, ei itsenäinen ja erillinen tapahtuma, ja Karjala ei uhraudu vain Suomen, vaan koko länsimaisen sivistyksen takia.

Esseensä loppuksi Paavolainen palauttaa argumentaationsa idän ja lännen laajemmasta kamppailusta kansalliselle tasolle uhrautumiselle pohjautuvalla argumentoinnilla:

Mutta mitä maksoi rauha ja Suomen kunnian säilyminen taas Karjalalle? [...] Heidän uhriinsa takia kulkee näet Pohjolan rajaviiva jälleen Suomen rajaviivaa pitkin. [...] [K]arjalaiset ovat taas,

selkeämmin kuin koskaan ennen, sijaiskärsijöitä koko muun Suomen puolesta. Karjalan menetyks oli rauhan raskas hinta.” (KMM 22, kursiivi alkup.)

Karjala uhrautui taas Suomen puolesta. Argumentaation mukaan rauha ja Suomen kunnia olivat päämääriä, joiden saavuttamisen keinona oli Karjalan luovutus. Vaikka Paavolainen korostaa Karjalan arvoa ja menetyksen suuruutta niin itse karjalaisille kuin suomalaisillekin, ei hän kuitenkaan väitä, että uhraus olisi liian suuri. Vaikka Karjalan menetys oli kova hinta, vielä kovempi hinta olisi ollut se, että rauhaa ei olisi saatu aikaan. Silti Karjalan arvon korostaminen korostaa myös päämäärän, rauhan ja Suomen kunnian arvoa: kaikesta huolimatta, kaikista Karjalan arvoista huolimatta se tuli uhrata rauhan saavuttamiseksi. Näin Karjala vertautuu Jeesukseen, jonka uhrautumisen ansiosta muut saavat elää. Talvisota rauhannehtoineen asettuu osaksi pitkää karjalaisten sijaiskärsimyksen ketjua, se asettuu idän ja lännen sodan viimeiseksi uhraukseksi. Näin esseiden loppu toimii Paavolaisen tekstin alussa esittämää argumenttia tukevana havainnollistuksena: Karjalan uhraaminen on viimeinen ja äärimmäisin sijaiskärsimyksen teko.

4.3 ”Kahden miekan maan” argumentaation karelianistiset piirteet

”Kahden miekan maassa” esiintyy useita Sihvon karelianismin lausumaluokituslistassa esitellyistä piirteistä, mutta esseiden karelianististen lausumien käyttö premissinä tai argumentaation osana ei jakaannu tasaisesti. Sihvon listan molemmilta puolilta, niin A- kuin B-listaltakin on piirteitä, mutta B-lista painottuu selkeästi. A-lista koostuu neutraaleista Karjalaa koskevista lausumista, B-listan lausumat ovat suursuomalaisesti värittyneitä (Sihvo 1973/2003, 471; koottu lausumaluettelo luvussa 3).

Paavolainen viittaa karjalaisten topeliaanisiin hyveisiin (A5) (suomenkarjalaiset luovuttivat sotilaille ”ilomielin ja aina leikki huulilla vähästään” [KMM 22]) ja heidän ahkeruuteensa (A5) (KMM 19), mutta Karjalan muinaisuuden mystifiointi (erit. kohdissa A1–A3) uupuu tekstistä kokonaan. Paavolainen ei kuitenkaan tukeudu sen enempää romanttisen karelianismin kuin Jaakkolan historiankirjoituksenkaan tapaan käyttää kansanperinnettä tietolähteenä (Paavolai-

nen mainitsee kyllä "hämyiset tarinat" ja Tiurin nimen "tarunomaisuuden") ja jättää varhais-historiallisen ajan käsittelyn historiallisessa tekstissään hyvin suppeaksi.

Pääosan ja argumentaation kannalta merkittävimmän painon esseessä saavat lausumat, jotka ovat Sihvon suursuomalaista asennoitumista kuvaavalta B-listalta. Itä on uhannut niin Suomea (ks. 4.1.3) kuin Karjalaakin (ks. 4.2.3) aina (B1), ja vaikka suomalaiset ja karjalaiset ovat taistelleet keskenäänkin (KMM 13), on todellinen uhka tullut idästä (B3). Suomi lännen etuvartiona -metafora on esseessä suomalaisuuden ja länsimaalaisuuden suhteen perustava metafora (4.1.3), ja koska Karjalan tilanne on sama Suomen suhteen kuin Suomen tilanne on länsimaiden suhteen, on Karjala niin Suomen kuin laajemmin länsimaidenkin etuvartio (4.2, B5).

Pähkinäsaaren rauha oli Karjalan historian suurin murhenäytelmä niin karelianisteilla kuin Paavolaisellakin (4.2.1, B8), mutta karjalaisen varhaishistoriallisen kulttuurin kuvaaminen itsenäiseksi ei suoranaisesti argumentoi sen puolesta, että raja olisi jakanut tällöin Suomenkin kahtia (4.2.1).

Sotasensuurin takia revanssihenkeä tai venäläisiä loukkaavaa materiaalia ei voinut julkaista (B2, B10–12). Ennakkosensuuri tarkasti julkaistavaksi aiotun materiaalin vuosina 1939–1944, jos materiaali käsitteli sotien tapahtumia tai sotatoimialueita, kuten Helena Pilke kulttuurihistorian väitöskirjassaan *Etulinjan kynämiehet. Suomalaisen sotakirjallisuuden kustantaminen ja ennakkosensuuri kirjojen julkaisutoiminnan sääntelijänä 1939–1944* toteaa (Pilke 2009, 16). Sotasensuurin päällikkönä toiminut Kustaa Vilkuna mainitsee teoksessaan *Sanan valvontaa. Sensuuri 1939–1944*, että *Karjala – muistojen maasta* jouduttiin poistamaan muutamia rivejä, koska niissä oli revanssijätystä (Lahdelma 2009, 40). Yksi sensuroitu kohta on mainittu jatkosodan aikana julkaistussa *Rakas entinen Karjala* -teoksessa: Kersti Bergrothin esseen ”nuori Karjala” viimeiset sanat *Karjala – muistojen maassa*. Paavolainen ja Pimiä lainaavat kohtaa laajemmin ja lihavoivat sensuroidun osuuden, jotka ”pakkorauhaa seurannut ankara sensuuri pyyhki pois”: ”»[Karjala] jota palvomme surren, mutta tietäen, että se elää Suomen hengessä ja TULEVAISUUDESSA»” (Paavolainen & Pimiä 1942,

esipuhe. Lainauksen kursiivi, kapiteelit ja harvennus Paavolainen ja Pimiä). Esseessä oli toinenkin samanlainen tulevaisuuteen suuntautunut aavistelu, joka jäi myös sensuurin pöydälle (Rii-konen 2014, 367). Koska tämä työ tutkii nimenomaan Paavolaisen tekstiosuutta, on essee tutkimusalueen ulkopuolella. Paavolaisen omaan tekstiin sensuuri ei puuttunut.

Kun jo haaveet luovutetun alueen palaamisesta suomalaishallintaan jäivät sensuuriin, on selvää, ettei suorilla Itä-Karjalaa koskevilla haaveiluilla olisi ollut mitään mahdollisuuksia tulla julkaistuksi (B6, B7, B9). Aivan itsestään selvää tekstissä ei kuitenkaan aina ole se, mihin Karjala- ja karjalaisuus-termeillä viitataan (ks. 1.4). Käsittelen tarkemmin tätä polyseemisyyttä "Sinisen kukan maa" -esseen yhteydessä (5.2), mutta myös "Kahden miekan maassa" se, että varhais-historian aikana termit viittaavat selvästi koko Karjalan alueeseen ja kansaan, jonka länsi ja itä sitten särkevät, ja Pähkinäsaaren rauhan jälkeen välillä selvästi ja välillä tulkinnanvaraisemmin vain läntisiin osiin, on omiaan vain lisäämään myöhemmin merkitysten sekaantumista ja hämärtämään sitä, mistä ihmisryhmästä kulloinkin on puhe. (ks. 4.2.1.)

5 "Sinisen kukan maa" ja romanttinen karelianismi argumentaati- ossa

"Kahden miekan maan" argumentaatio korosti Karjalan merkitystä Suomelle ennen kaikkea idän ja lännen konfliktin kautta ja korosti alueen sotilaallista merkitystä taistelujen paikkana sekä uhrautujana muiden lännen alueiden puolesta. "Sinisen kukan maa" lähestyy Karjalaa suomalaisten siihen liittämien myyttien ja uskomusten kannalta: merkittäviksi nousevat suomalaisten kansallinen herääminen ja romanttisen karelianismin käsitys Karjalasta Suomen varhishistorian kannalta merkityksellisenä alueena. *Karjala – muistojen maan* mukaan Karjala ja karjalaiset eivät ole merkittäviä suomalaisille vain lännen puolustajina, vaan karjalaisten ja suomalaisten suhde yltää syvemmälle: "karjalaiset saivat meidät [suomalaiset] ensimmäiseksi käsittämään kansallisen erikoisluonteemme" (KMM 25).

Sihvon mukaan romanttinen karelianismi etsi ja löysi suomalaisten kalevalaista, myyttistä menneisyyttä yhä elossa Itä-Karjalasta: "suomalaisen alkurodun perityyppi suomalaisessa alkumaisemassa" (Sihvo 1973/2003, 402). Sihvo kutsuu sitä idealistisen karelianismin idealisoimaa kuvaa, jossa karjalaisista tuli villin sijasta jaloja villejä, karelianismin utooppiseksi struktuuriksi. Hänen mukaansa utooppisen struktuurin "toimintamalli oli yleisinhimillistä käyttäytymisen peritypologiaa: eskapismia, pakoa todellisuudesta tai myönteisemmin sanoen menoa harmoniaan ja idylliin" (mp.). Karjalaisen maiseman hiljaisuudesta ja karjalaisten tasapainoisuudesta haettiin rauhaa ja harmoniaa, ja tähän yhdistyi "usein atavistinen kokemus: tunnettiin saavutun jostain alitajuisista mielikuvista tuttuun esi-isien miljööseen" (mp.). Tutkin tässä luvussa "Sinisen kukan maan" argumentaation suhdetta romanttisen karelianismin Karjalan kuvaukseen. Olen myös kiinnostunut siitä, mihin argumentaatiossa viitataan termeillä "Karjala" ja karjalaisuus: käyttääkö argumentaatio termejä johdonmukaisesti viittaamaan samoihin asioihin, vai vaihteleeko termien merkitys käyttöyhteyksittäin, ja jos vaihtelee, mitä merkitystä sillä on argumentaation kannalta.

Ero ”Sinisen kukan maan” ja ”Kahden miekan maan” argumentaation lähtökohdissa näkyy es-
seiden ensimmäisistä sanoista lähtien: Kun ”Kahden miekan maa” alkaa suomalaisuuden ja
karjalaisuuden suhdetta käsittelevällä analogialla ja painottaa argumentaatioissaan Karjalan
konfliktientäyteistä historiaa, alkaa ”Sinisen kukan maa” Paavolaisen verbaalisella maisema-
maalauksella ”iki-ihanasta” Tolvajärven harjusta ja siellä sijaitsevasta runonlaulajien pat-
saasta:

[Sen] eteen on jokainen ohikulkija pysähtynyt ja jokainen matkailija seisahduttanut autonsa tai
polkupyöränsä. Sävähdyttävä liikutus, jota kukaan ei ole voinut välttää, ei kuitenkaan ole joh-
tunut patsaan koruttomasta muodosta, [vaan sen tekstin] sanat sattuvat suoraan suomalaisen
sydämeen. Kuin tuohitorven valittava, kaihosta käheä mylvähdytys tuntuvat ne kaikuvan yli ym-
päriällä aukeavan järven ja metsien, soiden ja vaarojen erämaan:

Matkamies pysähdy!

Heimosi parhaat henget haastavat sinulle muinaisuudesta.

(KMM 24, lihavointi ja suurempi fontti alkup.)

Paavolainen kuvaa kokemusta yhteisesti jaettuna tunnetilana, joka koskettaa jokaista suoma-
laista tuolla paikalla. Hän ei kuvaa kokemusta omana kokemuksenaan, vaan argumentoi ro-
manttisen karelianismin perinteestä ponnistavien muistosanojen (A2) aiheuttavan voimak-
kaan tunnereaktion kaikissa suomalaisissa, jotka paikalle saapuvat. Argumentti rakentuu ro-
manttisen karelianismin lausumille ja vahvistaa niiden ja suomalaisuuden yhteenkuulumista
rinnastamalla ne argumentaatioissa toisiinsa. Paavolainen kuvaa tekstissä isänmaallisen, kare-
lianismista ponnistavan kollektiivisen tunnekokemuksen, ”sävähdyttävän liikituksen”, jonka
hän väittää kattavan jokaisen matkalaisen, sillä ”kukaan ei voinut välttää” sitä. Tunnetila on
hyvin samanlainen kuin se, jota Sihvo kuvaa karelianismin utooppisesta struktuurista kirjoitta-
essaan:

Toimintamalli oli yleisinhimillistä käyttäytymisen peritypologiaa: eskapismia, pakoa todellisu-
desta tai myönteisemmin sanoen menoa harmoniaan ja idylliin. Urbanisoituminen, industria-
lismi, uusien maailmankatsomusten ja rikki repivien intohimojen elinympäristön vastapainoksi
etsittiin hiljaisten erämaiden ja sen tasapainoisten ihmisten luota rauhaa, harmoniaa. Kun
tämä rauhan miljöö haluttiin kernaimmin löytää juuri Karjalasta, yhdistyi siihen usein atavisti-
nen kokemus: tunnettiin saavutun jostain alitajuisista mielikuvista tuttuun esi-isien miljöö-
seen. (Sihvo 1973/2003, 402.)

Paavolainen käyttää argumentaatiossa hyväkseen karelianismin romantisoimia menneitä kalevalaisia sukupolvia, vaikkakin mainitsematta kalevalaisuutta (A2), ja samalla hän argumentoi myös sen puolesta, että nämä esi-isät ovat myös suomalaisten esi-isiä, suomalaisten "heimoa". Rinnastamalla runonlaulajien ja suomalaisten esi-isät hän argumentoi suomalaisuuden ja määrittelemättä jäävän karjalaisuuden yhteenkuuluvuuden puolesta ja tukee edellisessä esseessä esiintyneen analogian perustan ja teeman lähentämistä (4.2.2).

Myös esseen alkusivujen kuvituksella Paavolainen tuo läsnäoloa karelianistiselle romantiikalle. Esseen alun kuvituksena on käytetty kolmea Gallen-Kallelan pienoistaideteosta (KMM 25) (Inspiraatio, Eliel Aspelinin exlibris sekä Tali et Adolf Paulin exlibris) sekä valokuvia Tolvajärven ja Hattuvaaran tsasounista (KMM 23, 27), Raja-Karjalan metsästä (KMM 24) sekä itki-jänäinen Oksenja Mäkiselästä (KMM 26). Tolvajärvi oli Raja-Karjalan turismin kannalta merkittävä alue, sillä siinä yhdistyivät romanttinen karelianismi ja rajaseuturetkeilyn tarpeet. Aluetta kuvattiin Petri J. Raivon mukaan matkaesitteissä luonnonmuovaamaksi portiksi ortodoksiseen Karjalaan ja sen kulttuuriin. (Raivo 1998, 24.) Itkuvirsiperinne kuului olennaisena osana ortodoksikarjalaisuuteen, johon Paavolainen sekoittaa pakanuutta (Raja-Karjalassa "katoksella varustettujen karjalaisten ristien viereen yhä edelleen saattoi ilmestyä vainajille tarkoitettu ruokaisa piirakka" (KMM 27), eikä Raja- ja Itä-Karjalan uskonto ollut muutenkaan puhdasta ortodoksisuutta: "[n]äiltä Karjalan saloilta, joiden legendaarista hämyä ikivanhat tavat ja pakanuuden sekä kreikkalaiskatolisuuden välinen uskontomuoto kirjavoittivat" [KMM 25]), Gallen-Kallelan kuvataide oli nimekkäintä ja parhaiten tunnettua karelianistista kuvataidetta ja rajakarjalaisen metsän kuva lisäsi erämaihin liitettyä mystiikkaa. Kun "Kahden miekan maassa" romanttinen karelianismi pysyy lähestulkoon kokonaan poissa argumentaatiosta, "Sinisen kukan maa" käyttää ensi sivuiltaan saakka romanttisen karelianismin kuvastoa tekstissä kuin kuvisakin.

5.1 Romanttinen karelianismi ja argumentaation etäisyys

Tolvajärven muistopatsaan herättämän tunnetilan argumentointiin (5) liittyy merkittävä ja läpi "Sinisen kukan maan" argumentaation toistuva piirre, joka erottaa esseitä toisistaan. Kun

"Kahden miekan maan" argumentaatiossa karelianistiset ja kansallisromanttiset argumentit koskevat objektiivista todellisuutta sellaisenaan ("[K]ohtalo on tehnyt Suomesta länsimaisuuden etuvartion Pohjolassa" [KMM 12]), "Sinisen kukan maassa" romanttiseen karelianismiin pohjaavat argumentit koskevat usein tuntemuksia ja tulkintoja: siitä, mitä suomalaiset tai saattainen matkailija kokevat jossain hetkessä tai tilanteessa. On kuitenkin eri asia argumentoida jonkun tuntevan jotain ja argumentoida tuon tunteen aiheuttajan olevan totta. Tarkkaan ottaen Paavolainen argumentoi Tolvajärven kohdassa suomalaisten kokevan voimakkaita karelianistisia tunteita ja yhteyttä "heimonsa" menneisyyteen muistopatsaalla, mutta argumentti ei ota kantaa tuon yhteyden totuudellisuuteen, siihen, onko tuon kokemuksen ja todellisuuden välillä yhteys. Näin Paavolainen jättää tekstiinsä monitulkintaisuutta ja itsensä ja romanttisen karelianismin välille etäisyyttä samaan aikaan, kun luo läsnäoloa sen väittämille.

Samalla sivulla Paavolainen kuvaa suomalaisten kokemusta rauhanehdoista:

Miten valtava olikaan katkeroituminen Suomessa, kun Moskovan rauhanehdot tulivat tunnetuiksi! Syksyn neuvottelut olivat koskeneet vain Kannaksen luovuttamista. Mutta pakkorauhassa Suomi ei menettänytkään vain Kannasta, vaan *koko* Karjalan – laulun ja runon maan, Kalevalan maan. Suomalaisten silmät aukenivat yht'äkkiä näkemään Karjalan välillä ehkä jo unohtuneen arvon. Se oli samaa kuin jos Kreikka menettäisi Olympon, Italia Rooman tai Saksa Reinin – paikan, missä k a n s a n m y t t i syntyi. (KMM 24, kursiivi ja harvennus Paavolainen).

Ei ole selvää, keiden kokemuksesta Paavolainen kirjoittaa Kalevalan maan menettämiseen viitattaessaan, omastaan vai katkeroituneiden suomalaisten. Tekstin jatko puhuu suomalaisten havahtumisesta Karjalan todellisen merkityksen edessä ja houkuttelisi lukemaan edeltävänkin jakson saman havahtumisen kuvauksena, mutta pohjimmiltaan kohta on, Paavolaiselle tyypillisesti, monitulkintainen. On kuitenkin selvää, että argumentaatiossa painottuu Karjalan karelianistiset piirteet.

Käsittelen kolmatta vastaavan kaltaista monimerkityksellistä kohtaa tarkemmin luvussa 5.4, jossa Paavolainen kuvaa Raja-Karjalaa nimettömäksi jäävän matkailijan perspektiivistä.

5.2 Karjalan monet merkitykset argumentatiivisena tekniikkana

Käsittelin luvussa 1.4 termin "Karjala" polyseemisyttä: maantieteellisenä käsitteenä se voi viitata joko Itä-Karjalan, Suomen osaksi jääneiden karjalaisalueiden ja luovutetun Karjalan muodostamaan kokonaisuuteen, kahteen jälkimmäiseen tai vain luovutettuun alueeseen. Se, mihin alueeseen viitataan, on usein pääteltävä kontekstista. Myöskään karelianismin Karjalan rajat eivät ole selkeitä. Sihvo toteaa väitöskirjassaan, että erityisesti ortodoksiuskoinen ja karjalan kieltä puhunut Karjala erottui yhtenäisenä kokonaisuutena suomalaisessa aatehistoriassa, mutta toteaa, että Karjalaan kohdistuneen kiinnostuksen eri aikoina maantieteelliset painopisteet vaihtelivat "karjalaisten asuma-alueen ääreltä toiselle. Varsinkin yleiset teoriat ja kuvitelmat Kalevalan tapahtumapaikoista kuljettivat Karjalan-harrastajia sekä maastossa että fantasiaissa Laatokan ulapoilta Vuoksen varsille, Vienanmeren takaisille sadunhohtoisiin bjarmien asuinsijoille [...] tai vaikkapa vain Pielisen seuduille ja Kuusamoon – siis ulkopuolelle varsinaisen karjalaisalueenkin." (Sihvo 1973/2003, 11.) Vaikka keskeisin mielenkiinto kohdistui Viaan ja Aunukseen (mp.), ei karelianisminkaan "Karjala" ole maantieteellisesti selvärajainen.

Millaisia maantieteellisiä rajoja Paavolainen tekstissään korostaa karelianismista kirjoittaessaan ja mitä alueita hän kuvaa romanttisen karelianismin keinoin?

Paavolainen niin korjaa kuin käyttää hyväkseenkin näitä merkityskerrostumia argumentaatioissaan, eikä vastaus varsinkaan jälkimmäiseen kysymykseen ole yksiselitteinen. Paavolainen tiedostaa Karjalan polyseemisuuden ja sen aiheuttaman merkitysten siirtymisen yhdeltä maantieteelliseltä alueelta toiseen ja itäkarjalaisista suomenkarjalaisiin. Karelianismia käsittelevän jaksonsa lopuksi hän toteaa:

On kuitenkin huomautettava, että maaliskuun rauhanteossa luovutetulla Suomen puoleisen Karjalan alueella on suhteellisen vähän tekemistä edellä kuvatun »karelianismin» kanssa. Sen ansiosta kasvoi kuitenkin romantiikan sininen kukka suomalaisessa tietoisuudessa myöskin rajan täällä puolen – yleensä »karjalaiseen» liittyneenä. Kaiken uuden tieteellisen tietoisuuden uhallakin. (KMM 26.)

Tämän jälkeen Paavolainen käsittelee Jaakkolan teoriaa (ks. 5.3), joka ei itse asiassa tyydy riistämään romantiikan huntua vain luovutetun Karjalan päältä, vaan samoin myös Itä-Karjalan yltä. Edellä lainaamani karelianisen romantiikan ja luovutetun Karjalan toisistaan erottava kohta ei kuitenkaan ole esseen alussa, vaan vasta kolmannella sivulla. Paavolainen on sitä ennen käsitellyt Tolvajärven muistopatsaan merkitystä suomalaisille (5), suomalaisten kokemusta luovutetun Karjalan menetyksen tähden (5; 5.1), karjalaisten merkityksestä suomalaisuuden syntymiselle sekä karelianismin syntyä ja merkitystä (ks. myöhemmin tässä alaluvussa), eikä se estä Paavolaista argumentoimasta luovutetun Raja-Karjalan osan romanttisen karelianismin puolesta (5.4).

Toisin kuin myöhemmin Raja-Karjalan "kalevalaisuutta" käsittelevä kohta (5.4), "Sinisen kukan maan" aloittava Tolvajärven muistopatsasta käsittelevä teksti ei mainitse Tolvajärven sijaitsevan luovutetussa Raja-Karjalassa. Paavolainen törmäyttää vastakkain Tolvajärven luonnonidyllin kuvauksen ("Tolvajärven iki-ihanana harjun kapeimmalla kohdalla, missä solakka, tiheä männikkö on jo saanut väistyä syrjään ja järvien vedet välittömästi taipuvat syleilemään korkeata, keltahiekkaista tieharjannetta" [KMM 24]) ja sen roolin talvisodan maineikkaana taistelupaikkana ("Tykit ovat nyt jyskyneet yli talvisen Tolvajärven, ja kranaatit pirstoneet harjun petäjätömpelin" [mp.]). Kontrasti luo läsnäoloa niin talvisodan puolustustaisteluun liitettylle retoriikalle kuin laajemmin Karjala sijaiskärsijänä -teemallekin (4.2.3).

Se, että Paavolainen ei nosta Tolvajärveä esiin nimenomaan rajakarjalaisena, ei ohjaa lukijaa lukemaan kohtaa Raja-Karjalan, vaan laajemmin luovutetun Karjalan kuvauksena, ja näin käy tietenkin väistämättä, jos lukija ei tiedä Tolvajärven sijaitsevan Raja-Karjalassa. Jos lukija ei sijoita Tolvajärven kuvausta Suomen puolen Raja-Karjalaan, vaan ylimalkaisemmin luovutettuun Karjalaan, yhdistyy kuvauksen karelianistinen kuvastokin laajempaan alueeseen, ja muistopatsaan sanat, "[k]uin tuohitorven valtavan valittava, kaihosta käheä mylvähdys", (KMM 24) tuntuvat kaikuvaan luovutetun Karjalan, ei vain Raja-Karjalan tai Itä-Karjalan maiseman yllä. Näin Paavolaisen esseiden aloittava argumentointi luo läsnäoloa karelianistiselle kuvastolle, mutta teksti ei ohjaa lukijaa liittämään mielikuvissaan tätä karelianismia rajakarjalaisuuteen, vaan luovutettuun Karjalaan laajemmin. Tähän tulkintatapaan ohjaa myös tekstin seuraava

osuus, joka käsittelee Suomelta vaadittuja alueluovutuksia Karjalassa:

Miten valtava olikaan katkeroituminen Suomessa, kun Moskovan todelliset rauhanehdot tulivat tunnetuiksi! Syksyn [1939] neuvottelut olivat koskeneet vain Kannaksen luovuttamista. Mutta pakkorauhassa Suomi ei menettänytkään vain Kannasta, vaan *koko* Karjalan – laulun ja runon maan, Kalevalan maan. Suomalaisten silmät aukenivat yht’äkkiä näkemään Karjalan välillä ehkä jo unohtuneen arvon. Se oli samaa kuin jos Kreikka menettäisi Olympon, Italia Rooman tai Saksa Reinin – paikan, missä *k a n s a n m y t t i* syntyi. (KMM 24, kursiivi ja harvennus Paavolainen).

Paavolaisen argumentti sisältää seuraavat premissit:

1. Karjala on laulun ja runon maa, Kalevalan maa.
2. Kun Suomi menetti talvisodassa luovutetun Karjalan, se menetti koko Karjalan.
3. Karjalan menetys on suomalaisille kansanmyytin syntypaikan, kansallisesti ainutkertaisen ja korvaamattoman paikan menettämistä.

Mitä Paavolainen tarkoittaa koko Karjalan menettämisellä tässä merkityksistä tiheässä ja monitulkintaisessa kappaleessa? Yksinkertaisinta olisi tulkita "koko Karjala" luovutetun Karjalan synonyymiksi: Suomi joutui luopumaan koko rajojensa sisäpuolella olleesta Karjalasta. Se, että Suomen puolelle jäivät edelleen Pohjois-Karjalana ja Etelä-Karjalana tunnetut alueet, ei ole ongelma, sillä Paavolainen ei tunnu näitä laskevan Karjalaan, sillä rauhan tultua "Pohjolan rajaviiva kulkee *jälleen* Suomen rajaviivaa pitkin" karjalaisten uhrauksen takia (KMM 22). Karjalan tulkitseminen luovutetuksi Karjalaksi ei kuitenkaan ole ongelmatonta: tekstin jatkon romanttisen karelianismin piirteet, Karjala laulun ja runon maana sekä Karjala Kalevalan maana, liittyisivät tällöin nimenomaan luovutettuun Karjalaan, ja Paavolainen käyttäisi Karjalan polyseemisyttä hyväkseen argumentoimalla romanttisen karelianismin Karjalan merkitsevän maantieteellisesti vain luovutettua Karjalaa. Argumentatiivisesti tällainen väite tuskin vakuuttaisi suomalaista 1940-luvun lukijaa, niin selvästi Karjalaan liittyvä romantiikka liittyy rajantakaisuuteen ja Itä-Karjalaan, ja Paavolainen toteaa itsekin, ettei luovutetulla Karjalalla ollut paljoa tekemistä karelianistien romantisoiman Karjalan kanssa (KMM 26). Vaikka Paavolainen käyttääkin luovutetun Karjalan, ja ennen kaikkea Raja-Karjalan, kuvaa rakentaessaan hyväkseen karelianistista romantiikkaa, ei "koko Karjalan" tulkitseminen luovutetuksi Karjalaksi saa tukea muualtakaan teoksen argumentaatiosta.

Toinen, ja nähdäkseni huomattavasti varteenotettavampi, tulkinta kohdalle on lähestyä sitä lainatun kappaleen alussa mielensä pahoittaneiden suomalaisten tunnetilan kuvauksena, heidän kokemuksensa sanallistamisena. Tällöin myös Karjala-sana määrittyy siten, millä tavoin Paavolainen olettaa suomalaisten Karjalan menetyksen kokevan.

Lainatussa kohdassa Karjala-sanana polyseemisyys mahdollistaa luovutetun Karjalan ja karelianistien Karjalan merkitysten yhdistymisen, kun luovutettu Karjala saa romanttisen karelianismin luoman myyttisen Karjalan sävyjä: Paavolaisen mukaan suomalaiset kokivat luovutetun Karjalan menettäessään menettäneensä myös tuon myyttisen Karjalan, romanttisen karelianismin kuvaaman "laulun ja runon maan". Edeltävä rajan taakse sodan hävittämänä jääneen Tolvajärven kuvaus saa samanlaista symbolista arvoa: viimeisien Suomen rajan sisäpuolella olleiden karjalaisalueiden menettäminen merkitsi Tolvajärven kaltaisten tunnekokemusten häviämistä, yhteyden katkeamista kansalliseen menneisyyteen.

Seuraavassa kappaleessa Paavolainen käyttää tätä polyseemisyyttä selkeästi hyväkseen:

Kun suomalainen kuuli Karjalan luovutuksesta, ei hän yksinkertaisesti voinut ensi alkuun ajatella mitään käytännöllistä, mitään korvaamatonta kansantaloudellista tappiota. Me tiedämme kaikki, miten syvästi tunneperäinen ja vertauskuvallinen arvo suomalaisessa kulttuuritietoudessa Karjalan nimellä on. Mikään muu maakunta ei ole kansallistuntomme heräämisessä esittänyt sellaista ratkaisevaa osaa kuin Karjala. Itse asiassa voi sanoa, että karjalaiset saivat meidät ensimmäiseksi käsittämään kansallisen erikoisluonteemme. Sattuvasti ja lyhyesti on tämän määritellyt August Ahlqvist-Oksanen, suomalaisen ajatuksen suuri tulkki viime vuosisadalla, lausumalla: *»Täysioikeutettuna yhdyskuntalaisena astuu Karjalainen veljensä Hämmäläisen rinnalle ja sanoo: sinä käänsit Raamatun; se oli hyvä; kiitos siitä; minä lauloin Kalevalan ja Kantelettaren.»* (KMM 25, kursiivi alkup.)

Paavolainen viittaa tekstin alussa luovutettuun Karjalaan vain "Karjalana" ja rakentaa näin lukijalle odotuksen siitä, mitä aluetta kappale käsittelee. Kun hän seuraavassa virkkeessä korostaa Karjalan suurta merkitystä suomalaisille, viittaa hän kuitenkin toiseen alueeseen kuin luovutettuun Karjalaan: hän viittaa karelianistien romantisoimaan Itä-Karjalaan. Teksti itsessään ei kuitenkaan ohjaa lukijaa erottamaan näitä Karjaloita toisistaan, ja lukijan mielessä Paavo-

laisen väittämä merkityksellisyys yhdistyy luovutettuun Karjalaan. Kun Paavolainen viittaa Karjalan merkitykseen suomalaisen kansallistunteen syntyemisessä, mutta hän liittää Karjalan "maakuntaan", johon Itä-Karjala ei ole koskaan kuulunut, on kyse selkeästä merkityksen siirtämisestä alueelta toiselle. Myös "karjalaisista" kirjoittaminen yhtenä ryhmänä, joka kattaa niin suomen- kuin venäjänkarjalaisetkin, ohjaa lukijaa yhdistämään *Kalevalan* ja *Kantelettaren*, joiden merkitystä Ahlqvist-Oksanen vertaa kareliaanisessa hengessä *Raamatun* kääntämiseen, Vienan-Karjalan sijasta luovutettuun Karjalaan.

Paavolainen käsittelee myös suoraan karelianismia ja Karjalaan liitettyä romantiikkaa esseessään. Paavolainen on aallonharjalla karelianismi-termin käyttäjänä: termiä taide- ja aatesuunnan nimeksi ehdotti Yrjö Hirn vuonna 1939 teoksensa *Matkamiehiä ja tietäjiä* esseessä "Kalevala-romantiikka ja Akseli Gallen-Kallela sekä muutamia mietteitä karelianismista Suomen sivistyselämässä" (Tanner 1960, 26). Paavolainen kertoo Lönnrotin runonkeruumatkat, kuvailee vuosisadan vaihteen karelianismia "mahtavaksi kulttuurivirtaukseksi" ja mainitsee sen valtaavan vaikutuksen suomalaiseen taiteeseen. Hän luettelee Gallen-Kallelan, Sibeliuksen, Ahon ja Järnefeltin niiden joukossa, jotka ovat ammentaneet taiteeseensa vaikutteita erityisesti Itä-Karjalasta. (KMM 25–26.) Vaikka Paavolainen toteaa karelianismia käsiteltyään, ettei karelianismilla ja luovutetun Karjalan alueella ollut kovin paljoa tekemistä keskenään, myös karelianismia käsittelevän tekstin sanavalinnat ja Karjala-termin määrittelemättömyys ohjaavat lukijaa tulkitsemaan Karjalan alueeksi, johon sisältyy luovutettu Karjala. Juuri tuota jaksoa ennen Paavolainen on käsitellyt Karjalaa maakuntana ja kuvaillut Olof Enckellin matkaa "Karjalan itärajan erämaissa", jossa "raja" viittaa Suomen ja Neuvostoliiton rajaan, ei Karjalan alueen itärajaan. Kun Paavolainen sitten toteaa karelianismin käsiteltyään aluksi, että "[r]omantiikan sininen kukka kasvoi Karjalassa" (KMM 25) ja toteaa Karjalan olleen "runon maa, vuosikymmenisten kirjallistaiteellisten toivioiretkien päämäärä" (KMM 25), nousee lukijalle luonnollisesti mieleen alue, joka vähintäänkin kattaa luovutetun Karjalan. Tämän jälkeen Paavolainen painottaa Itä-Karjalan merkitystä karelianismille: "Karjalan ja nimenomaan rajantakaisen Karjalan palvonnasta" kehittyi "mahtava kulttuurivirtaus" (mp.), mutta silti hän nostaa myös Suomen puolen alueita esiin: "[m]aalarit, kirjailijat ja säveltäjät matkasivat tietttömiä taipaleitten

päähän itäisen rajamme molemmin puolin" (mp.) ja myös "Gallen-Kallelan maine muuttui melkein tarunomaiseksi rajan kahta puolen hänen samoillessaan [...] luonnoksia tekemässä" (KMM 26).

5.3 Jaakkolan vasta-argumentti

Karelianismin vuosisadan vaihteessa luoma käsitys Karjalasta kalevalaisen kulttuurin todellisenä alkukotina oli vuosikymmenten aikana saanut haastajia, ja erityisesti professori Jalmari Jaakkolan teoria, joka piti Kalevalan tarinoita tosipohjaisina ja joka sijoitti *Kalevalan* kansan kodin Pirkanmaalle, sai huomattavasti näkyvyyttä niin Jaakkolan tieteellisten tekstien kuin hänen suurelle yleisölle tarkoittamansa teoksen *Suomen historian ääriiviivoja* avulla.

Myös Jaakkola päätyi etsimään suomalaisuuden menneisyyttä kansanperinteen kautta, siis samoin kuin karelianistit olivat tehneet ennen häntä. Jaakkola ei kuitenkaan nähnyt *Kalevalaa* vain kansanrunoutena vaan uskoi, että se kuvasi tosiasiallisia menneisyyden tapahtumia, ja karelianisteista poiketen hän sijoitti *Kalevalan* tapahtumapaikat Satakuntaan, omaan kotimaakuntaansa. *Kalevalaan* tallennettu kansanperinne oli siirtynyt näiltä syntysijoiltaan Karjalaan, jossa se oli säilynyt, mutta sen pohja oli länsisuomalainen. Tämän oletuksen pohjalta hän laati Suomelle noin 300 vuotta uutta historiaa, 800-luvulta ristiretkiin asti, ja tämä historia osoitti, että suomalaisilla oli ollut mahtava menneisyys jo ennen ruotsalaisten saapumista. (Jussila 2007, 40–41.) Osmo Jussila tiivistää Jaakkolan käsityksen seuraavasti:

Kalevala oli rikas muistomerkki siitä, että Suomen kansa oli astunut monipuolisesti kehittyneenä kulttuurikansana kristillisen Länsi-Euroopan yhteyteen. Suomen kansa oli siis »kulttuurikansa» jo ennen ristiretkiä. (Jussila 2007, 41–42.)

Jaakkolan historiankirjoituksen näkemys kansanrunouden läntisestä pohjasta riisui Karjalan paljosta siihen aikaisemmin liitetystä mystiikasta ja kunniasta, siirsi kalevalaisen suuruuden ajan Satakuntaan ja jätti Karjalalle hyvin vaatimattoman roolin muualta, suomalaisuuden "todellisilta" sydänmailta tulleen kansanrunouden säilyttäjänä. Jaakkolan historiakäsitys eroaa huomattavasti romanttisen karelianismin vastaavasta, vaikka myyttisyydessä sinänsä onkin

selkeät yhtymäkohdat. Koska karelianistisen romantiikan oletama karjalaisten menneisyyden myyttinen kultakausi ei hänen mukaansa ole historiallisesti totta, ovat viitteet Karjalan "kalevalaiseen" historiaan ja muinaiseen suuruuteen (A1, A2) luonnollisesti virheellisiä.

Toinen tämän työn kannalta merkittävä varhaishistoriallisen ajan historiankäsitys koskee suomalaisten ja karjalaisten esihistoriallista suhdetta. Jaakkolan näkemyksen mukaan suomalaisten esi-isät tulivat kristillisen ajanlaskun aikana meren yli etelästä, eivät idästä, kuten aikaisemmin oli ajateltu (Jaakkola 1940, 8–9). Pääsääntöisesti asiatyyliässä pitäytyvä Jaakkola perustelee väitettään ensin maantieteellisillä syillä, mutta intoutuu sitten rakentamaan siltaa *Kalevalan* kertomuksen ja suomalaisten esi-isien välille:

Kuten Kalevalan mukaan Väinämöinen on Suomen kansa täten kerran noussut merestä tulevan elämänsä näyttämölle. Ja sittemmin on Suomen kansa ja kulttuuri – päinvastoin kuin tähän asti on yleensä edellytetty – kokonaan kasvanut ja kehittynyt hedelmöittävän etelästä ja lännestä tulevan merituulen alaisena. (Jaakkola 1940, 9.)

Jaakkolan historiakäsitys korostaa Suomen luonnollista kuulumista länteen. Myös Paavolainen pohjaa analogiansa tälle väitteelle (4.1.1), mutta Jaakkolalla se sisältää myös oletuksen, jonka mukaan karjalaisuus oli osa suomalaisuutta esihistoriallisena aikana. Yhtenäinen "Suomen kansa" on katkelmassa olemassa jo paljon ennen hänen olettamaansa kulta-aikaa 800-luvulta eteenpäin, eikä Jaakkola epäröi puhua suomalaisten esi-isistä yhtenäisenä ryhmänä tutkimustekstissäänsäkään. Jaakkola pitää suomalaisia heimoja, myös karjalaisia sanan laajimmassa merkityksessä, historiallisista syistä johtuvina, eikä "Suomen kansan varhaisimmassa henkissä olemuksessa [...] ole mitään syvällisiä alkuperäisiä heimoeroavaisuuksia saati sitten täysin sovittamattomia ja ristiriitaisia aineksia", ja "Karjalan alkava erikoistuminen ja sen tietoinen (?) vastakohtaisuus läntiseen Suomeen [on] vasta historiallisten tekijäin luoma" (Jaakkola 1935, 260). Karjalaisuus on toisin sanoen ulkoisten syiden takia eriytynyt alun perin yhtenäisestä suomalaisuudesta, ja sen käsittäminen omaksi kansakseen on virheellinen oletus. Tämä kertomus menneisyydessä yhtenäisestä mutta eri suuntiin ajan saatossa lähteneestä ja yhtenäisyytensä kadonneesta kansasta oli myös suursuomalaisen ajattelun taustalla olevia suuria kertomuksia. On tuskin liioiteltua nähdä Jaakkolan työn tavoitteena tämän kertomuksen osoittaminen todeksi historiankirjoituksen keinoin.

Paavolainen viittaa Jaakkolan teorioihin ”Sinisen kukan maassa”:

[P]rofessori Jalmari Jaakkolan urauurtavat tutkimukset ovat tahtoneet sitovasti osoittaa, että Kalevalan heijastaman kulttuurin kotiseutu on Länsi-Suomi ja että se kansallinen myytti, joka tänä päivänä voi ruokkia isänmaallista innostustamme, on länsisuomalainen. (KMM 26.)

Paavolainen esittelee lyhyesti Jaakkolan ajatuksen *Kalevalan* taustan länsisuomalaisuudesta teoriaa suoraan kritisoimatta, mutta silti samalla teksti pitää Jaakkolaan etäisyyttä personifikoimalla Jaakkolan tutkimukset: Jaakkola ei "sitovasti osoita" Kalevalan kulttuurin läntisyyttä, vaan hänen tutkimuksensa "ovat tahtoneet" tehdä niin. Paavolaisen essee antaa Jaakkolan tutkimuksille oman tahdon, joka pyrkii kohti jotain, sen sijaan, että nämä tutkimukset osoittaisivat asian todistetuksi faktaksi.

Tämä etäisyys näkyy myös laajemmin *Karjala – muistojen maassa*: vaikka Jaakkola on nimenomaan historioitsija, ei Paavolainen viittaa häneen "Kahden miekan maan" historiallisessa osuudessa, vaan "Sinisen kukan maassa", kun hän käsittelee Karjalaan liitettyjä uskomuksia. "Kahden miekan maan" historiallinen osuus ei myöskään noudata Jaakkolan käsitystä karjalaisten ja suomalaisten yhtenäisestä alkuperästä, vaan esittää esihistorian niin, että suomalaisuuden ja karjalaisuuden tarinat lukee toisistaan erillisinä (4.2.1). Vaikka "Sinisen kukan maan" kalevalaisuusargumentointi onkin monitulkintaista (5.1; 5.4), romanttisen karelianismin kuvaston käyttäminen Karjalan kuvauksen yhteydessä luo joka tapauksessa läsnäoloa näiden välille.

5.4 Romanttinen karelianismi ja Raja-Karjala

Paavolaisen Raja-Karjalaa, Karjalan maakunnan ortodoksista aluetta, käsittelevä osio, joka on esseessä heti Jaakkolan käsittelyn jälkeen, ei pohjaudu Jaakkolan antiteesin ajatukselle *Kalevalan* läntisestä pohjasta, vaan Paavolainen argumentoi romanttisten karelianistien tapaan kalevalaisuuden elävän edelleen Karjalassa: ”Ja kuitenkin... Miten määrittelemättömänä elikään kalevalaisuus yhä vieläkin Raja-Karjalan kylissä ja metsissä. Sitä eivät sahat, linja-autot

eivätkä rautatiet olleet karkottaneet.” (KMM 26–27.) Jaakkolan teoria riisui Karjalan yltä romantiikkaa ja näytti sen vain muinaisrunouden tallentajana, mutta Paavolaisen argumentin mukaan kalevalaisuuden ja karjalaisuuden suhde on syvempi kuin vain säilyttäjän: kalevalaisuus elää (tai matkailija kokee sen elävän, ks. myöhemmin tässä luvussa) Raja-Karjalassa. Paavolaisen argumentointi ei erottele karjalaista luontoa ja kulttuuria kalevalaisuuden säilyttämisessä: kalevalaisuus ei ollut vain ”kylissä”, s.o. ihmisissä ja niissä tarinoissa, joita he edelleen muistivat, vaan myös ”metsissä”, eli luonnossa, ihmiskulttuurin ulkopuolella, maisemassa. Kalevalaisuus ei ollut vain tarinaperinnettä ja sen ylläpitämistä, vaan jollain tavoin epämääräistä, ”määrittelemätöntä”, ja sen merkitys oli laajempi ja oli aistittavissa myös luonnossa itsessään. Jos ”kalevalaisuuden” tulkitsee *Kalevalan* kuvaamaksi kulttuuriksi, voi kalevalaisuuden löytymisen Karjalasta tulkita *Kalevalan* ja Karjalan samastumiseksi (ks. A1).

Paavolainen havainnollistaa argumenttiaan Raja-Karjalan kalevalaisuudesta kuvaamalla nimettömäksi jäävän matkailijan havaintoja, ajatuksia ja kokemuksia Raja-Karjalassa. Perelmanin mukaan havainnollistamisessa on kyse hyväksytyin säännön tekemisestä läsnäolevaksi tietoisuudessa. Havainnollistuksen ja esimerkin ero on siinä, että esimerkkien pohjalta johdetaan sääntöjä, mutta koska havainnollistamisella ei samanlaista taakkaa ole, sitä voi käyttää vapaammin: ”Kun säännön induktiiviseen johtamiseen käytettävältä esimerkiltä vaaditaan kiistatonta todellisuutta, läsnäoloa palvelevan havainnollistuksen taas tulee ennen kaikkea vedota mielikuvitukseen.” (Perelman 1996, 122.) Perelman toteaa esimerkiksi Edgar Allan Poen ja Villiers de l’Isle-Adamin käyttäneen havainnollistamista kertomuksissaan aloittamalla tarinansa säännöllä ja sitten kuvaamalla tapahtumia, jotka sääntöä noudattavat (mp.). Paavolaisen voi katsoa käyttävän samaa tekniikkaa: hän esittää ensin argumentin ja sen jälkeen kertomuksen, joka toistaa argumentin väitteen.

Millainen sitten on Paavolaisen havainnollistava kertomus? Paavolainen havainnollistaa kalevalaisuuden elinvoimaa Raja-Karjalassa kuvaamalla nimettömän matkailijan kokemusta:

Se [kalevalaisuus] tempasi matkailijan valtoihinsa muuallakin kuin Tolvajärven muistopatsaalla – kaikkialla tässä erämaamaisemassa, jossa korvet aaltoilivat jokaisen kylävaaran harjalta silmiin kuin meren aallokko, tummansininen ja myrskyilevä! (KMM 27.)

Matkailijan kokemus Tolvajärven muistopatsaalla on viittaus esseen alun väitteeseen, jonka mukaan matkaajat kokevat paikalla ”sävehdyttävää liikutusta”, kun muistosanat koskettavat suomalaisten sydäntä (KMM 24, ks. myös luku 5). Tässä Paavolainen toisaalta toistaa aikaisemmin esittämänsä argumentin runonlaulajien patsaan suuresta tunteellisesta merkityksestä suomalaisille antaen väitteelle läsnäoloa, toisaalta pyrkii laajentamaan tämän tunteen koskemaan Raja-Karjalaa. Matkustaja havaitsee lukuisia romanttiselle karelianismille tyypillisiä piirteitä Raja-Karjalan maisemaa katsellessaan: maiseman yllä ”kalmistosaarien murhe”, lähteelle unohtunut tuohilippi, järveen kaatuneen kelohongan viereen vedetty harmaa vene, tuulinen iltarusko Ägläjärven kalmistokuusikon ympärillä, suon yli alkava pitkospolku saavat matkailijan miettimään: ”Miten »kalevalaista» tuo kaikki onkaan!” (KMM 27.)

Sillä, miten usein ja millaisin tekniikoin samaa argumenttia tuetaan, on vaikutus argumentaation tehoon. Perelmanin mukaan argumentaatiota voidaan tukea ja tietyn argumentin hyväksyttävyyteen vaikuttaa useilla tavoilla: ”Asian alleviivaamiseen voidaan käyttää toistoa, yksityiskohtien kasaamista ja tiettyjen jaksujen erityistä painottamista” (Perelman 1996, 46).

Paavolainen vahvistaa kertomuksensa vaikuttavuutta käyttämällä yksityiskohtien kasaamista. Erikseen argumentit eivät olisi erityisen vakuuttavia, mutta kasaamalla niitä peräkkäin useita Paavolainen voi periaatteessa vahvistaa koko argumentaationsa tehoa. Kuten Perelman huomauttaa, aivan niin yksinkertaista argumentaatio ei tietenkään ole: jos lukija ei hyväksy argumentaatiota, saattaa argumentointi synnyttää kielteisen reaktion (mt., 155). Voinee kuitenkin olettaa Karjalan ja romanttisen karelianismin yhteyden olevan *Karjala – muistojen maan* yleisön, niin karjalaisten kuin Paavolaisen argumentaation yleisökonstruktiona olevien suomalaistenkin, keskuudessa melko laajalti hyväksyttyä, jolloin kyse on ennemminkin jo olemassa olevan siteen vahvistamisesta näiden kahden välillä kuin uuden luomisesta, ennemminkin läsnäolon luomisesta kuin varsinaisesta vakuuttamisen tarpeesta.

Paavolaisen nimeämätön matkustaja näkee Raja-Karjalassa Gallen-Kallelan kansallisromanttisen kuvataiteen kuvastoa, jonka tämä yhdistää mielessään kalevalaisuuteen. Käyttämällä Gal-

len-Kallelan asetelmia (kelohonka ja rannalle vedetty vene maalauksessa Purren valitus) ja yksityiskohtia (tuohilippi edellisellä aukeamallakin esiintyvässä Eliel Aspelinin exlibriksessä) Paavolainen luo läsnäoloa sellaisille Gallen-Kallelan maalauksille, jotka tukevat hänen havainnollistustaan: kun ensimmäinen lukijan mieleen tuleva asia tekstiä lukiessa on Gallen-Kallelan kansallisromanttisesti väritynyt maalaus, johon hän luultavasti suhtautuu suopeasti ja joka saattaa saada hänessä aikaan myös tunnemuiston, yhdistyy tuo kuva Raja-Karjalan kuvaukseen.

Kertomuksen seuraava osa käsittelee alueen kehittyneisyyden ja kalevalaisuuden suhdetta. Teksti esitetään edelleen matkustajan näkökulmasta, mutta matkustajan havaitsemien yksityiskohtien ja todellisuuden suhde muuttuu. Edeltävä jakso ei kehoita lukemaan tuohilippiä, kelohonka-asetelmaa tai iltaruskoa kalmistosaarten yllä muuna kuin osana matkustajaa ympäröivää todellista maailmaa, josta tämä sitten tekee karelianistisen johtopäätöksensä, mutta seuraavassa jaksossa esiintyy niin matkustajan todellisia havaintoja kuin hänen kuvittelemiaan yksityiskohtiakin. Paavolaisen matkamies näkee auton ikkunan takaa kehityksen: kyläkoulun, linja-auton kyyditsemässä praasniekkoihin ja kuulee Seurahuoneelta iskelmät. (KMM 27.) Paavolainen ei argumentoi sen puolesta, että Raja-Karjala olisi jäänyt elämään jonkinlaista kalevalaista muinaisaikaa, vaan alue on seurannut aikaansa jäämättä menneisyyden vangiksi. Näin Paavolainen argumentoi valistuksellisen karelianismin ”kurjan Karjalan” mielikuvaa vastaan. Kehittyneisyydestä huolimatta matkailija kuitenkin ”tietää”, eli voi kuvitella mielessään, samaan aikaan yhä olemassa olevan menneisyyden: vainajille tarkoitettu piirakka karjalaisilla risteillä merkityillä hautakummuilla ja kapean polun päässä olevassa kylässä vieläkin kansanviisaudet muistava pariskunta. (KMM 27.) Nämä kaksi aikatasoa, kehittynyt nykyisyys ja myytinen muinaisuus, ovat kuvauksessa läsnä samanaikaisesti, mutta siinä missä nykyaikaisuutta kuvaavat bussit, autot, kyläkoulut ja iskelmät esitetään kuvauksessa objektiivisesti tosina, esittää Paavolainen romanttisen karelianismin kuvaston matkailijan kuvitelmana, tämän mielikuvituksen tuotteena. Havainnollistuksen alkupuolella matkailijan ajatuksia ohjasivat yksityiskohdat, jotka saivat romanttisen karelianismin konventioiden mukaisen tulkinnan, mutta kalevalaisuuden havainnollistus irtoaa loppua kohti yhä selkeämmin todellisesta maisemasta ja sen yksityiskohdista: matkailija ei tarvitse enää mielikuvien syntymiseen ulkoisia virikkeitä,

vaan mielikuvat kumpuavat tämän hahmon, jonka Paavolainen rinnastaa kaikkiin suomalaisiin, sisäisestä "tiedosta". Elävän kalevalaisuuden havainnollistus muuttuu kappaleen sisällä yhä selkeämmin Raja-Karjalaan liitettyjen, karelianismista ponnistavien mielikuvien luetteloinniksi, joka kuvastaa ennemminkin havainnoijan ennakkoasennetta kuin hänen havaitsemaansa todellisuutta. Matkailijan katkelman lopussa kuvitteleva "ikivanhan kansanviisauden salat" vielä taitava "pitkäpartainen ukko tai kurttukasvoinen vaimo" herättää kysymään, onko alun argumentin kylissä ja metsissä määrittelemättömänä elävä kalevalaisuus kuitenkin pohjimmiltaan argumentaation mukaan vain katsojan tulkintaa, suomalaisten karelianismista periytyvä tapa nähdä luovutettu Raja-Karjala, vai jotain, jolla on perusta maisemassa itsessään.

Onko Paavolaisen esittämässä listassa kyse itsestään selvästi havainnollistamisesta, eikö matkailijan kokemuksia kuvaavan kohdan voisi tulkita myös esimerkiksi, jonka pohjalta väite Raja-Karjalan kalevalaisuudesta on johdettu, vaikka esitysjärjestys onkin toinen? Ja voiko esimerkki olla luonteeltaan fiktiivinen? Perelmanin mukaan esimerkin "tavoitteena on erityistapauksesta lähtien selvittää sääntöä tai rakennetta, johon se perustuu. Siten vaikkapa tarina henkilöstä, joka lahjojensa ja ponnistustensa avulla kipuaa ylöspäin yhteiskunnan portaita, viestii optimismia ja uskoa yhteiskuntaan, jossa tällainen menestys on mahdollista, vaikka sillä ei viitatakaan mihinkään erityiseen tapaukseen." (Perelman 1996, 120.) Esimerkki voi siis olla myös fiktiivinen, kunhan sen välittämä viesti vastaa todellisuutta. Oleellista esimerkin avulla argumentoidessa on kuitenkin "valitun esimerkin kiistattomuus: nojaahan johtopäätös juuri sen todellisuuteen ja todenperäisyyteen" (mt., 121). Pohjimmiltaan Paavolaisen argumentaatioissa on kyse fiktiivisen matkailijan, joka yhdistyy aikaisemmin tekstissä konstruoituun jokaiseen suomalaiseen, sisäisen tunnekokemuksen kuvauksen varaan rakentuvasta katkelmasta, jossa tämä huomaa Raja-Karjalassa lukuisia Gallen-Kallelan karelianistiseen kuvastoon kuuluvia asioita (tuohilippi, vene kaatuneen keloapuun vierellä) sekä kuvittelee karjalaisuuden pakanallisuuteen ja muinaisuuteen viittaavia esineitä (vainajille tarkoitettu piirakka hautakummuilla), kokee tunteita, joita aiheuttaa tyypillisesti karelianistinen maisema (kalmistosaaariin liittyvää murhetta) ja kuvittelee kansanviisauden hallitsevan pitkäpartaisen ukon. Ei ole mahdotonta tulkita katkelmaa Perelmanin tarinan tavoin fiktiivisenä esimerkkinä siitä, mitä suo-

malainen matkailija Raja-Karjalassa kokisi sinne matkattuaan, mutta on vaikeaa ajatella fiktiivisen matkailijan kuvitelmien kuvauksen täyttävän kiistattomuuden vaatimusta tai vakuuttavan sellaista kuulijaa, joka ei suhtaudu jo alun perin myönteisesti Raja-Karjalan "kalevalaisuuteen", alueeseen romanttisen karelianismin kuvaamana vanhan kansanperinteen säiliönä. Ehkäpä luonnollisempaa onkin ajatella, että katkelma on suunnattu sellaisille lukijoille, jotka jo valmiiksi hyväksyvät kalevalaisuuden ja Karjalan liittymisen toisiinsa, Sihvon mainitseman romanttisen karelianismin "utooppisen struktuurin" tarjoaman mielikuvan Karjalasta utopiana, idyllinä ja rauhan miljöönä (Sihvo 1973/2003, 402) ja joita ei tarvitse enää siitä vakuuttaa. Tällöin tämä karelianistista symboliikkaa vilisevä kohta toimii Karjalan kalevalaisuuden havainnollistamisena ja mieleen palauttamisena. Voi myös olla, että havainnollistamista ja esimerkin avulla perustelemista ei ole välttämätöntä nähdä toisiaan poissulkevinä: katkelma voi toimia melko heikkona esimerkkinä niille, jotka tarvitsevat vakuuttamista, ja mieleen palauttamisena niille, jotka jo hyväksyvät Raja-Karjalan ja laajemminkin Karjalan kalevalaisuuden.

5.5 "Sinisen kukan maan" argumentaation karelianistiset piirteet

"Sinisen kukan maan" argumentaatio käyttää hyväkseen useita Sihvon karelianistisessa lausumuunnelossa mainittuja argumentteja. Tekstissä korostuvat A-listan piirteet, joissa suomalaisesta asennoitumisesta ei näy, mutta jotka korostavat romanttisen karelianismin luomaa kuvaa Karjalasta suomalaisuuden ja karjalaisuuden myyttisen menneisyyden lähteenä tai vähintään säilyttäjänä.

Esseen alun menneiden sukupolvien romantisoiminen (A2) ei saa laajempaa osaa esseessä, mutta sen käyttäminen luo kuitenkin läsnäoloa karelianismin Karjalaan liittämälle romantiikalle ja lähentää suomalaisuutta ja karjalaisuutta toisiinsa tavalla, joka tukee "Kahden miekan maan" keskeisintä analogiaa (4.2.2). Esseessä on myös Karjalan idyllisyyttä korostavia piirteitä (A3), ja erityisen selkeästi ne nousevat näkyviin, kun esseen lukee "Kahden miekan maan" Karjalan sotaisuutta korostavan historiaosuuden vastapainona. Paavolainen pitäytyy ennustamasta Karjalan tulevaisuutta ja mahdollista paluuta Suomen yhteyteen (A4), mutta sensuurin takia se ei olisi ollut mahdollistakaan (ks. 4.3).

Karjala-termin polyseemisuuden takia ei ole aivan yksiselitteistä, millä tavalla teksti suhtautuu Karjalan ja Itä-Karjalan suomalaisuuteen. Suoraan Paavolainen ei tietenkään tällaista väitettä esitä, eikä olisi sensuurin vuoksi voinutkaan niin tehdä, mutta on kiistatta selvää, että esseiden alusta asti hän käyttää Karjala-sanana polyseemisuutta hyväkseen argumentoinnissaan liittämällä itäkarjalaisuuteen liittyvää mystiikkaa suomenkarjalaisuuden kuvaan. Kun Paavolainen esseensä alussa kirjoittaa suomalaisten runonlaulajapatsaan äärellä kokemasta tunteesta, yhdistyy tuo runonlaulajapatsas luonnostaan laajempaan karjalaisuuteen kuin vain suomenkarjalaisuuteen. Tällainen polyseemisuuden hyväksikäyttäminen on toki aivan muuta kuin se Itä-Karjalan Suomeen kuulumisen korostaminen, josta Sihvo kohdassa B4 kirjoittaa. Voikin sanoa, että esseessä ei karelianismin suursuomalaisista väitteistä lähtevää argumentaatiota esiinny.

Valistuksellisen karelianismin Karjalaan liittämiä mielikuvia Paavolainen ei käytä hyväkseen argumentaatiossaan, vaan sen sijaan argumentoi niitä vastaan. "Sinisen kukan maassa" Paavolainen argumentoi sen puolesta, että Karjala ei ole köyhä ja kansa sivistymätöntä. Paavolainen esittää tämän virheellisen käsityksen johtuneen P. J. Hannikaisen Karjalan maakuntalaulusta: "Jospa »Karjalaisten laulun» sepittäjä isä Hannikainen olisi arvannut, minkä sitkeän halventavan mielikuvan hän iskostikaan muun Suomen käsitykseen laulattaessaan vuosikymmeniä hokemaa »kurjasta» Karjalasta!" (KMM 32). Paavolainen argumentoi niin kurjuutta kuin luonnon yksipuolisuutta ja karuuttakin vastaan (KMM 32–34): hänen mukaansa luovutettu Karjala ei ole sen enempää karu kuin köyhäkään. Samalla Paavolainen vastustaa myös määrätietoisesti Kannaksen näkemistä venäläisvaikutteisena, seikka, joka ei esiinny Sihvon karelianismin piirteissä ja johtunee osaltaan toisaalta ortodoksisista rakennuksista, ja ehkäpä osaltaan Karjala-sanana polyseemisuudesta johtuvasta sekaannuksestakin: Itä-Karjalan venäläisyyden piirteet saattoivat vastavuoroisesti myös sekoittua suomenkarjalaisuuden kuvaan, samalla tavoin kuin romanttisen karelianismin Itä-Karjalaan liittämät piirteet siirtyivät Suomenkin puolen Karjalaan ihmisten mielissä, kuten Paavolainen itsekin toteaa: "Sen [karelianismin] ansiosta kasvoi kuitenkin romantiikan sininen kukka suomalaisessa tietoisuudessa myöskin rajan tällä puolen – yleensä »karjalaiseen» liittyneenä." (KMM 26).

6 Kenelle Paavolainen argumentoi *Karjala – muistojen maassa*?

Tässä luvussa tutkin sitä, suuntautuuko *Karjala – muistojen maan* argumentaatio universaaliyleisölle vai jollekin tietylle erityisyleisölle. Selvitän myös sitä, millainen argumentaatioon sisältyvä yleisökonstruktio on sen perusteella, millaisille väitteille teoksen karelianistinen argumentaatio pohjautuu.

Perelman ja Olbrechts-Tyteca erottavat toisistaan universaaliyleisölle ja jollekin tietylle yleisölle suunnatun viestinnän (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 31). Universaaliyleisölle suunnatun argumentin pitää vakuuttaa lukija siitä, että sen esittämät argumentit ovat itsestään selviä, absoluuttisia ja ajasta riippumattomia (mt., 32). Universaaliyleisölle suunnattujen argumenttien perustana eivät voi olla vain tietyn erityisyleisön hyväksymät perusväittämät, vaan argumentoija ”pyrkii löytämään yleispäteviä tosiseikkoja, totuuksia ja arvoja, jotka jokaisen kohtuullisen valistuneen oletetaan ilman muuta hyväksyvän” (Perelman 1996, 24). Erityisyleisölle argumentoiva voi sen sijaan käyttää argumentaationsa perusväittäminä sellaisia väittämiä, jotka tämä erityisyleisö hyväksyy (Perelman 1996, 24). Tutkija voi olettaa kollegoidensa hyväksyvän tutkimusalan perusolettamukset, ja pappi voi olettaa seurakunnan hyväksyvän *Raamatun* arvovallan (mt., 39). Erityisyleisölle suunnattu argumentaatio ei välttämättä vakuuta tämän yleisön ulkopuolella olevia, sillä argumentaatio saattaa pohjautua sellaisille väitteille, jotka ovat erityisyleisön ulkopuolisille vieraita tai joita he eivät hyväksy lainkaan (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 31).

Paavolaisen *Karjala – muistojen maan* argumentaatio ja premissit ovat kulttuurillisesti sidoksissa kirjoitusajankohtaan ja suomalaiseen kulttuuriin, eivätkä ne ole Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan tarkoittamalla tavalla universaaliyleisöä vakuuttavia: ne eivät ole itsestään selviä, absoluuttisia ja ajasta riippumattomia (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 32), niiden ei ole mahdollista vakuuttaa kuulijaa kuin kuulijaa puolelleen.

Paavolainen ei suuntaa argumentaatiotaan universaaliyleisölle, vaan sellaiselle erityisyleisölle,

jonka hän olettaa hyväksyvän ne premissit, jotka hänen argumentaationsa takana ovat. Paavolaisen "Kahden miekan maan" argumentaation taustalla ovat Suomen roolia Lännen ja Idän rajalla koskevat premissit (ks. 4.1.4), ja "Sinisen kukan maan" argumentaation taustalla oleva premissi yhdistää Karjalan ja suomalaisen muinaisuuden toisiinsa ja periytyy karelianismista. Jotta merkityssiirto premisseistä johtopäätöksiin voisi tapahtua, on premissien oltava sellaisia, että niillä on yleisön keskuudessa riittävä hyväksyntä. Argumentoijan on tunnettava yleisönsä, jotta hän tietää, millaisille väitteille hän voi pohjata argumentointinsa. Argumentoinnin onnistumisen kannalta johtopäätös, johon argumentoija päätyy, ei kuitenkaan voi olla yleisön kannalta mahdoton hyväksyä, sillä tällöin yleisö luopuu ennemmin jostain premisseistä kuin hyväksyy johtopäätöksen, ja argumentoijan vaiva valuu hukkaan. (Perelman 1996., 20; 28).

Maailman jakautuminen itään ja länteen, Suomen sijainti lännen puolella sekä Suomi etuvartioasemana -retoriikka ovat sellaisia, että voi olettaa suuren osan suomalaisista hyväksyvän ne sellaisenaan. Premissit mahdollistivat myös talvisodan lopputuloksen näkemisen voittona (sota oli koko Lännen puolustusvoitto, jonka hintana oli Karjala, eikä koskenut vain Karjalaa), ja lisäksi se glorifioi suomalaisten ja Suomen taistelun painottamalla sen laajempaa merkitystä Idän ja Lännen kamppailussa, eli antoi yleisölle mahdollisuuden sodan aiheuttamien menetysten merkityksellistämiseksi.

Karjala – muistojen maassa itsessään ei ole mainintaa siitä, kenelle se on suunnattu, mutta harvat teokset eksplisiittisesti ilmaisevat sitä, mikä niiden tarkoitettu yleisö on, eikä tällöinkään ole kiistatonta, että argumentaatio todella on kohdistettu sille ryhmälle, jota puhutellaan (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 19; Perelman 1996, 21).

Jos yleisökonstruktio kattaa suomalaiset, myös suomenkarjalaiset mahtuvat tähän oletukseen. Miksei argumentaatio voisi pyrkiä vaikuttamaan vain suomenkarjalaisiin, onhan teos Karjalan muistikirja? On kuitenkin selvää, että argumentaation yleisö ei koostu heistä: Paavolainen argumentoi laajalti luovutetun Karjalan venäläisyyteen yhdistäviä mielikuvia vastaan pyrkien osoittamaan ne virheellisiksi (ks. 5.5) ja korostamalla luovutetun alueen suomalaisuutta (Esimerkiksi Kivennavasta ja Uudestakirkosta kirjoittaessaan Paavolainen toteaa, että

niiden kansa on ”rodultaan, kieleltään ja mieleltään [...] aina pysynyt suomalaisena rajan ja Pietarin valtavan metropolin läheisyydestä huolimatta” [KMM 20].). Tällaiselle argumentaatiolle ei olisi tarvetta, jos yleisönä olisivat vain luovutetun Karjalan asukkaat.

Suomalaisten lisäksi oli yksi erityinen ryhmä, johon Paavolainen pyrki argumentaatiollaan vaikuttamaan: ne suomalaiset päättäjät, jotka olivat säätämässä lakia evakkokarjalaisten saamista korvauksista. Paavolainen viittaa itse tähän KMM:n puoleen *Rakas entinen Karjala* -teoksen esipuheessa, ja esipuheen mukaan vaikuttamisyrityksen takia ”[u]udenaikainen osuusmeijeri syrjäytti säännöllisesti lyyrillisen maiseman ja nykyaikainen koulu maalauksellisen kansantyyppin” (Paavolainen & Pimiä 1942, esipuhe). Samalla esipuhe myös antaa ymmärtää, millaisin argumentein se tavoitteeseensa pyrki: se korosti kuvaosiossa maakunnan vaurautta ja uudenaikaisuutta esteettisen kustannuksella. Tämä vaurauden käsittelyn pani merkille myös Martti Haavio *Uudessa Suomessa* 29.11.1940 (Riikonen 1995, 45). Paavolainen viittaa esipuheessa KMM:n kuvaosioon eikä mainitse erikseen esseitä. Lienee kuitenkin turvallista olettaa, ettei hän olettanut korvauslakipäättäjien vain selailevan teoksen kuvia, vaan perehtyvän myös esseisiin, ja käyttäneen osuusmeijeriä, kansakoulua, kansantyyppiä ja maisemaa esimerkkiin pohjautuvana argumentaationa, jonka avulla hän selvitti laajempaa teoksen jäsentämistä koskevaa periaatetta. Samalla argumentti kuitenkin luo läsnäoloa myös runolliselle Karjalan mielikuvalle: maalauksellisia kansantyyppisiä ja lyyrisiä maisemakuvia toki oli saatavilla, niitä ei vain käytetty.

Vaikka argumentaatiosta löydettävissä oleva yleisökonstruktio viittaa laajemmin suomalaisiin, ei vain suomenkarjalaisiin, ei ole syytä olettaa, että teoksen oletettu tai toteutunut lukijakunta vastaisi tätä yleisökonstruktiota. Ensimmäinen kustantaja, jolle teosta tarjottiin, kieltäytyi kustantamasta *Karjala – muistojen maata* siksi, että se oletti evakkoon joutuneiden karjalaisten olevan liian köyhiä sitä ostamaan (Paavolainen, J. 1991, 167). Tämä lähteessä nimettömäksi jäävä kustantaja oletti siis teoksen potentiaalisen yleisön, tai ainakin sen mahdollisen ostajakunnan, koostuvan vain tai ainakin pääosin evakkokarjalaisista. Myös myöhemmin Paavolaisen *Karjala*-kirjojen yleisöstä puhuttaessa on painotettu teosten merkitystä evakkokarjalaisille

ja heidän lapsilleen (esim. Riikonen 2014, 368), ja Sihvo on kirjoittanut niiden aloittaneen laajan Karjala-kirjallisuuden, joka toimi heimoterapian yleismallina: ”Kun Karjalan menetys teki karjalaisten yksilölliseen ja kollektiiviseen tajuntaan ikään kuin tyhjän aukon, se hoidettiin itseterapialla: tyhjiö täytettiin muistoilla” (Riikonen 2014, 368). Teoksilla on siis ollut merkittävä vaikutus siihen, millaisena luovutettu Karjala on nähty ja millä tavoin sitä on kuvattu sotien jälkeen. *Karjala – muistojen maan* argumentaation yleisökonstruktio kattoi suomenkarjalaisia suuremman ryhmän, mutta silti teos oli juuri tuolle alaryhmälle erityisen merkityksellinen.

7 Gallen-Kallela-essse "Sinisen kukan maan" edeltäjänä

Gallen-Kallelan muistokirjoitus on merkittävä interteksti *Karjala – muistojen maan* "Sinisen kukan maa" -esseelle, ja tekstien argumentaatioiden vertaaminen keskenään paljastaa selkeiden yhtäläisyyksien lisäksi myös merkittäviä eroja argumentaatioiden tavoitteissa. Paavolainen käyttää teksteissä samoja argumentatiivisia tekniikkoja ja samoja kansallisromanttisia yksityiskohtia, ja jotkin tekstikatkelmat toistuvat lähestulkoon identtisinä molemmissa teksteissä, mutta nähdäkseni se, mihin argumentaatio pyrkii, eroaa merkittävästi tekstien välillä. Tämä argumentaation muuntaminen viittaa siihen, että Paavolaisen *Karjala – muistojen maan* argumentaation karelianististen piirteiden sekoittuminen luovutetun Karjalan kuvaukseen on tarkoituksellista ja tietoista: vuoden 1931 tekstin taiteilijaromantiikkaa rakentava argumentaatio argumentoikin vuonna 1940 Karjalan romanttisuuden puolesta. Samalla se osoittaa myös argumentaation joustavuuden: Paavolainen käyttää lähestulkoon samaa argumentaatiota eri vuosikymmenillä, mutta pyrkii argumentaatiollaan erilaiseen lopputulokseen.

Paavolainen julkaisi *Ajassa* 1931 Gallen-Kallelan kuoleman jälkeen esseen "Gallen-Kallela, erämaiden löytäjä, muinaisuuden manaaja", jossa hän käsittelee Gallen-Kallelan taidetta, sen suhdetta suomalaiseen maisemakuvaukseen ja sen merkitystä niin kansallisromantiikalle kuin Paavolaiselle itselleenkin. *Aika*-lehden artikkelin ja *Karjala – muistojen maassa* julkaistun esseen "Sinisen kukan maa" välillä on lähes kymmenen vuotta, mutta teksteissä on paljon kiinnostavia yhtäläisyyksiä. H. K. Riikonen huomauttaa, että vuoden 1931 esseessä on jo olemassa Paavolaisen maisemakuvauksen tyyppilliset piirteet (Riikonen 2014, 185) ja pitää vuoden 1931 esseetä erittäin tärkeänä Paavolaisen sodanaikaisten Karjalan ja Aunuksen maisemakuvauksen kannalta (Riikonen 1995, 78). Riikosen mukaan Paavolaisen Gallen-Kallela-esseen tapa tarkastella maisemaa "maalauksen kautta tai tavalla tai toisella suhteessa maalaukseen" on tyyppillistä myös hänen sota-ajan tuotannossaan (mt., 79). Samassa kohdassa Riikonen tulkitsee Paavolaisen hakeutuvan Lönnrotin ajan asemesta vuosisadan vaihteen karelianismiin, ei erityisesti Gallen-Kallelaan. Hän vertaa artikkelin Tolvajärven kuvausta Paavolaisen *Synkän yksin-*

puhelun kuvaukseen vastaavalta paikalta yhtätoista vuotta myöhemmin, jolloin patsas on tuhottu, mutta ei viittaa *Karjala – muistojen maan* jaksoon. Pekka Niemelän mielestä Paavolainen on artikkelissaan jo aito karelianisti (Hapuli et al. 2012, 221).

Vaikka tekstissä onkin runsaasti karelianistisia viitteitä, ei tekstin kareliaanisuus ole aivan yksiselitteistä. Paavolaisen Gallen-Kallela-esseessä on karelianististakin romantiikkaa, mutta suurilta osin se on ennemminkin Gallen-Kallelan Karjalaan liittämisen estetiikan, Gallen-Kallelan taiteen ja Gallen-Kallelan hahmon romantisointia kuin varsinaisesti Karjalan. Paavolainen romantisoi pikemminkin Karjalan kuvaajaa kuin Karjalaa itsessään.

Vuonna 1931 julkaistun artikkelin alussa Paavolainen kuvaa vuoden 1930 matkaansa Paanajärvelle, jossa hän kävi etsimässä Gallen-Kallelan maalauksen Palokärki maalauspaikkaa, ja myöhemmin samana vuonna Itä-Karjalaan. Kyseessä oleva Paanajärvi kuuluu Sallan–Kuusamon alueeseen, joka luovutettiin talvisodan jälkeen Neuvostoliitolle, eikä sitä tule sekoittaa Vienan Karjalassa sijaitsevaan Paanajärveen. Paavolaisen mukaan Gallen-Kallelan maalaus oli tehnyt häneen nuorena suuren vaikutuksen, ja vaikutuksen voimakkuus heijastuu niin tekstin kuvaamista kokemuksista kuin siitäkin, että se oli motivoinut vielä 27-vuotiaanakin Paavolaisen omalle matkalleen Suomen itäosan erämaihin kansallistaiteilijan jalanjäljissä. Paavolainen kirjoittaa Paanajärvellä etsinnän kohteena olleen sen paikan löytämisen, jossa Gallen-Kallela oli maalannut taulunsa, ja laajemmin niin Itä-Karjalassa kuin täälläkin etsinnän kohteena oli ”Gallenin henki” (Paavolainen 1931, 72). Oikean paikan löydyttyä Paavolainen toteaa: ”Palokärkeä ei näy, kuivalatvainen petäjä on varmasti toinen, mutta mestarin henki on läsnä. Eräs kiihkeä toiveeni on toteutunut. Minun on hyvä olla.” (mt., 72.)

Niin Paavolaisen hyvänolontunteessa kuin hänen matkassaankin on jotain samaa kuin kareliaanien matkoissa ja tuntemuksissa vuosikymmeniä ennen häntä. Sihvo kuvaa romanttisten kareliaanien matkakokemuksia seuraavasti:

Urbanisoituminen, industrialismi, uusien maailmankatsomusten ja rikkirepivien intohimojen elinympäristön vastapainoksi etsittiin hiljaisten erämaiden ja tasapainoisten ihmisten luota rauhaa, harmoniaa. Kun tämä rauhan miljöö haluttiin löytää kernaimmin juuri Karjalasta, yhdistyi siihen usein atavistinen kokemus: tunnettiin saavutun jostain alitajuisista mielikuvista

tuttuun esi-isien miljööseen. (Sihvo 1973/2003, 402.)

Paavolainenkin on saapunut kauas kehityksestä hiljaisen erämaan rauhaan, mutta määrittämättömän kansallisen menneisyyden sijaan hän kokee yhteyttä Gallen-Kallelan kanssa, mystifioidun menneisyyden sijaan Paavolaisen hyvä olo kumpuaa ennemminkin hänen kokemastaan yhteydestä mystifioidun menneisyyden kuvaajaan.

Paanajärven jälkeen Paavolainen leikkaa tekstissään Ägläjärvelle, joka kuului ennen talvisotaa Suomen puoleiseen Raja-Karjalaan mutta jonka Paavolainen sijoittaa vuonna 1931 Itä-Karjalaan. Ehkäpä itäkarjalaisuus perustuu Raja-Karjalan ortodoksisuudelle ja Paavolaisen koke-malle kulttuurierolle Raja-Karjalan ja Paavolaiselle tutun Karjalankannaksen välillä. Välimatkaa Paanajärveltä Ägläjärvelle on linnuntietä nelisen sataa kilometriä, mutta tekstin mukaan Gallen-Kallelan henki on läsnä täälläkin:

Ägläjärven korkeakuusisessa murheellisessa kalmistossa, vanhan tšassounan vieressä, räikeänkeltaista elokuun ruskoa heijastelevan laakearantaisen järven partaalla tapasin taas sen, jota täältäkin olin lähtenyt etsimään – Gallenin hengen. Sitä uhosi koko maisema, jonka yllä muinaisuuden varjo niin selittämättömän ahdistavana lepäsi. Unohtunut tuohilippi maantiesillan kaiteella vei ajatukset häneen, samoin tien käänteessä kallistuva kelohonka, samoin tyhjä kalasauna ohi vilahtavan synkeävetisen järven rannalla. Mutta voimakkaimmin tunsin tavanneeni hänen henkensä Tolvajärven harjulla, siinä, missä Shemeikan ja Vornaisten suvulle pystytetty yksinäinen muistokivi seisoo. Kaunein 'isänmaallinen' elämykseni on tämä hetki, jolloin luin ihanan erämaamaiseman hiljaisuudessa kivistä sanat:

'MATKAMIES PYSÄHDY! HEIMOSI PARHAAT HENGET HAASTAVAT SINULLE MUINAISSUUDESTA.'

Niin kummallista: en ajatellut sillä hetkellä en runonlaulajia, en Kalevalaa, en Lönnrotia... vaan kaikki Gallenin maalausten hahmot vaelsivat mahtavana varjo-saatonna ohitseni. (Paavolainen 1931, 72.)

Paavolainen esittää niin maiseman kokonaisuudessaan kuin yksityiskohtienkin tuovan Gallen-Kallelan hänen mieleensä. Yksityiskohtat ovat Gallen-Kallelan taiteesta tuttuja, ja vaikka Paavolainen ei mainitsekaan tekstissään taideteoksia, yhdistyy tuohilippi Gallen-Kallelan Eliel Aspelinille tekemään exlibrikseen ja kelohonka juuri edellisessä kappaleessa puheena olleeseen maalaukseen Palokärki, ja järven yli kuvattuja maisemakuvia Gallen-Kallela maalasi useita.

Paavolaisen Paanajärven kokemus rinnastuu kokemuksiin Älgäjärvellä ja sitten muistopatsaalla. Kokemusten yhdistävänä tekijänä on maisemasta "uhoava" "Gallenin henki", jonka etsiminen on ollut matkan motiivina. Kun Paavolainen kuvaa kokemustaan muistopatsaalla, hän kiinnittää hämmästyneenä huomiota siihen, että hänen mielessään näkemänsä kuvasto ponnistaa Gallen-Kallelan taiteesta, Gallen-Kallelan estetiikasta ja tämän tekemistä taiteellisista valinnoista, ei *Kalevalasta* tai runonlaulajista. Ne "haahmot", joita Paavolainen näkee ja joihin hän viittaa, ovat Gallen-Kallelan *Kalevalasta* ja kansanrunoudesta estetisoimia taideluomuksia, Gallen-Kallelan luomia representaatioita. Paavolaisen ohi vaeltavassa "varjo-saatossa" marssivat "mestarin" taideluomukset, eivät niiden esikuvat, ovat ne sitten löydettävissä *Kalevalasta* tai Karjalasta itsestään. Muistopatsaan teksti viittaa romanttisen karelianismin hengessä muinoin eläneisiin suomalaisiin ja karjalaisiin sukupolviin (A2) ja pyrkii näin synnyttämään muinaisuuteen jatkuvan romanttisen ja isänmaallisen tunnekokemuksen niissä, jotka patsaan eteen pysähtyvät. Kun Paavolainen kuvaa omaa kokemustaan, hän laittaa sanan "isänmaallinen" lainausmerkkeihin osoittaakseen, että hänen tunnekokemuksensa eroaa tällaisesta kokemuksesta: häntä puhuttelee patsaalla Gallen-Kallelan taiteen estetiikka, jonka ympäristö herättää henkiin hänen mielessään, eivät karelianismin romantisoimat muinaiset esi-isät, ja vaikka maiseman kuvauksessa on paikoitellen Gallen-Kallelasta irrallaan olevaa karelianistista romantiikkaa (maiseman yllä lepää ahdistavana "muinaisuuden varjo"), kokonaisuutena vuoden 1931 esseessä Paavolaisen tunnekokemuksen saa aikaan Gallen-Kallelan taide ja hänen muistonsa siitä, ei muun muassa Gallen-Kallelan taiteen romantisoima Karjala.

Myös Kari Immonen kiinnittää esseessään "Olavi Paavolainen ja Karjala" huomiota samaan muistopatsaan kuvaukseen ja siihen, mitä Paavolainen tekstissään kuvaa. Hänen mukaansa "[k]ysymys oli suomalaisen kulttuuri-ihmisen katseesta. Se oli ajallisista kerroksista ja kulttuurin syvistä virroista tietoinen, ja se katsoi maisemaa taideteosten kautta. Karjalainen maisema oli sille Gallénin ja kumppaneiden maisema, kansallinen myytti, joka syntyi täällä, mutta ei itsellään vaan tehtynä." (Terho (toim.) 2003, 174.)

H. K. Riikonen toteaa elämäkerrassaan, että edellä lainatussa esseen kohdassa on jo "tiiviste-

tysti mukana Paavolaisen maisemakuvausten keskeiset piirteet": "[s]anallinen maalailu ('räikeänkeltainen elokuun rusko'), tunteisiin vetoaminen ('tunsin tavanneeni hänen henkensä'), viittaukset maalaustaiteisiin ('Gallenin maalausten hahmot') ja merkitsevät yksityiskohdat ('unohtunut tuohilippi')" (Riikonen 2014, 185). Nämä piirteet ovat tyypillisiä niin Paavolaisen jatkosodan Karjalaa käsittelevissä esseissä kuin *Synkän yksinpuhelunkin* Karjalan kuvauksissa, samoin *Karjala – muistojen maan* esseessä "Sinisen kukan maa". Kuten todettua, vuoden 1931 Gallen-Kallela-esseessä nämä piirteet ovat kuitenkin vielä enemmän Gallen-Kallela esteettisen maisemakuvauksen kuin itse maiseman ominaisuuksia. "Sinisen kukan maan" kuvauksessa sen sijaan yhteys ei ole yhtä selvä.

7.1 Gallen-Kallela-essie ja "Sinisen kukan maan" Raja-Karjala-jakso

"Sinisen kukan maa" ei Paanajärveä käsittele, koska vaikka se kuuluikin luovutettuihin alueisiin ja oli Gallen-Kallelan kansallismaiseman synnyn kannalta ollut merkittävä, kuten Paavolaisen muistokirjoituksestakin käy ilmi, se ei ollut Karjalaa. Muistokirjoituksen tekstiä ei muutenkaan siirtynyt sellaisenaan "Sinisen kukan maahan", vaan Paavolainen teki siihen useita muutoksia. Tekstien uudelleenkirjoittaminen eri tarkoitukseen oli Paavolaisen tuotannossa varsinkin 1940-luvulla yleistä: esimerkiksi hänen sota-aikaan kirjoittamansa propagandatekstit ovat toisenlaisessa muodossa *Synkän yksinpuhelun* sivuilla ja *Karjala – muistojen maan*kin tekstiaihiot olivat jo valmiina edeltävistä suunnitelmista (ks. Riikonen 1995, 41–43; J. Paavolainen 1991, 167–168).

Muistopatsaan ja Ägläjärven kuvaukset eivät esiinny samanlaisina eivätkä yhdessä. "Sinisen kukan maan" alkuun siirtynyt Tolvajärven harjun sekä muistopatsaan kohtaaminen sisältää paljon samoja elementtejä kuin vuoden 1931 tekstikin, muistolaatan lainauksen taitollista korostusta myöten, mutta uudelleenkirjoittaminen on muuttanut tekstin luonnetta merkittävästi muuttamalla niin kokijan kuin tunteen kohteenkin. "Sinisen kukan maassa" muistopatsaan kohtaaminen ei ole Paavolaisen omakohtainen, minämuodossa kuvattu tunnekokemus. Se irtoaa tietystä ajankohdasta ja kokijasta ja kattaa kaikki suomalaiset, sillä "[muistomerkin] sanat sattuvat

suoraan suomalaisen sydämeen” (KMM 24), tai jopa kaikki ihmiset ylipäätään, sillä ”sävähdytävää liikutusta” ei voi välttää kukaan (mp.). Samalla kohta saa selvästi nationalistisemmän, isänmaallisemman painotuksen, sillä vuoden 1940 teksti ei anna ymmärtää, että tämän patsaalla koetun tunnekokemuksen taustalla olisi Gallen-Kallela ja hänen taiteensa. Kun ”Sinisen kukan maan” teksti ei suoraan liitä tunnekokemusta Gallen-Kallelan taiteeseen, vaan esittää Karjalaa romantisoivia yksityiskohtia sellaisenaan, se rakentaa näille yksityiskohdille läsnäoloa lukijan mielessä, ja lukija yhdistää Paavolaisen kuvaaman tunnekokemuksen kansalliseen ja karelianistiseen kontekstiin. Aukeamalla on kolme Gallen-Kallelan pienoistaideteosta ja tekstin ”tuohitorven valtavan valittava, kaihosta käheä mylvähdys” (KMM 24) tuo mieleen maalauksen Paanajärven paimenpoika, mutta koska mikään tekstissä ei kehota kiinnittämään niihin huomiota nimenomaan taide-esineinä, ne toimivat Arvi Jänneksen Karjala-runon katkelman, suuren Raja-Karjalan metsää esittävän valokuvan sekä ”Vornaisten ja Shemeikkojen karhunkaataja- ja runoniekka-sukujen muistolle omistetun” runonlaulajapatsaan kuvauksen kanssa luoden läsnäoloa romanttisen karelianismin Karjalan kuvalle.

Kun siis vuonna 1931 Paavolainen kuvasi omaa, Gallen-Kallelan taiteesta ponnistavaa esteettistä ”isänmaallista” kokemustaan muistopatsaalla, vuonna 1940 hän pyrkii kuvaamaan juuri sitä isänmaallista, karelianismista ponnistavaa kollektiivista kokemusta, josta hän oli lainausmerkeillä pyrkinyt varhaisemman kuvauksensa erottamaan. Vaikka tekstit ovat pintatasolta lähellä toisiaan ja käyttävät argumentaationsa tukena samoja taideteoksia, eroavat niiden argumentatiiviset väitteet toisistaan.

1931 Ägläjärveen liittyneestä kokemuksesta jäljellä ovat yksityiskohdat, mutta kontekstin ympärillä on muuttunut: ne eivät ole osana Tolvajärveä käsittelevää kohtaa tai karelianismin esittelyä, vaan niistä on tullut osa nimeämättömäksi jäävän matkailijan havaintoja Raja-Karjalasta. Tätäkään kokemusta ei siis koe Paavolainen, vaan nimeämätön ”matkailija”. Hahmo ei saa mitään yksilöllisiä, persoonallisia piirteitä, vaan se toimii ennemminkin argumentatiivisena tekniikkana, joka luo välimatkaa argumentin todellisen esittäjän (kirjoittajan) ja argumentin itsensä välille kuvaamalla argumentin jonkun toisen mielipiteeksi. Se rinnastuu Paavolaisen Tolvajärven kohtauksessa luomaan abstrahoituun hahmoon, joka ei suomalaisena

voi välttää "sävähdyttävää liikutusta" muistopatsaan sanojen tähden. (KMM 24, 27.)

Argumentaation kannalta uusi kohta on Raja-Karjalassa yhä elävän kalevalaisuuden havainnollistamista: "Miten määrittelemättömänä elikään kalevalaisuus yhä vieläkin Raja-Karjalan kylissä ja metsissä" (KMM 26–27). Konteksti ei ohjaa tulkintaa kohti todellisuuden estetisointia, vaan se ohjaa lukemaan Paavolaisen tekstin todellisuuden kuvauksena. Ero on merkittävä niin argumentaation kuin laajemminkin tekstin luonteen kannalta. Kun vuoden 1931 tekstissä unohtunut tuohilippi muistuttaa Paavolaista Gallen-Kallelasta, joka käytti esinettä symbolina, vuoden 1940 tekstin tuohilippi on havainnollistamassa Raja-Karjalassa elävää kalevalaisuutta. Lukija saattaa yhdistää tekstin tuohilipin edeltävällä aukeamalla olevaan Gallen-Kallelan Tali et Adolf Paulin exlibriksen tuohilippiin, "järveen kaatuneen kelohongan viereen vedetyn harmaan veneen" maalaukseen Purren valitus ja "tuulisen iltaruskon Älgäjärven kalmistokuusi-kon ympärillä" Gallen-Kallelan maalauksiin. "Sinisen kukan maassa" näistä taiteidenvälisistä viitteistä tulee kuitenkin osa argumentaatiota tukevaa havainnollistusta. Kun Gallen-Kallela-artikkelissa Paavolainen mainitsee tuohilipin, koska se tuo hänen mieleensä Gallen-Kallelan, "Sinisen kukan maassa" tuohilippi taas on matkailijalle osoitus Raja-Karjalan kalevalaisuudesta. Kun 1931 tuohilippi tuo mieleen Gallen-Kallelan estetiikan, vuonna 1940 se havainnollistaa Paavolaisen argumentoinnissa Raja-Karjalan kalevalaisuutta, ja tekstissä esiintyvän yksityiskohdan esiintyminen Gallen-Kallelan maalauksessa antaa vain lisätukea havainnollistukselle.

Paavolainen tukeutuu Gallen-Kallelan kehittämään symboliikkaan havainnollistaessaan Raja-Karjalan kalevalaisuutta, ja mikäli lukija tunnistaa symbolin alkuperäisen lähteen Gallen-Kallelalta tulleeeksi mutta ei ymmärrä sitä Gallen-Kallelan kehittämäksi, se toimii argumentin tukena.

8 Lopuksi

Karjala – muistojen maan esseet ”Kahden miekan maa” ja ”Sinisen kukan maa” eroavat toisistaan selkeästi niin Karjalan lähestymistavan kuin argumentaationkin puolesta. Esseen ”Kahden miekan maa” argumentaatio pohjautuu laajalti analogioihin ja metaforiin, ”Sinisen kukan maan” argumentaatio taas läsnäolon tekemiseen, yksityiskohtien kasaamiseen ja havainnollistamiseen.

”Kahden miekan maan”, historiallisesti painottuneen esseen, argumentaation ydin on analogiassa, jonka mukaan Suomen suhde länsimaihin on samanlainen kuin Karjalan suhde Suomeen. Analogian perustana toimivaa Suomen ja länsimaiden suhdetta Paavolainen kuvaa kahdella metaforalla: ”Suomi on länsimaiden pyhä Yrjänä” ja ”Suomi on länsimaiden etuvartio”. Karjalan historiallisen ajan käsittely toimii laajana toisaalta karjalaisuuden ja länsimaisuuden, toisaalta karjalaisuuden ja suomalaisuuden yhteenkuuluvuuden puolesta argumentoisena historiallisena aikana. Paavolainen argumentoi, että karjalaiset eivät ole uhraustensa takia vain suomalaisia, vaan suomalaisten parhaimmista.

Kun ”Kahden miekan maa” käsittelee Karjalan historiaa, keskittyy ”Sinisen kukan maa” karjalaisiin ja Karjalaan liitettyihin käsityksiin: niin romanttisen kuin valistuksellisenkin karelianismin alueeseen liittämiin uskomuksiin, taiteilijoihin, jotka olivat olleet tätä kuvaa luomassa, ja Karjalan kalevalaisen perinteen merkitykseen suomalaisuuden syntymiselle.

Erot esseiden välillä kattavat myös sen, mistä argumentaatio esittää väitteitä: kun ”Kahden miekan maan” argumentaatiossa korostuvat suorat kuvattavaa maailmaa koskevat väitteet, ”Sinisen kukan maassa” Paavolainen argumentoi toistuvasti ihmisten tunnetiloista ja kokemuksista. Paavolainen käyttää tällaista argumentaatiota toistuvasti silloin, kun kirjoittaa luovutetun Karjalan karelianistisista piirteistä. Paavolaisen teoksen suhde karelianistisiin väittämiin on moniulotteinen ja eroaa selkeästi esseiden välillä. Paavolainen argumentoi ”Sinisen kukan maassa” romanttisen karelianismin väittämien puolesta (5.5) ja käyttää romanttisen

karelianismin Karjalaan liittämistä mielikuvia argumentaationsa tukena (5.4), ja "Kahden miekan maan" argumentaatio pohjautuu laajalti niille karelianistien väittämille, jotka Sihvo on listannut suursuomalaisuutta kuvastaviksi (3; 4.3). Kaikkia karelianismin Karjalaan liittämistä mielikuvia Paavolainen ei kuitenkaan argumentoinnissaan suoraan tue, ja joitain vastaan hän argumentoi suoraan. "Sinisen kukan maassa" Paavolainen käyttää romanttisen karelianismin väittämiä samastamalla kalevalaisen ja karjalaisen kulttuurin (A1), viittailemalla romantiikan hengessä menneisiin sukupolviin, "urhoihin kumpujen yössä" (A2), sekä kuvaamalla Karjalaa menetettynä rauhan idyllinä (A3). Paavolainen kuitenkin kirjoittaa niistä nimettömäksi jäävän "matkailijan" kokemuksen kuvauksessaan. Paavolainen argumentoi matkailijan kokevan Karjalan hänen kuvaamallaan tavalla, ja Paavolaisen itsensä ja maisemakuvauksen väliin jää etäisyyttä. Samalla teksti kuitenkin luo läsnäoloa romanttisen karelianismin Karjalaan liittämille mielikuville tekstin kohdassa, joka käsittelee Raja-Karjalaa, ja koska Paavolaisen käyttämän fokalisaation muutoksen raja ei ole selkeä, vaan sulautuu tekstiin, ei se ohjaa lukijaa kiinnittämään huomiota itseensä. Tarkkaan ottaen Paavolainen argumentoi pääosin sen puolesta, että Raja-Karjala koetaan romanttisen karelianismin kautta ja että siihen liitetään karelianistista kuvastoa. Taidokkaasti valitut kerronnalliset tekniikat ohjaavat lukijaa lukemaan tekstin niin, että se ei kuvaisi kokemusta, vaan todellisuutta, että romanttisen karelianismin piirteet olisivat maisemassa itsessään, eivät maisemaa katsovan kokemuksessa. (5.2; 5.4.) Näin Hannes Sihvon karelianistien utooppiseksi struktuuriksi kutsuma romanttinen Karjala löytyy myös luovutetusta Karjalasta (5).

Paavolainen luo erityisesti romanttisen karelianismin Karjalaan liittämille piirteille A1–A3 vain läsnäoloa argumentoimatta erikseen niiden puolesta tai johtamatta niistä uusia argumentteja. "Karjala"-termin polyseemisuuden pohjautuvalla argumentaatiolla Paavolainen liittää suomenkarjalaisuuteen ennen kaikkea itäkarjalaisuuteen alun perin liittyvää romantiikkaa, mutta kuten hän itsekin toteaa, kasvoi karelianismin ansiosta "romantiikan sininen kukka suomalaisessa tietoisuudessa myöskin rajan tällä puolen – yleensä »karjalaiseen» yhdistyneenä" (KMM 26). Polyseemisyys ja merkitysten sekaannus olivat jo olemassa ennen Paavolaista, hänen argumentaationsa vain käytti sekaannusta hyväkseen vahvistaakseen suomenkarjalaisuuden ja

romanttisen karelianismin Karjala-mystiikan yhteyttä. Perelman ei teoksessaan *Retoriikan valtakunta* käsittele Paavolaisen käyttämää argumentaatiotekniikkaa, mutta sen voinee nähdä toistoon ja yhdistämiseen pohjautuvana argumentaatiotekniikkana, jossa toistamalla ja mieleen palauttamalla luodaan läsnäoloa polyseemisen Karjala-termin romanttisen karelianismin kuvastolle niin, että mielikuvat yhdistyvät Karjala-termin ”luovutetun Karjalan” merkitykseen.

Valistuksellisen karelianismin Karjalaan liittämiä kehittymättömyyden ja negatiivisena nähdyn primitiivisyyden piirteitä Paavolainen ei käytä argumentaatiossaan hyväkseen, vaan hän argumentoi suoraan tällaisia mielikuvia vastaan: Karjala ei ole venäläinen, ei köyhä eikä kurja (5.5). Tarve argumentoinnille kuitenkin kertoo itsessään siitä, että Paavolainen uskoi *Karjala – muistojen maan* yleisön pitävän mielikuvia tosina.

Paavolainen ei juuri argumentoi näiden väitteiden puolesta siitä huolimatta, että ilman niiden hyväksymistä (eli analogian perustan hyväksymistä) merkityssiirtoa teemaan ei tapahdu ja argumentaatio epäonnistuu, sillä se ei onnistu tavoitteessaan, yleisöönensä vaikuttamisessa. Paavolainen ei käsittele Suomea koskevia metaforia laajalti, sillä hän olettaa, että väitteet ovat teoksen yleisölle, suomalaisille, tuttuja ja että he hyväksyvät ne jo ennakoita. *Karjala – muistojen maan* argumentaation yleisökonstruktio koostuu suomalaisista, joille metaforat ovat tuttuja ja jotka ne todennäköisesti hyväksyvät. Luovutetun Karjalan evakkoväestö ei sellaiseen sovi argumentaation yleisökonstruktiksi, sillä Paavolainen argumentoi runsaasti sellaisista uskomuksista, joihin karjalaiset itse tuskin uskoivat tai joista heillä oli niin paljon omaehtoista kokemusta, ettei argumentaatio siihen kykenisi vaikuttamaan. Tällaisia ovat mm. Karjalan venäläispiirteet, ortodoksisen uskon ja pakanuuden asema sekä Karjalan köyhyys ja kehittymättömyys.

Paavolaisen vuoden 1931 essee Gallen-Kallelasta on kiinnostava vertailukohta lähes kymmenen vuotta myöhemmin julkaistulle *Karjala – muistojen maalle*. ”Sinisen kukan maan” Karjalaromantiikkaa käsittelevän osion ja varhaisemman esseen välillä on lukuisia yhtäläisyyksiä, vaikuttaa suorastaan siltä, että Paavolainen on käyttänyt vanhaa tekstiä uuden tekstin työstämisen lähtökohtana, mutta selkeitä erojakin on. Gallen-Kallela-esseen kuvauksen kohteena on

pääasiallisesti Gallen-Kallela taiteilijana ja hänen estetiikkansa, ja romantisointi kohdistuu ennen kaikkea taiteilijaan itseensä; Paavolainen tavoittaa "Gallenin hengen" havaitessaan tämän kuvaamia yksityiskohtia luonnossa (7). *Karjala – muistojen maassa* nämä samat yksityiskohdat saattavat toki muistuttaa lukijaa Gallen-Kallelan taideteoksista, mutta argumentaatiossa ne ovat osoittamassa Raja-Karjalan yhteydestä romanttisen karelianismin muinais-Karjalaan. Kun vuoden 1931 Gallen-Kallelan (toki romantisoidun) esteettisen hengen kohtaaminen Karjalassa muuttuu vuonna 1940 romanttisen kalevalaisuuden kohtaamiseksi, Gallen-Kallelan luomat romanttisen karelianismin symbolit muuttavat luonnettaan: tuohilippi ja rantaan vedetty vene eivät enää muistuta Gallen-Kallelan taiteesta, vaan ne saavat estetiikan ulkopuolista todistusvoimaa ja osoittavat, että muinais-Karjala elää yhä Raja-Karjalassa (5.4). Etäännyttämällä tietoisesti Gallen-Kallelan käyttämiä symboleja niiden taidehistoriallisesta syntykontekstista ja nostamalla ne esiin vain kalevalaisina yksityiskohtina, ei Gallen-Kallelan luomina yksityiskohtina Paavolainen tietoisesti muutta argumentaation romantisoinnin suunnan Gallen-Kallelasta Karjalaan itseensä.

Perelmanin uusi retoriikka ja argumentaatioteoria antavat teoriataustan, jota vasten *Karjala – muistojen maan* ja karelianistisen perinteen suhdetta oli hedelmällistä tutkia. Siihen, kuinka yleistettävissä tämän tutkielman tulokset ovat Paavolaisen muuhun, eritoten varhaisempaan tuotantoon, kannattanee kuitenkin suhtautua varauksella. Talvisota merkitsi Paavolaisen tuotannossa suurta murrosta aiheiden puolesta, ja on mahdollista, jopa luultavaa, että se muutti myös hänen tekstiensä retoriikkaa laajemminkin. Paavolaisen sota-aikana kirjoittamien tekstien retoriikan tutkiminen tuskin antaa kovin kattavaa kuvaa Paavolaisen varhaisempien tekstien argumentaatiosta, vaan näiden tekstien argumentaatiota olisi syytä tutkia erikseen, ja luultavasti myös erillisenä hänen myöhemmästä tuotannostaan. Vaikka tämä tutkielma seuraa erästä Paavolaisen argumentaation juonetta sota-ajasta taaksepäin, Paavolaisen 1920- ja 1930-luvun tekstien argumentaation vertaaminen hänen sota-ajan tuotantonsa argumentaatioon ei välttämättä osoittaudu hedelmälliseksi kuin poikkeustapauksissa.

Karjala – muistojen maan argumentaatio pohjautuu vahvasti vanhoille suomalaisuuteen liittyville käsityksille ja luovutetun Karjalan osalta karelianistiselle perinteelle. Ehkäpä juuri tuttuhin ja konservatiivisiin käsityksiin pohjautuminen oli syynä sille, miksi *Karjala – muistojen maasta* tuli arvostelumenestys: lukijat eivät alun perinkään tarttuneet muistoteokseen muuttaakseen mielikuviaan sen enempää Suomesta kuin Karjalasta, vaan nimenomaan herättääkseen mielessään henkiin luovutetun Karjalan ideaaliversion, jossa elivät rinnakkain niin mielikuvat vauraudesta kuin primitiivisyydestäkin, niin karelianistinen suomalaisuuden muinaisuuden liittyvä romantiikka kuin Seurahuoneen iskelmätkin. Luovutetun Karjalan evakot saivat Sihvon mukaan *Karjala – muistojen maasta* ja muista Karjala-kirjoista heimoterapiaa: ”Kun Karjalan menetys teki karjalaisten yksilölliseen ja kollektiiviseen tajuntaan ikään kuin tyhjän aukon, se hoidettiin itseterapialla: tyhjiö täytettiin muistoilla” (Riikonen 2014, 368), ja niin karjalaiset kuin muutkin suomalaiset saivat argumentaatiosta lohdutusta talvisodan vielä avoimiin haavoihin: heidän kokemansa menetykset eivät valuneet hukkaan, heidän uhriensa ei ollut turha.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Paavolainen, Olavi 1931. "Gallen-Kallela, erämaiden löytäjä, muinaisuuden manaaja". *Aika* 1931, 71–77.

Paavolainen, Olavi 1940. *Karjala – Muistojen maa*. WSOY, Helsinki. (= KMM)

Elämäkerrat

Kurjensaari, Matti 1975. *Loistava Olavi Paavolainen: henkilö- ja ajankuva*. Tammi, Helsinki.

Paavolainen, Jaakko 1991. *Olavi Paavolainen: keulakuva*. Tammi, Helsinki.

Rajala, Panu 2014. *Tulisoihutu pimeään. Olavi Paavolaisen elämä*. WSOY, Helsinki.

Riikonen, H. K. 2014. *Nukuin vasta aamuyöstä. Olavi Paavolainen 1903–1964*. Gummerus, Helsinki.

Painetut lähteet

van Eemeren, Frans et al. 1996. *Fundamentals on Argumentation Theory. A Handbook of Historical Backgrounds and Contemporary Developments*. Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, New Jersey.

Ekholm, Kai 2000. *Kielletyt kirjat 1944–1946: yleisten kirjastojen kirjastoistot vuosina 1944–1946*. Things to come, Jyväskylä. Informaatiotutkimuksen väitöskirja.

Haapala, Vesa 2003. "Sokeus ja oivallus – Metaforan retoriikkaa Friedrich Nietzschen ja Edith Södergranin teksteissä". Teoksessa Haapala, Vesa (toim.) 2003. *Kuvien kehässä. Tutkielmia kirjallisuudesta, poetiikasta ja retoriikasta*. SKS, Helsinki.

Hamunen, Markus 2015. "Analogian käsitteestä konstruktiokieliopissa". *Virittäjä* 2/2015.

Hapuli, Ritva et al. 1990. Esipuhe teokseen Paavolainen, Olavi 1990. *Nykyäikää etsimässä*. 4. painos. Otava, Helsinki.

Hapuli, Ritva 1995. *Nykyajan sininen kukka: Olavi Paavolainen ja nykyaika*. SKS, Helsinki. Kirjallisuustieteen väitöskirja.

Hapuli, Ritva et al. (toim.) 2012. *Paavolaisen katse: tulkintoja Olavi Paavolaisen kirjoituksista*. Avain, Helsinki.

Hirn, Yrjö 1939. *Matkamiehiä ja tietäjiä*. Otava, Helsinki.

Hosiaislouma, Yrjö 2016. *Kirjallisuusoppi aapisesta äänirunoon*. Avain, Helsinki.

Jaakkola, Jalmari 1940. *Suomen historian ääriiviivat*. WSOY, Helsinki.

- Jaakkola, Jalmari 1935. *Suomen varhaishistoria. Heimokausi ja "kalevalakulttuuri"*. Werner Söderström osakeyhtiö, Helsinki.
- Johnson, Mark 1990. *The Body In the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Jussila, Osmo 2007. *Suomen historian suuret myytit*. WSOY, Helsinki.
- Jylhä, Yrjö; Oksala, Päivö; Paavolainen, Olavi (toim.) 1942. *Jännittävin sotaelämäyksenä – Syvärien miehet kertovat*. WSOY, Helsinki.
- Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa & Halonen, Ilpo 2007. "Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot". Teoksessa Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.) 2007. *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Gaudeamus, Helsinki. 7. painos.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa 2007. "Retoriikka". Teoksessa Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.) 2007. *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Gaudeamus, Helsinki. 7. painos.
- Kantola, Janna 2003. "Runoja, metaforia, symboleita". Teoksessa Alanko, Outi; Käkelä-Puumala, Tiina (toim.) 2003. *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. SKS, Helsinki.
- Koski, Mauno 1992. "Erilaisia metaforia". Teoksessa Harvilahti, Lauri et al. (toim.) 1992. *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. SKS, Helsinki.
- Laamanen, Ville 2014. *Suuri levottomuus – Olavi Paavolaisen kulttuurinen katse ja matkat 1936–1939*. K&H, Turku. Toinen painos. Poliittisen historian väitöskirja.
- Lagercrantz, Olof (toim.) et al. 1943. *Hård höst – debatt och värdering*. Holger Schildt, Helsingfors.
- Mauriala, Vesa 2005. *Uutta aikaa etsimässä: individualismi, moderni ja kulttuurikritiikki tulenkantajien elämässä 1920- ja 1930-luvulla*. Gaudeamus, Helsinki. Historian väitöskirja.
- Nikanne, Urpo 1992. "Metaforien mukana". Teoksessa Harvilahti, Lauri et al. (toim.) 1992. *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. SKS, Helsinki.
- Paavolainen, Olavi 1929. *Nykyaikaa etsimässä*. Otava, Helsinki.
- Paavolainen, Olavi 1932. *Suursiivous eli kirjallisessa lastenkammarissa*. Gummerus, Helsinki.
- Paavolainen, Olavi 1936. *Kolmannen valtakunnan vieraana*. Gummerus, Helsinki.
- Paavolainen, Olavi 1937. *Lähtö ja loitsu – kirja suuresta levottomuudesta*. Gummerus, Helsinki.
- Paavolainen, Olavi 1938. *Risti ja hakaristi – uutta maailmankuvaa kohti*. Gummerus, Helsinki.
- Paavolainen, Olavi; Pimiä, Ilmari 1942. *Rakas entinen Karjala*. WSOY, Helsinki.
- Paavolainen, Olavi (toim.) 1943. *Täältä jostakin. Suomen kenttäarmeijan runoja*. WSOY, Helsinki.
- Paavolainen, Olavi 1946a. *Synkkä yksinpuhelu, osa 1*. WSOY, Helsinki.
- Paavolainen, Olavi 1946b. *Synkkä yksinpuhelu, osa 2*. WSOY, Helsinki.
- Paavolainen, Olavi 2016. *Volga virtaa nyt Moskovaan – kirjoituksia Neuvostoliitosta*. Toim. Ville Laamanen ja H. K. Riikonen. Teos, Helsinki.

- Paavolainen, Paula 1985. *Synkän yksinpuhelun vastaanotto*. Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu -työ. Helsingin yliopisto.
- Palonen, Kari & Summa, Hilka (toim.) 1996. *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere.
- Perelman, Chaïm 1996. *Retoriikan valtakunta*. Suom. Leevi Lehto. Vastapaino, Tampere.
- Perelman, Chaïm 1982. *The Realm of Rhetoric*. Enlg. William Kluback. University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, USA.
- Perelman, Chaïm & Olbrechts-Tyteca, Lucie 1969. *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*. Englanninos John Wilkinson ja Purcell Weaver. University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, USA.
- Pilke, Helena 2009. *Etulinjan kynämiehet. Suomalaisen sotakirjallisuuden kustantaminen ja ennakkosensuuri kirjojen julkaisutoiminnan sääntelijänä 1939–1944*. SKS, Helsinki. Kulttuurihistorian väitöskirja.
- Pilke, Helena (toim.) 2011. *Taistelu Aunuksesta*. Alkuperäisen, julkaisemattoman käsikirjoituksen toimittaneet Martti Haavio ja Olavi Paavolainen. SKS, Helsinki.
- Puro, Jukka-Pekka 2006. *Retoriikan historia*. WSOY, Helsinki.
- Raivo, Petri J. 1998. "Karjalan kasvot: näkökulmia Karjalan maisemaan." Teoksessa Nevalainen & Sihvo 1998. *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. SKS, Helsinki.
- Ray, John 1978. "Perelman's Universal Audience". *The Quarterly Journal of Speech*, vol. 64, numero 4.
- Remarque, Erich Maria 1929. *Länsirintamalta ei mitään uutta*. Suom. Armas Hämäläinen. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki.
- Riikonen, H. K. 1995. *Sota ja maisema*. Tutkimus Olavi Paavolaisen 1940-luvun tuotannosta. SKS, Helsinki.
- Riikonen H. K. 2016. "Olavi Paavolaisen Neuvostoliittoa käsittelevät kirjoitukset". Teoksessa Paavolainen, Olavi 2016. *Volga virtaa nyt Moskovaan – kirjoituksia Neuvostoliitosta*. Toim. Ville Laamanen ja H. K. Riikonen. Teos, Helsinki.
- Sihvo, Hannes 1973/2003. *Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana*. SKS, Helsinki. 2. tarkistettu ja täydennetty painos. Väitöskirja.
- Sihvo, Hannes 2004. *Rajaton, ajaton Karjala*. Karjalan kirjapaino, Lappeenranta.
- Summa, Hilka 1996. "Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus". Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilka (toim.) 1996. *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere.
- Tanner, Kerttu 1960. *Kalevalainen romantiikka suomalaisessa kirjallisuudessa*. Turun yliopisto, Turku.
- Terho, Henri (toim.) 2003. *Paavolaisen paikat: kohtaamisia Olavi Paavolaisen kanssa*. SKS, Helsinki.

Tervonen, Miika 2014. "Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta". Teoksessa Markkola, Pirjo; Snellman, Hanna ja Östman, Ann-Catrin (toim.) 2014: *Kotiseutu ja kansakunta – Miten suomalaista historiaa on rakennettu*. SKS, Helsinki. https://www.koneensaatio.fi/wp-content/uploads/Tervonen_Historiankirjoitus_ja_myytti_SKS.pdf

Tilli, Jouni 2014. *Suomen pyhä sota – papit jatkosodan julistajina*. Atena, Helsinki.

Waltari, M. & Lauri, O. (Olavi Paavolainen) 1928. *Valtatiet*. Otava, Helsinki.

Elektroniset lähteet

Apollodorus. *The Library Book 2*. Transl. J. G. Frazel. <http://www.theoi.com/Text/Apollodorus2.html#5>

Lahdelma, Päivi 2009. *Katkeransuloiset Karjalan kuvat*. Pro gradu -työ. <https://www.utu-pub.fi/bitstream/handle/10024/67143/gradu2010lahdelma.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Moskovan vaakuna duuman kotisivuilla: <https://duma.mos.ru/en/213/page/ofitsialnyiesimvolyi-moskvyi>

Ortodoksi.net: http://www.ortodoksi.net/index.php/Georgios_Voittaja

Puro, Jukka-Pekka 2003. "Puhetaidosta retoriikkaan, vai oliko se päinvastoin." <https://www15.uta.fi/kirjasto/nelli/verkkoaineistot/yht/puro.pdf>

Torikka, Marja: Karjala – kieli, murre ja paikka. http://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk129/karjalan_paikannimia.shtml (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 129) Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. 2004. Viitattu 13. helmikuuta 2012.

Tieteen termipankki, polysemia. <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:polysemia> Viitattu 7.11.2018.

Turunen, Mikko 2010. *Haarautuvat merkitykset. Puukuvasto Lassi Nummen lyriikassa*. Väitöskirja. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66633/978-951-44-8106-2.pdf?sequence=1>

Venäjän vaakuna Venäjän valtion sivuilla: http://www.gov.ru/main/symbols/gsr2_2.html